ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 13 • MART 2003 • 3.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2003/03

- Bir Kayıkçı Dövüşü ya da YÖK Tartış(ama)ması
- Sanat Öldü, Yaşasın Sanat
- İnsancıl Atölyesi Şiir Çalışması
- Şiirde İşçi Sınıfı Teması II
- Kendi Mutluluğumuzun Ustası Nasıl Olabiliriz
- Politika ve Edebiyatımızın Aykırı Tiplerine Eleştirel Bakış
- "Yağma" Devam Etmekte
- Picasso ve Bazı İrdelemeler

2003/3 Sayı: 149 **İNSANCIL** Aylık Kültür Sanat Dergisi ISSN 1300-4158

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu Berrin TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni Cengiz GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı Şadiye GÜLE
Kapak Tasarımı ve Ofset Hazırlık Deniz SARAÇ

Kapak Resmi Ayfer GÜLEÇ, Paranın Serüveni (Akrilik/2002)
Baskı ILICAK Matbaası
Dağıtım DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•İsmet ALICI, •Eylem CAN, •Servet ÇOLAK, •Cengiz GÜNDOĞDU, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Doç.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Doç.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDUVENCİ *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengız ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Zeynep DİREK *(Galatarasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir.

Adres: Küçukparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-Istanbul Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergısı@hotmail.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katıp Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu Istanbul

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 36.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-Istanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T İş Bankası Atakoy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Sibel ÖZBUDUN	BİR KAYIKÇI DÖNÜŞÜ YA DA "YÖK TARTIŞ(AMA)MASI"	1
Ö. Nacl SOYKAN	SANAT ÖLDÜ, YAŞASIN SANAT	7
Anıl MERİÇELLİ	ÖLÜME YARGILI (ÇEVİRİ ŞİİR)	12
	İNSANCIL ATÖLYESİ ŞİİR ÇALIŞMASI	13
Medet TURAN	ŞİİRDE İŞÇİ SINIFI TEMASI	15
Çiğdem KARDELEN	DAĞ (ŞİİR)	20
Nalan ÇELİK	"KENDİ MUTLULUĞUMUZUN USTASI NASIL OLABİLİRİZ"	21
H. CEMAL-İ.K.KARADAYI	POLİTİKA VE EDEBİYATIMIZIN AYKIRI TİPLERİNE ELEŞTİREL BAKIŞ	23
Mevlüt KIRNAPÇI	YAZ (ŞİİR)	24
Berrin TAŞ	GECE (ŞİİR)	25
Yaprak EREN	"YAĞMA" DEVAM ETMEKTE	26
Mustafa TABAK	ONUR (ŞİİR)	28
İsmet ALICI	PICASSO VE BAZI İRDELEMELER	29
H. Tuğrul ATASOY	SÖYLENCE (ÖYKÜ)	38
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	40
Kenan YÜCEL	UYKUSUZ IRMAK (ŞİİR)	48

BİR KAYIKÇI DÖVÜŞÜ YA DA "YÖK TARTIŞ(AMA)MASI"

Sibel ÖZBUDUN

"Negri!"(1)

İşin buraya varacağı belliydi. Kasım 2002 seçimlerinde Meclis'te büyük çoğunluğu ele geçirerek tek başına hükümeti kurabilen AKP'nin, Türkiye'nin yüz yıllık "devlet geleneği" karşısında gerçekten "iktidar" olması, sorunluydu. Bu geleneğin sürdürücüsü olan kurumların -asker ve sivil bürokrasi, yani başta TSK olmak üzere yargı kurumları, üniversiteler vb.- yeni durumdan hiç hoşnut olmadıklarını kestirmek için, moda deyimiyle, "niyet okuyucusu" olmaya gerek yok. Ancak nihayet "istikrarlı bir rejim"e kavuşulmuş olmasından doğan ve seçim sonrası ilk günlerde büyük medyada sıkça dile getirilen iyimserlik, AB sürecinin yarattığı umutlar ve bir "hoşnutsuzlar koalisyonu"nun olası bir ortağı olarak Marmara sermayesinin yeni hükümet karşısındaki hayırhah tutumu, bu hoşnutsuzluğun, bir-iki sembolik girişim dışında -askerî erkanın meclis başkanına yaptığı nezaket ziyaretinin anlamlı kısalığı, Cumhurbaşkanı'nı ağırlama töreninde yaşanan kısa "türban krizi" gibi- bir süre "sümenaltı" edilmesini getirecekti. Ne ki, "Kopenhag rüyası"nın hüsranla sonuçlanması ve izleyen gelişmeler, devlet katlarındaki tedirginliğin daha sık ve açık biçimde dışavurumuna ve Marmara sermayesi ile medyanın da "hoşnutsuzlar koalisyonu" içinde yer almalarına ortam hazırlamışa benziyor. YÖK Başkanı Kemal Gürüz ve üniversite yönetimlerinin, tırmandırılacağı anlaşılan bir kriz siyasetinin "tetikçileri" rolünü üstlenmesi, üniversiteler açısından beklenen, ama- talihsiz bir gelişmedir.

Burada bir parantez açmak pahasına, sorunun "AKP'nin Türkiye'de şeriata dayalı bir rejim kurma rizikosu"ndan kaynaklanmadığını ve çatışan her iki tarafın da bunun gayet iyi bilincinde olduğunu belirtelim. Sorunun esas kaynağı, kanımızca, AKP'nin "kimlerin temsilcisi" olduğudur. Şöyle ki, AKP, şimdiye dek dışlanan, horlanan, çeşitli biçimlerdeki merkezi müdahalelerle "hizaya getirilmeye" çalışılan Anadolu sermayesinin, özellikle de küçük sermayenin yığınsal desteğiyle seçilmiştir. AKP'nin yükselişinin bu kesimin de tırmanma, sistemden pay alma, kendi varlık ve değerlerini merkeze taşıma arzularını kamçılayacağı açıktır.

Öte yandan, AKP, Türkiye burjuvazisinin, "1. ligde yer alma" ihtirasını karşılayabilecek kadrolardan yoksundur. Altını çizelim: bu, bir niyet eksikliği değil, kadro, birikim, bilgi, deneyim, donanım vb. eksikliği, deyim yerindeyse, kültürel biçimlenişten kaynaklanan bir "doku uyuşmazlığı"dır.

Şu halde sorun, 1) Marmara sermayesinin sofraya "Anadolu kaplanları"nı buyur etmedeki gönülsüzlüğü (ve olanaksızlığı) ile, 2) Bu kesimin taşıyıcısı olduğu değerlerin, Cumhuriyet'in kurucu/kollayıcı elitinin değerlerine meydan okuyucu özellikler taşımasıdır.

Marmara baronlarının sofrayı paylaşmadaki gönülsüzlüğü ile kurucu/kollayıcı elitin (askerî-sivil bürokrasi) refleksleri örtüştüğü noktada, AKP ve onun şahsında tırmanma niyetli Anadolu sermayesini "yüksek tansiyonlu" günlerin beklediğini kestirmek, zor olmayacaktır.

Bu uzunca girizgahı, son günlerde ortalığı kasıp kavuran, üniversitelerdeki "kayıkçı dövüşü"nün arka planını çizebilmek için yapmak durumunda kaldık.

Hatırlanacağı üzere, Milli Eğitim Bakanı Erkan Mumcu geçtiğimiz günlerde, hükümetin ikinci "Acil Eylem Paketi"nde üniversitelere ilişkin uygulamaları açıkladı. "8 yıllık kesintisiz temel eğitimin 5+3 şekline dönüştürülmesi, meslek okullarının önünün açılması, YÖK'ün yeniden yapılandırılarak üniversiteler arası iletişimi sağlayacak bir koordinasyon kuruluna dönüşmesi, üniversitelerin her çeşit düşüncenin demokratik bir ortamda hoşgörü içinde öğretilip tartışıldığı, yasakların olmadığı özgür bir foruma dönüşmesi, öğrenci sayısı 60-70 bine ulaşan üniversitelerin bölünmesi, üniversite yöneticilerinin demokratik bir seçimle işbaşına gelmesi ve ÖSYM'nin YÖK'ten ayrılarak bağımsız bir kuruma dönüştürülmesi"nin öngörüldüğü paketin hemen ardından, Kemal Gürüz, "YÖK ve Rektörler Komitesi Başkanı" sıfatıyla, "küresel yarışta ülkemizi başarıyla temsil eden üniversitelerimizin siyasi güçlerin kontrolüne sokacak gelişmelere izin verilmeyeceğine" ilişkin zehir zemberek bir bildiri yayınlayarak, "durumun vehameti karşısında kamuoyunu dikkatli olmaya davet" etti.(2) 77 rektörün katılımıy-

la gerçekleşen Rektörler Komitesi toplantısında Kemal Gürüz'ün, Hablemitoğlu cinayetinden Rauf Denktaş övgülerine, Bakanının açıklamasını tekzip eden Dışişleri camiasını desteklemeden, "Vahhabi bataklığı"nın tel'inine, Atatürk, Celal Bayar, Adnan Menderes'in "Müslüman ve demokrat" kimliklerinden, yüzde 21.5 "kadın profesör" oranıyla Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında birinci sırayı alışına kadar ilişkili-ilişkisiz birçok söz söyleyip de üniversitelerden, onların sorunlarından ve yapılması gerekenlerden hiç söz etmemesi(3), onun "militan Kemalizmi" akademik özerklik ve bilim özgürlüğünün önüne koyan tutumunun bir başka yansımasıydı yalnızca.

Erkan Mumcu-Kemal Gürüz arasındaki sert polemik, hükümet üyeleri ve diğer rektörlerin yanı sıra, medyanın da katılımıyla dallanıp budaklanmakta gecikmedi. "YÖK tartışması", öyle görünüyor ki, yukarıda çerçevesi çizilen "iktidar (Devlet)-hükümet" kutuplaşması çerçevesinde yeni bir saflaşmayı getirmekte; akademisyenler ve/ile sağ ve "sol" entellektüeller arasında. Örneğin, sayfalarında yıllardır YÖK karşıtı yazıların yer aldığına tanık olduğumuz *Cumhuriyet* gazetesinin, tarihsel ve "derin" bir refleksle aniden dümen kırarak "YÖK savunucusu" saflarına katıldığını görmek, ilginçtir.

Örneğin çok değil, geçtiğimiz Kasım ayında, Prof. Dr. Mustafa Altıntaş, bu gazetenin sayfalarında şöyle sesleniyordu bizlere: *"YÖK toplumun belleğine kazınmış bir kurul ve sistem. Faşist diye tanımlanan baskıcı bir dönemin simgesi. Demokrasi kavramı ile bir arada anılmayan bir özellik taşımakta. Bu nedenden olacak hukuk devletinden, demokrasiden söz edildiğinde, bu amaçlara ulaşmak için ortadan kaldırılması gerektiği sıkça yinelenen, ancak onca söyleme karşın varlığını ve baskısını pekiştiren ve arttıran bir kurum ve sistem. (...) Kutsal devlet anlayışının ürünü olan disiplin yönetmelikleri, bunlar da yetmezse yönerge ve buyruklar, öğretim elemanları ve öğrencileri, sunakta 'YÖK ve Üniversite Tanrısı' na sunulan 'kurban' olarak görmektedir. YÖK ve üniversite tekfurlarının bu gözü dönmüş kural tanımazlıkları, yargı duvarına çarpmakta, ancak öğretim elemanı ile öğrencisine sadistlik sergileyenlerin yüzleri kızarmamaktadır. YÖK sistemi ve uygulama bulan faşist baskı ve yöntemlerle, bir yandan sindirilmiş, kişiliklerini yitirmiş akademisyen ve öğrenci kitlesi yaratırken öte yandan da bu grupların toplumsal sorumluluk duygularını körelterek bireysel çıkarlarının tutsağına dönüşmelerine neden olmuştur. Öğretim elemanları, büyük bölümü ile 'gözü dönmüş bezirgânlık' sergilemeye başlamışlardır. (...) YÖK ve üniversite tiranlığının 21 yıldır varlığını sürdürmesinde bu çürüme ve kokuşmuşluğun büyük payı olduğu düşüncesindeyiz."*(4)

"Olay" patlak verdikten sonra ise, aynı sayfalarda, örneğin Prof. Dr. Bülent Berkarda'nın YÖK'e övgüler yağdıran satırları *("Türkiye'de üniversiteler genel olarak memnuniyet verici bir biçimde çalışmaktadırlar. Bilimsel yayınlarda dünyada kırklı sıralardan yirmili sıralara yükselmiş bulunuyoruz. Yetersiz olanaklara, ödenek ve ücretlere karşın, üniversiteler başarılıdır. Bu başarıda YÖK'ün de katkısı önemlidir. Bazı yetersizlikleri olmakla birlikte YÖK, bilimsel disiplinin korunmasında; hırsızlık ve irtica tehlikesi durumlarında büyük hizmetler yapmaktadır. YÖK'ü kaldırdığınız ya da kastre ettiğiniz zaman üniversiteler politikacıların kucağına düşeceklerdir."*(5) yer alacaktı. Ya da, Türkiye'nin Eğitim Enternasyonali Kongresi'nde üçüncü dünya ülkeleriyle aynı kategoride değerlendirilmesini 4 Ağustos 2001 tarihli nüshasında *"Eğitimde küme düştük"* manşetiyle veren(6) gazete, 5 Ocak 2003'te *"Yozlaşmaya geçit yok"* manşetiyle İÜ Rektörü Alemdaroğlu'nun arkasında yer almakta duraksamayacaktır(7).

Öte yandan, tartışma "liberal sol" entelektüelleri de AKP hükümetine doğru itmişe benzemektedir. Bu bağlamda; örneğin Oral Çalışlar'ın *"YÖK'ü de mi destekleyeceğiz?"* sorusu(8), Hasan Bülent Kahraman'ın *"Mumcu'nun arayışını ben 'özgürlük' kavramı etrafında oluşmuş bir model diye görmek eğilimini taşıyorum,(9)"* Murat Belge'nin *"Ben Bakan'ın çağrısını ciddiye alıyorum -bir konuyu tartışmak üzere yapılmış her çağrıyı ciddiye aldığım ve tersi kanıtlanıncaya kadar iyi niyetine ve içtenliğine inanmayı ilke edindiğim gibi,"*(10) ya da Ahmet İnsel'in TV'de yayınlanan bir tartışma programında, *"Sayın bakan, burada sizin özgürlüğü kısıtlayıcı, üniversite mensuplarınınsa bunu genişletici bir tutum içinde olması beklenirdi. Oysa, durum tam tersi görünüyor,"*(11) mealindeki sözlerinde olduğu gibi.

Şu halde, "YÖK tartışması" olarak tezahür eden "şey", varlık ve etki alânını genişletip derinleştirmek için "AB rüzgârı"nı arkasına almayı olmazsa olmaz sayan Anadolu burjuvazisinin siyasal temsilcilerinin, -"liberal-sol" entelijensiyanın düşünsel desteğini de arkasına alarak- Türkiye'de "müesses nizam"a bayrak açmasından başka bir şey değildir. En veciz ifadesini MGK'da bulan "müesses nizam" ise YÖK'ün ağzından "bu resti görmüştür" Bu tartışma, hiç kuşku yok ki, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin diğer kurumlarına da sirayet ederek dallanıp budaklanmaya adaydır.

Kayıt düşmeye gerek var mı, Erkan Mumcu ve mensubu bulunduğu hükümetin "YÖK karşıtı" retoriğinin, Türkiye'de sosyalistlerin yıllardır dile getire-

geldiği eleştirilerden esinlenmesi, akademi içindeki ve dışındaki sosyalistleri de bu tartışmaya ister istemez taraf kılmaktadır.

Ancak hemen vurgulamalı; bu "taraflılık" ne soyut bir "Şeriat karşıtlığı" üzerinden Kemal Gürüz ve YÖK otoriterliğinden, ne de aynı ölçüde soyut bir "özgürlük söylemi" üzerinden Erkan Mumcu (ya da AKP) reformculuğundan yana olmayı gerektirir.

Neden mi? Gayet basit. YÖK, gerçekte, 12 Eylül rejiminin ve onun gerisindeki neo-liberal burjuvazinin iki aşamalı planının üniversiteler alanındaki uygulamasından ibarettir. Bu aşamalardan ilki, "denetim dışına çıkma" tehlikeleri gösteren toplumsal muhalefetin bastırılması, ikincisi ise böylece sağlanan "huzur ve sükûnet ortamı"nda IMF eliyle dayatılan "neo-liberal" politikaların uygulanması yoluyla Türkiye'nin "küreselleştirici" süreçlere dahil olmasıdır.

Üniversiteler söz konusu olduğunda, bu aşamalardan ilki esas olarak İhsan Doğramacı, ikincisi ise Kemal Gürüz dönemlerine denk düşmektedir. *"İhsan Doğramacı'nın YÖK'ü"*, *"Yükseköğretimin MGK'sı"*(12) olarak üniversitelerde devasa bir öğretim elemanı ve öğrenci kıyımını gerçekleştirmiş; yükseköğretimin amacını, *"Öğrencilerini ATATÜRK İnkılapları ve İlkeleri doğrultusunda ATATÜRK Milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan, toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisiyle dolu, Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren (...) vatandaşlar olarak yetiştirmek"*(13) olarak belirleyen yasası, zorunlu Atatürk İnkılapları dersleri, kimseye göz açtırmayan çelik disiplin yönetmelikleri, öğrencileri soluk alamaz duruma getiren ağır -ve çoğunlukla ezbere dayalı- ders ve sınav yükü, "dostlar alışverişte görsün" mantığıyla birbiri ardı sıra açılan her türlü altyapı ve nitelik yoksunu taşra üniversiteleri ile Türk üniversite sistemini deyim yerindeyse "katletmiş" ve içinden çıkılmaz hale getirdiği sorunlar karşısında "kurucu baba" selameti kamu kaynaklarını yağmalayarak kurduğu Türkiye'nin ilk "vakıf üniversitesi"ne kapağı atmada bulmuştur.

Ancak geride binlerce sayfalık bir vukuat literatürü bırakan YÖK'ün bu ilk evresine ilişkin sözler, şu saptama yapılmadan tamamlanmış sayılamaz: YÖK, MGK'nin o dönemde "komünizm"i birincil tehdit sayan ve (Aydınlar Ocağı üyelerinin telkinlerine uyarak) ılımlı ve "milliyetçi" bir dindarlığı panzehir olarak gören "Milli Askerî Strateji Konsepti" (MASK) doğrultusunda, ve ola ki, ABD'nin SSCB'ni bir "ılımlı Müslüman ülkeler kuşağı"yla çevirmeyi öngören "Yeşil Kuşak" stratejisiyle uyumlu olarak; kamu üniversitelerini, özellikle de yeni kurulan üniversiteleri "Milliyetçi-muhafazakâr, Türk-İslâm Sentezcisi" kadrolarla doldurmuştur.(14) Şu halde, bildirisinde, *"Geçmişte bazı üniversite ve yükseköğretim kurullarına bilim, medeniyet ve Cumhuriyet karşıtı zihniyetlerin sızdığı, bu yollarla hak etmeyen kişilere akademik unvanlar dağıtılarak kadrolar yetiştirildiği ve bu kişilerden bazılarının devletin üst düzeylerinde görev aldığı bilinen bir hususdur,"*(15) diyen YÖK başkanı Kemal Gürüz ile, *"Başbakanlık Takip Kurulu'nun 19 Aralık 2002 tarihli toplantısında bildirildiğine göre, (...) 40 kadar üniversitede irticai etkinlikler izlenmektedir,"*(16) diyen Bülent Berkarda, bu gelişmelerden kim(ler)in, hangi kurumun/kurumların sorumlu olduğunu da açıklamak durumundadırlar.

Kimse laf canbazlığına sarılmasın; YÖK'ün laiklik perestliği ve vurgusu, doğrudan değişen MGK MASK'ının ve 28 Şubat'ın bir türevi olarak ortaya çıkmış, ancak 28 Şubat süreciyledir ki, "üniversitelerde gerici/şeriatçı kadrolaşma" birden fark edilerek o güne dek münhasıran sol görüşlü öğretim elemanlarına yönelen kıyım mekanizması, bu kadroları da hedefler olmuştur.

YÖK'ün Kemal Gürüz'le birlikte girilen ikinci evresi ise, üniversitelerde polisiye önlem ve uygulamalarla sağlanan "huzur ortamı"nda, üniversiteleri kurumsal ve insan gücü olarak sermayenin hizmetine vermeyi öngören düzenlemelerle vurgulanmaktadır. Bunun somut ve yakın göstergesi, parlamento komisyonlarına dek inen, ne ki, erken seçim kararıyla kadükleşen, ve YÖK yöneticilerinin yeniden gündeme getirilmesi gereğini ısrarla vurguladıkları "Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı"dır. Şimdilik "akıbeti meçhul" görünen bu tasarının, "üniversitelerde malî özerkliğe/üniversitenin kendi kaynaklarını yaratır hale gelmesine" hiç de soğuk bakmadıkları "Eylem planları"ndan anlaşılan AKP yöneticilerince de benimsenip bazı tashihlerle gündeme sürülüvermesi, bizce hiç de şaşırtıcı olmayacaktır.

Kemal Gürüz ve ekibi tarafından hazırlanan ve öğretim elemanlarının yıllardır dile getirdikleri "akademik/idarî özerklik" talebini, el çabukluğuyla "malî özerklik"e indirgeyen "Kanun Tasarısı", mevcut YÖK başkanının 1994'de TÜSİAD'a verdiği "söz"ü yerine getirmeye yönelik bir düzenleme olma özelliğini taşıyor(17).

Kanun tasarısının öngördüğü düzenlemeler özetle, yükseköğrenim harçlarının, YÖK'çe belirlenen öğrenci başına cari hizmet bütçe ödeneğinin yarısını geçmemek kaydıyla kayıtlı olduğu yüksek

öğrenim kuruluşunca saptanıp tahsil ve tasarruf edilmesini (önceki ilgili yasa maddesinde ödeneğin en az yarısının Devletçe karşılanması öngörülmekteydi); ödeme güçlüğü içinde olduğu tespit edilen öğrencilere katkı payı ve/veya öğrenim kredisi verilmesini; üniversite ve ileri teknoloji enstitülerinde rektörlüğe bağlı bir işletme hesabı oluşturulmasını; bu işletme hesabında toplanan gelirlerin tasarrufunun belirlenen ilkeler doğrultusunda üniversite yönetim kurullarına bırakılmasını; yükseköğretim kurumlarında üretilen mal ve hizmetlerin "sözleşme kültürleri, serbest piyasa şartları, uluslararası konjonktür ve kurumun rekabet gücü göz önüne alınarak" üniversite yönetim kurulunca saptanan fiyatlarla piyasaya sunulmasını; "masraflarının tamamı gerçek ya da tüzel kişilerce karşılanan hizmetlerde" çalıştırılmak üzere, "giderlerinin yarısı işletme hesabından karşılanacak", sözleşme ile araştırma profesörlerinin istihdam edilebilmesini; öğrencilerin kısmî süreli üniversite içi işlerde istihdamını... vb. içeriyor.(18)

Daha kestirme bir deyişle, tasarı, "paralı" ve "piyasa koşullarına göre işleyen, piyasa için" bir üniversiteyi öngörmekte.

Hatırlanacaktır; "Paralı öğrenim bağırsalar da çağırsalar da geçecek," diyen Kemal Gürüz'ün tüm dayatmalarına karşın, tasarının harçlarla ilgili maddesi, geçtiğimiz dönemde Meclis komisyonunda engellemeyle karşılaşmıştı; siyasî partiler üniversite kapılarını Türkiye halkının yüzde seksenine kapatacak bir girişimin siyasal sorumluluğunu üstlenmede gönülsüz görünüyorlardı. Ancak, yapılmak istenen değişikliklerin, kapsamlı ve küresel bir "neo-liberal" programın unsurlarını oluşturduğu açıktır. Kuşku yok ki, "yerlileştirilmiş" haliyle; 12 Eylül rejiminin sürdürüm aygıtlarından biri olan YÖK'ü oluşturan asker-sivil dengesi tasarıda aynen korunmakta, örneğin yükseköğrenimin amacı ya da YÖK üyelerinin veya rektörlerin, dekanların vb. göreve getiriliş biçimine ilişkin herhangi bir değişiklik öngörülmemekteydi. Öngörülen sistem, Anglo-sakson üniversite modelinin(19) alaturka bir versiyonudur; idarî özerklik ya da akademik özgürlüklere hiçbir şekilde değinilmeksizin, üniversiteleri özel sektörün talepleri/siparişleri doğrultusunda mal ve hizmet üreten, menkul ve gayrı menkullerini kiralayabilen, özel ve tüzel kişilerden bağış, kâr payı, faiz edinebilen, gelirlerini kendi organlarının kararları doğrultusunda tasarruf edebilen "malî özerkliğe sahip" kurumlara dönüştürmeyi hedeflemektedir. Böylelikle bir yandan üniversitelerin bütçe üzerindeki yükünden kurtulmak ve onları rekabetçi bir sistem içine çekmek, bir yandan da, özel şirketlere, masraflarının büyük bölümü kamu tarafından üstlenilecek AR-GE kuruluşları sağlamak hesaplanmaktadır.

İşin ilginç yanı, Milli Eğitim Bakanı tarafından dile getirildiğinde YÖK yönetiminin kıyametleri koparmasına yol açan *"YÖK'ün üniversiteler arasında eşgüdümü sağlayacak bir kuruma dönüştürülmesi"* önerisi, bu yasa tasarısının gerekçesinde bizzat YÖK yönetimi tarafından birçok kez dile getirilmiştir.

Şu halde, "neyin" tartışıldığına bir kez daha dönüp bakmak gerekecektir. Her iki tarafın da (YÖK ve AKP hükümetinin Milli Eğitim Bakanı) üniversitelere "malî özerklik" sağlanması, yani yükseköğretim kuruluşlarının kaynaklarını kendi belirleyecekleri miktarlar üzerinden öğrencilerinden ve "serbest piyasa koşullarında" hizmet ve eleman sunacakları şirketlerden sağlamaları konusunda bir anlaşmazlığı yoktur. Bir başka deyişle taraflar arasında "paralı" ve "özel sektöre endeksli" üniversite konusunda zımnî de olsa, bir anlaşma mevcuttur. Bu uygulamanın kaçınılmaz olarak getireceği, "YÖK'ün bir koordinasyon kurumu"na dönüşmesi konusunda da öyle.(20)

Nitekim, toz-duman dağılmaya başladıktan sonra her iki taraf da, "aslında anlaşmadığımız pek bir şey yok, mesajı vermeye başlamışlardır.(21) *Radikal* Gazetesi, Erkan Mumcu ile YÖK Başkanı Kemal Gürüz'ün "ortak tespitleri"ni şöylece sıralıyor:

•Üniversitelerin mali darboğaz içinde olduğu ve bunun nedenleri;

• Paralı yükseköğretim gerekliliği;(22)

Başarılı, muhtaç öğrenciler için karşılıksız burs, diğerleri içinse kredi olanakları sağlanması; bu kredilere sağlanacak faiz oranları;

• Açık, şeffaf ve net standartlarla nitel ve nicel performans göstergelerine dayalı akademik değerlendirme sistemi gereği;

• Devletin (YÖK'ün) yükseköğretimdeki rolü düzenlemeden, değerlendirmeye dönüşmesi;

• Üniversitenin sevk ve idare sisteminde devlet bürokrasisi ile akademik personelin ağırlığının azalması;

• Üniversiteler kendilerine tahsis edilen kamu kaynaklarını, kendi gelir-gider dengelerini gözeterek kendi bütçelerini şekillendirebilmesi.(23)

Görüldüğü üzere bu "konsensüs" esas olarak YÖK tarafından hazırlanan Yasa tasarısında ifade edilen değişiklikler üzerinden biçimlenmektedir. "Paralı üniversite", "dışarıdan (piyasadan) atanan yöneticiler" "malî özerklik" bu konsensüsün ana başlıklarını oluşturmaktadır. Anlaşmazlık, öyle görülüyor ki, "kimin dümende olacağı" sorununda patlak vermektedir; yani, "ideolojik"tir. Paralı ve kay-

nak açısından özel sektöre bağımlı bir üniversite, mantık gereği öğrenci ve öğretim elemanı potansiyeli açısından "özgür düşünce ve özgür bilim"e, ya da "sola/sosyalizme" tümden kapanacağından(24), bu kıran kırana mücadelenin tarafları, "statüko güçleri"ni arkalarına alan ve yıllardır konumlarının getirilerinden nasiplenen YÖK yönetimi ve onların üniversitelerdeki uzantıları ile topluma yön verecek kanallar üzerinde denetimi arttırmayı arzulayan "taşra/Anadolu burjuvazisi" ve onun siyasal temsilcisi, AKP'dir.

İstanbullu işadamları karşısında ya da Batı başkentlerinde "liberal söylem"i alabildiğine istismar edebildiğine yakın zamanlarda tanık olduğumuz bu hırslı ama kifayetsiz siyasetçi tipinin, "özgürlükçü söylemi"yle kendisini (iktidara diyemesek de) hükümete taşıyan kesimle kopartılmaz bağları arasındaki sıkışmışlığının üniversiteler için "bir özgürlük alanı" açamayacağını kestirebilmek için ise, kâhin olmaya gerek yoktur. Bu bir "niyet okuma" değildir; Abbas Güçlü'nün bildirdiğine göre:

"Milli Eğitim Bakanlığı, henüz hiçbir konuda adım atmadı. Atacağa da benzemiyor. Çünkü kafası karmakarışık. Sabah söylüyor, akşama vazgeçiyor. (...) Mumcu ve arkadaşları, AKP Genel Merkezi ile yasa ve yönetmelikler arasında sıkışmış durumda. En önemlisi de ne eğitimi ve sorunlarını biliyorlar ne de belli bir programları var. El yordamı ile ilerliyorlar. (...)

Çok kararlı oldukları konularda bile tepki gördüklerini anladıkları anda çark ediyorlar. (...)

TBMM'de yasalar ihtisas komisyonlarında olgunlaşır, genel kurulda da kabul edilir. (...) Bugünkü Meclis yapısında yasa tekliflerinin komisyondan geçtiği haliyle kabul edilmesi kaçınılmaz. Tüm komisyonlarda AKP çoğunluğu var. Başkan ve başkan vekillerinin tümü AKP'li. Yani onlar ne isterse o olacak. (...) Bizi asıl şoke eden komisyonların yapısı oldu. Pek çok konuda olduğu gibi eğitimde de çok önemli yasal değişiklikler gerçekleşecek. YÖK yasası, üniversiteler yasası, temel eğitim yasası, üniversiteye giriş sistemi bunlardan sadece birkaçı. Peki bu değişiklikleri kim gerçekleştirecek? TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu. Merak ettim ve eğitimden kültüre, gençlikten spora kadar böylesine önemli bir komisyonun başkanı ve üyeleri kim diye sordum, soruşturdum. Tablo öylesine çarpıcı ki; adeta şoke oldum.

Milli Savunma Komisyonu Başkanlığı'na ordudan disiplin suçu nedeniyle atılan eski bir subayı getiren AKP, Milli Eğitim Komisyonu'nda görevlendirdiği milletvekilleriyle de sanki Türkiye'ye bir mesaj veriyor. Sanki komisyon listeleri karışmış! Sanki Diyanet İşleri Komisyonu'na atanacak isimler, Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu'na atanmış. Milli Eğitim Komisyonu'nun başkanı, başkan vekili, kâtibi ve üyelerinin önemli bir çoğunluğu imam hatipli ya da ilahiyat fakültesi kökenli.

16'sı AKP'li, 8'i de CHP'li 24 kişilik komisyonun başkanlık koltuğunda Diyanet İşleri eski Başkanı Tayyar Altıkulaç oturuyor. Bütün hayatı İslâmi konularla haşır neşir olmakla geçmiş. Eğitimin de sadece dini olanıyla ilgilenmiş. TBMM albümündeki biyografisini birlikte okuyalım: "İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Mezunu. Doktorasını Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. MEB Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nde bulundu. Diyanet İşleri Başkanlığı yaptı. Marmara ve Bakü Devlet Üniversitesi ilahiyat fakültelerinde öğretim üyeliğinde bulundu. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Başkanı...

Başkan vekili Hikmet Özdemir Ankara İlahiyat, Kâtip Recep Garip ise İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü mezunu. Tıpkı diğer AKP'li üyelerin birçoğu gibi...

Özetin özeti: "Milli Eğitim'e, kültüre, gençliğe ve spora, bundan böyle pedagojik birikimi olanlar değil yoğun İslâmi birikimi olanlar yön verecek. Bu komisyon ile çağdaş eğitimden söz etmek ancak takiyecilik olur. Umarım yanılan biz oluruz!"(25)

Böylesi bir yönelişi, örneğin "Bu dinin (İslâm'ın, b.n.) en önemli iddiası, kendi tarihini Hz. Muhammed'in biyografisiyle sınırlamaması, insanlığın başlangıcına uzanan bir kapsama alanına sahip olmasıdır," tarzından safsataları öne sürebilen, muarızlarını "din küfürbazlığı"yla(26) "eleştiren(?)" "bilim insanları"nı, 28 Şubat yönelişiyle yitirdikleri pozisyonlara geri getirmeyi hedefleyeceğini ileri sürmek, "niyet okumak" değildir.

Şu halde, Türkiye üniversitelerinin gerçek sorunu ve talihsizliği, *"Atatürk'ün kurduğu bu Cumhuriyet'in eseri olan üniversiteler, Cumhuriyet'e, hak ve özgürlüklere karşı olan, medeniyet, bilim ve insanlık dışı akımlara karşıdır. Köktendincilik, gericilik, irtica, etnik ayrımcılık ve bölücülük, terör ve ahlâki olmayan her türlü davranış dışındaki tüm düşünce ve eylemler üniversitelerde serbesttir,"*(27) diyen bir toptancılıkla, *"Dinsiz ilim felaket kaynağıdır,"* ya da *"(...) Din kültürün özü, kültür de dinin formudur,"*(28) diyen bir başka toptancılık arasındaki "kayıkçı dövüşü"ne sahne olmak durumunda kalmışlığıdır, diyebiliriz. Bilimi ve onun olmazsa olmazı özgür düşünceyi serbest piyasaya kurban etmede hiçbir tereddüdü olmayan her iki görüş de, biri "Cumhuriyet", diğeri "Demokrasi" adına, bizi saflarına çağırmaktadır. Bizlerin yanıtı ise, her zaman olduğu üzere, "emekten ve yaşamdan yana, özerk ve özgür bilimi ve üniversiteyi" savunmak olmalıdır.

1 "Ağlama!"
2 "Rektörlerin AKP isyanı", Radikal, 21 Aralık 2002, s.7
3 a.y.
4 Prof. Dr. Mustafa Altıntaş, "YÖK'ün 21. Yılı", Cumhuriyet, 5 Kasım 2002, s.2.
5 Prof. Dr. Bülent Berkarda, "Üniversite, Eğitim ve Türkiye" Cumhuriyet, 30 Aralık 2002, s.2.
6 "Eğitimde küme düştük", Cumhuriyet, 4 Ağustos 2001, ss.1/8.
7 "Yozlaşmaya geçit yok", Cumhuriyet, 5 Ocak 2003, ss.1/5.
8 Oral Çalışlar, "YÖK'ü de mi Destekleyeceğiz?", Cumhuriyet, 22 Aralık 2002, s.4.
9 Hasan Bülent Kahraman, "İnsan için eğitim", Radikal 3 Ocak 2003, s.9.
10 Murat Belge, "Öğretim sorunu", Radikal 3 Ocak 2003, s.9.
11 Siyaset Meydanı, ATV, 2 Ocak 2003.
12 Bkz. Ahmet İnsel, "Yükseköğretimin MGK'sı" Radikal İki, 5 Ocak 2003, s.4.
13 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, madde 4a.
14 Bkz. B. Güvenç, G. Şaylan, İ. Tekeli, Ş. Turan Türk-İslam Sentezi, Dosya, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1991
15 "Rektörlerin AKP isyanı", Radikal, 21 Aralık 2002, s.7
16 Prof. Dr. Bülent Berkarda, "Üniversite, Eğitim ve Türkiye", Cumhuriyet, 30 Aralık 2002, s.2.
17 TÜSİAD'ın isteği üzerine, şimdiki YÖK başkanı Kemal Gürüz, Erdoğan Şuhubi, A. M. Celal Şengör, Kazım Türker ve Ersin Yurtsever tarafından 1994 yılında hazırlanan Türkiye'de ve Dünyada Yüksek Öğretim, Bilim ve Teknoloji başlıklı rapor (TÜSİAD Yayınları, 1994), 'tek kelimeyle, küreselleşme çağında Türk üniversitelerine neoliberal anlayışı egemen kılmak ve onları bir 'şirket' yönetimine kavuşturmak kaygısıyla kaleme alınmıştır. Yazarlara göre çağdaş üniversite 'modern işletmecilik teknikleri ile yönetilen bir kurum' (s.146) olarak düşünülmelidir ve 'pazar ekonomisine', 'arz ve talep koşullarına' uymak zorundadır. Yetiştirilecek öğrenci tipi açısından ise 'bilgi toplumu ve küreselleşme sürecinin gerektirdiği insan gücü profili' gündemdedir (s.29). Bu konuda yazarlarımız, temel felsefelerini, 'bilgi ve bilgili insanların kaynağı olan üniversite ve araştırma merkezlerine ileri ve özellikli üretim faktörleri adını veren' küreselleşme teorisyeni M. E. Porter'e dayandırıyorlar." (Taner Timur Toplumsal Değişme ve Üniversiteler, İmge Yayınları, Ankara, 2000: 353).
18 "Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı", mai ve küreselleşme karşıtı çalışma grubunun web sitesinden elde edilebilir. Bkz. http://antimai.org.
19 Anglo-sakson model için bkz. F. Ercan, "Neo-Liberal Eğitim Ekonomisi, Eleştirel bir Çerçeve Denemesi, Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl, YÖK: Nereye? ÖES-Ütopya Yayınları, Ankara, 1999: 67.
20 Başbakan Abdullah Gül, Türkiye'de yapılacak reformlardan üniversitelerin de pay alacağını belirterek, şöyle diyor: "Satır aralarında neler söylenmek istendiğini anlıyorum. Statükoya müsaade etmeyeceğiz. YÖK üniversiteleri koordine edecek. Üniversitelerin herşeyine karışan, zapturapt altına alan kurum olmayacak." ("YÖK gerginliği, Milliyet, 27 Aralık 2002, s.19).
21 "Tartışma zaman zaman sertleşmekle birlikte Mumcu ve Gürüz'ün eğitimdeki sorunlara ilişkin görüşleri derinlemesine incelendiğinde temel öğelerde örtüştüğü görülüyor. Mumcu, 'Siyasi polemiğin ötesine bakıldığında sisteme aynı eleştirileri getirdiğimiz görülür' sözleriyle Gürüz'le yalnızca 'üslup birliği' sağlayamadıklarını iddia ederken, Gürüz'den 'Bizim de yükseköğretimin yeniden yapılanmasına ilişkin düşüncelerimiz var ama hükümetin bu konudaki niyetini irdeliyoruz. Bunu da zaman gösterecek,' yanıtını aldı. (H. Köylü, İ. Saymaz, U. Aktaş, "Rektörlerin derdi kaynak", Radikal, 6 Ocak 2003, s. 7).
22 "Yükseköğretim ancak zengin ülkelerde paralı olabilir yolundaki iddia tümüyle geçersizdir. Tersine, yükseköğretim ancak bu hizmeti ücretsiz olarak verebilecek kadar zengin olan ülkelerde reel öğrenim ücretine tabi olmayabilmektedir." (ay.)
23 ay.
24 Siz bakmayın Murat Belge'nin "özel vakıf üniversiteleriyle toplumda bilgi ve düşünceye bir 'soluk alma menfezi' açıldı"ğından (Murat Belge, "Öğretim sorunu", Radikal 3 Ocak 2003, s.9) dem vurmasına; "Üniversite-Sanayi İşbirliği (ÜSİ)" başlığıyla piyasaya sürülen üniversite-şirket bütünleşmesi ya da üniversitelerin tüm teknoloji ve insan potansiyeliyle özel sektörün hizmetine sunulması tasarımı, yüksek öğrenim kuruluşlarında mevcut "özgür düşünce kırıntıları"nı da akademi dışına sürme tehdidini içermektedir. Sahi, projesine finansman bulabilmek için gün boyu kapı kapı dolaşmak durumunda kalan bir "bilim insanı" hangi "menfez"den soluk alıp da bilim ya da düşünce üretebilecektir ki?
25 Abbas Güçlü, "İslami Eğitim Bakanlığı", Milliyet, 20 Aralık 2002, s.21.
26 Bkz. Ş. Gündüz, Virgül, Nisan 1998, sayı 7
27 "Rektörlerin AKP isyanı", Radikal, 21 Aralık 2002, s.7.
28 DPT V. Kalkınma Planı İhtisas Komisyonu'nca hazırlanan "Milli Kültür Raporu" (1983), s.527 ve s.514; akt.: B. Güvenç ve ark., Türk-İslam Sentezi, Dosya, agy. s.220.

DÜZELTİ

- İnsancıl'ın Şubat sayısında şair Mustafa Tabak'ın *Onur* adlı şiiri "İçindekiler"de yer almasına karşın, teknik bir nedenle yayınlanamamıştır.

- Şair Anıl Meriçelli'nin çevirdiği *Ölüme Yargılı* adlı şiir ise hatalı yayınlanmıştır.

İki şiiri de bu sayımızda yayınlıyor, hem şair arkadaşlarımızdan, hem okurlarımızdan özür diliyoruz.

İNSANCIL

SANAT ÖLDÜ, YAŞASIN SANAT!

Ömer Nacl SOYKAN

Hegel'den kaynaklanan "sanatın sonu" söylemi, seksenli yılların postmodern tartışmasının başlıca bir konusu idi. Elbette, ne Hegel sonrasında ortaya çıkan, içlerinden kiminin "devrimci", "dâhi" diye adlandırılan onca büyük sanatçı ve diğerleri ne de seksenlerden sonraki sanatçılar işi gücü bıraktı. Demek ki yaklaşık 150 yıldır "öldü" denilen sanat, yaşamayı sürdürmektedir. Ama sanatın bittiği savının yalnızca bir savsöz (slogan) olmanın ötesinde bir anlamı yok mudur? Varsa, bu nedir? Bu soru, konuşmamın başlıca konusunu oluşturuyor.

Hegel, kendi tarih felsefesine uygun olarak, kendi zamanını ve Cermen dünyasını Tin'in son ereğine vardığı çağ olarak görmekle, buna göre artık tarihin de sanatın da sonunun geldiğini söyleyecekti; öyle de söyledi. Buna, *onun çömezleri felsefenin de Hegel'le bittiğini ekledi.*(1) Tarihin ve felsefenin bittiği savı bir yana bizi burada asıl ilgilendiren sanatın sonu sözünden Hegel'in neyi anladığı ve bunu nasıl gerekçelendirdiğidir.

Hegel sisteminde dünya tarihi, Tin'in kendini açma süreci olarak anlaşılır. Bu açma, aynı zamanda özgürlüğe ve tam bilmeye varma demektir. Son aşamada Tin, "mutlak Tin" adını alır. Mutlak Tin de üç evreden oluşur: birincisi sanat, ikincisi vahiy dini, sonuncusu ise felsefedir. Hegel, Tin'in en son, en yüksek yeri olan şimdiki, yani kendi zamanındaki yerini felsefede bulduğu için, sanatı geride kalmış, geçmiş bir şey olarak görür. Ona göre sanata artık en yüksek yeri vermek doğru değildir: *"Sanat ne biçim ne içerik bakımından, Tin'in gerçekten ilginç olan şeyini bilince getirecek, onun en yüksek ve mutlak tarzı değildir. Çünkü tam da biçimi yüzünden sanat, belirli bir içerikle sınırlıdır. Hakikatin ancak önemsiz bir çevresi ve basamağı, sanat yapıtı öğesinde ortaya konulmaya elverişlidir; duyusal olanda ortaya çıkmak ve onunla, sanat için halis içerik olmak üzere özdeş olabilmek için hakikatin kendine özgü belirleniminde bulunmak gerekir, tıpkı örneğin Yunan tanrılarında olduğu gibi."*(2) Hegel, bundan sonra hakikatin daha derin bir kavranışının Hıristiyan kavrayışı olduğun söyleyerek yine sanat bağlamına döner: *"Demek ki sanat, eski çağların ve halkların onda aradığı ve yalnızca onda bulduğu, zihinsel ihtiyacın bir tatminini artık vermez. (...) Bundan dolayı bizim günümüz, kendi genel durumu bakımından sanata elverişli değildir. (...) Sanat, kendi en yüksek belirlenimi yönünden bizim için geçmiş bir şeydir. (...) Bu nedenle sanatın bilimi, bizim çağımızda, sanatın kendisi için sanat olarak artık tam doyumu verdiği çağlarda olduğundan çok daha fazla ihtiyaçtır. Sanat bizi düşünsel bakışa davet ediyor ve ama sanatı yeniden sahneye çağırmak amacıyla değil, tersine sanatın ne olduğunu bilimsel olarak bilmek amacıyla."*(3)

Schelling olsun Hegel olsun Kant sonrası Alman idealistleri, sanatı varlıkbilimsel- bilgibilimsel (bu ikisi onlarca bir ve aynı şeydir) bir şey olarak görür; Kant gibi yalnızca "hoşa giden bir şey" olarak değil. Kant'ta doğanın, idealistlerde daha çoğu Tanrı'nın deha aracılığıyla ortaya koyduğu söylenen sanat, ide'nin, mutlak hakikatin kendini bir gösterme biçimidir. Ancak Hegel'in deyişiyle hakikatin kavranması için *"doğanın ve tinin kendi başına olanının, tözsel olanın varoluşa çıkması"*(4) olarak sanat, artık elverişli bir araç değildir. O daha önce Yunan ve Roma'da böyle bir işlevi görmüştü. Daha sonra aynı işi vahiy dini olan Hıristiyanlık yapmıştı. Şimdi sıra felsefededir. Ama dine olan bağlılığından ötürü Hegel, dinin de sanat gibi artık geçmiş bir şey olduğunu söylemiyor. Oysa bu, onun felsefesinden çıkan bir sonuçtu. Aynı şeyi Hegel tarih felsefesinde de yapar. Ona göre, Tin'in kendini bilmesi demek olan kendini açma sürecinde, yani tarihin ilerleyişinde her sonraki adım bir öncekinden daha yetkin bir sentezi ifade eder. Buna göre bulundukları bilim-felsefe basamağı bakımından Roma'nın Yunan'dan daha yetkin bir sentezde olması gerekir. Oysa bu, Hegel'in düşüncesinin bir sonucu olmakla birlikte tarihsel gerçeklere aykırıdır. Bu nedenle o, burada böyle bir sıradüzen kurmaz, iki dönemi aşağı yukarı aynı düzeyde görür.(5) Kısacası, Hegel için mutlak olanın veya ide'nin üç tarz gerçekleşme biçimi vardır ve bu da bir zamansal sırayı izler. O, ilkin Yunan ve Roma'da olduğu gibi sanatta görülebilir, algılanabilir bir tarzda ortaya çıkar; sonra vahiy dini olarak Hıristiyanlıkta tasarlanabilir bir şey ve nihayet felsefede, daha açık deyişle, kendi felsefesinde kavranabilir bir şey olarak. Mutlak olan sanatta görülür, algılanır, dinden tasarlanır, felsefede kavranır.

Soruna sanat yönünden bakıldığında, yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan kübizm, suprematizm gibi soyut sanat anlayışlarında, Hegel'in artık

sanatın başaramayacak dediği, ide'lerin, "tümel gerçeklikler"in ortaya konulmasının denendiği görülür.(6) Bunları da başka akımlar izler. Birinci Dünya Savaşı ertesinde gelişen Dada hareketiyle, Marcel Duchamp'ın 1914'lerden beri ileri sürdüğü "karşı-sanat" ("anti-art") tutumu ve benzerleriyle yeniyi arayış başlıca çaba olur. Ancak sürekli yeninin ardında koşan bu yüzyılın sanatında, özellikle resim, heykel gibi plastik sanatlarda, bir bakıma artık ortaya koyacak yeni .bir şey de kalmaz. Bir sanat akımının eskiden birkaç yüzyıl sürmesine karşın, şimdi bu süre öylesine kısalır ki, bu yüzyılın ilk çeyreğinde her iki buçuk yıla bir akım düşer. Sonsuza dek daha önce icat edilmeyen şeyler bulunamazdı. Bunun bir sonunun gelmesi gerekiyordu ve geldi de. Yüzyılın sonlarına varıldığında, Hegel'ci anlayış başka bir anlamda da olsa egemen oldu.

Seksenlerin postmodern tartışmasında Hegel'den devralınan, onun sanatı metafizik kavrayışı değildir. Hegel'in sanatı kavrayışında, sanat ide'leri ne tasarımsal ne de kavramsal olarak ortaya koyamazsa da o bir şeyi gösterir, yani onun arkasında bir şey vardır. Postmodern tartışmanın hareket noktası, Hegel'deki bu düşüncedir. Şimdi artık sanatın, bırakın ide'lerle, mutlak hakikatle bağıntısını, gerçeklikle olan bağıntısı da kopar. Üstelik bu, sanatın özerkliği adına yapılır. Sanat kendisi olmayan bir şeyi sunmak, ortaya koymak veya yansıtmakla o kendisi olmayan şeye bağımlı olur. Bu şeyin adı ister "mutlak hakikat" ister "gerçeklik" olsun, sanatın bağımlılığı bakımından sonuç değişmez. Hatta sanat yapıtının bir anlamı ortaya koyması bile semiotik bir bağımlılık olarak reddedilir. Buna göre, sanat artık kendisinden başka bir şeyi göstermeyecektir, kendisi ne olarak görünüyorsa odur. Sanatın özerkliği adına yapılan bu "gerçekliğe veda" savsözüyle postmodern estetik için sanat, ancak varlığa gönderimde bulunmaksızın anlam üretirse özerk olur. Werner Hoffmann, daha 1969'da şöyle diyordu.. *"Bir resim ne denli az bir görünüş gerçekliği, yani ikinci dereceden gerçeklik olursa o denli çok özerk, kendine yeterli nesnedir."*(7) Metafor, sembol, allegori, artık kendisi dışında hiçbir şeyi ortaya koymaz. Onlar sözcük, resim veya biçim olarak ne ise odurlar; ama arsızca ürerler. Sanatın sonunu bu kez getiren şey ise bu çılgınca üreme olacaktır.

Denebilir ki, postmodern düşünce Hegel'den daha çok Nietzsche'den etkilenmiştir. "İnsanın ölümü", "öznenin ölümü" "yazarın ölümü" ve benzeri savsözleriyle âdetâ bir ölüm ilanı olan postmodern program için her şeyden önce tüm bunların yaratıcısı olan Tanrı'nın ölmesi gerekiyordu. Hegel'in söylemeye dili varmadığı dinin sonunu Nietzsche, Tanrı'yı öldürerek gerçekleştirmekle gerekli izin alınmıştı. Ancak doğrusunu söylemek gerekirse, Nietzsche'nin bu ilânıyla yapmak istediği şeyin belki de tam tersini postmodern düşünce yaptı.

Hıristiyan inancında insan sürü, Tanrı da çobandır. Çobanın, yani Tanrı'nın ölümüyle sürü dağılacak, onu bir arada tutan bağlar kopacaktır. Böylece insan ancak ilkin o zaman sürünün bir üyesi, hayvan olmaktan kurtulacak, tek, yani birey olabilecektir. Nietzsche, insanın hayvan olmaktan çıkıp, özgür olabilmesi için Tanrı'yı öldürür. O "altın çözülüş" dediği bu durumu şöyle dile getirir: *"İnsana birçok zincir vurulmuştur, böylece o, bir hayvan gibi doğduğunu unutur: ve gerçekten o, tüm hayvanların olduğundan daha yumuşak, daha akıllı, daha dost, daha düşünceli olmuştur. İmdi ama o, çok uzun süre zincirlerini taşımış olmakla, çok uzun süre temiz hava ve özgür eylemden yoksun olmakla henüz kötürümdür: Ama bu zincirler, daima ve tekrar tekrar yinelediğim gibi, ahlâksal, dinsel, metafizik tasarımların ağır ve düşünceyle dolu yanılgılarıdır. Gerçi ilkin zincir-hastalığı atlatıldığında ilk büyük ereğe erişilmiştir: İnsanın hayvanlardan kopuşu. - Ama biz zincirleri atma işimizde orta yerde bulunuyoruz ve bu esnada en yüksek dikkate ihtiyacımız var. Ruh özgürlüğü yalnızca soylulaşmış [aşılanmış] insana verilebilir; yalnızca ona yaşamın ferahlığı yaklaşır ve onun yaralarına merhem sürer."*(8) Böylece kopan zincir yerinde oluşan yaralar iyileşecek, Hıristiyanlık göçüp gidecek, Çoban artık insana buyuramayacak, tek insanın, bireyin çağı gelecektir. Nietzsche sanatta da aynı zincirlerden kurtuluşu önerir. Bu, tüm stillerden, ekollerden, örnek almalardan vazgeçmek demektir. Nietzsche, bu bağlamda Byron'un bir sözünü anar: *"Olağan üstü şair olmasına karşın Shakespeare'i en kötü örnek olarak görüyorum."*(9) Elbette burada bir yok oluş tehlikesi de vardır, tıpkı sürüden ayrılan insanın yok olabileceği gibi. Ama insan tek oluşu, sanat biricik oluşu, yani her ikisi de kendi varoluşlarını ele geçirmek için bu tehlikeye atılma cesaretini göstermelidir. Postmodern düşünce Nietzsche'nin bu her tür otoriteye karşı çıkışını ondan devralır, ama tek oluş için, biricik oluş için değil. Lyotard, *"Postmodern Durum"* adlı yapıtını şu çağrı ile bitirir: *"Gelin bütünlüğe karşı bir savaş başlatalım, gelin sunulamayana tanıklık edelim, farklılıkları etkin kılıp, adın onurunu kurtaralım."*(10) Çağrıya uyulur: otoritenin taşıyıcısı özne öldürülür, "yaşlı Tanrı" gibi "yaşlı roman" da. *"Sözcüklerin ve resimlerin diktatörlüğüne"* son verilir.(11) Ama tüm bunlar sanki şakacıktan yapılır. Burada ironi vardır, alay ve dil çıkarma vardır. Bunlar postmodernin birer göstergeleridir.(12) Bu, Nietzsche'ninki gibi gerçek bir savaş değildir, insan uğruna değil, adın onuruna verilen sözümona bir savaştır. Zaten gerçeklik de batmıştır. Hiçbir şey gerçek değil, her şey sanki öyle gibi-

dir. *"Sanallık ilkesi, gerçeklik ilkesini ve haz ilkesini aşar."*(13) Haz alınmaz, alınır gibi yapılır. *"Öznesiz dünya, sanal gerçekliğin üst-gerçekliğidir."*(14) Doğrusu dendiği gibi, *"Sözcüklerin azgın biçimde çoğaldığı ve yanlış terminolojiler zamanında yaşıyoruz."*(15) Örneğin Lyotard'ın çağrısındaki "sunulamayana tanıklık etmek" ne demektir? Sunulamayanın, yani var olmayanın tanığı olur mu? Derrida'nın *"Bağışlamak, bağışlanabilir olmayanı bağışlamaktır."*(16) sözü de ilkece bundan farklı değildir. Bir başka çelişki de şuradadır: Bir yandan sanal dünyanın yaratıldığı elektronik bir çağda yaşıyoruz deniliyor, öte yandan elektronik tüm endüstriyi kuşatmış iken endüstri sonrası bir çağda yaşıyoruz deniliyor. Bu tür çelişkili sözler, "Her şeye izin vardır." diyen postmodernin ciddiliği konusunda haklı kuşkular uyandırıyor. Aslında bu sözümüz de postmodern için bir eleştiri sayılmaz. Çünkü o, zaten hiçbir ciddiliği savlamıyor.

Nietzsche, insanın ölümü ya da "son insan" kavramıyla, "üst-insan" için bir sıçrama yerini anlıyordu. Postmodern düşünce için de bir sıçrama var, ama bu üst-insana doğru değil, "ikinci düzen"deki seyreden insana doğrudur. Bu aynı zamanda estetik bir kavrayıştır. Zaten postmodern düşüncenin bir özelliği de kavramsal, kognitif (bilgisel) bir söylem olmaktan çok, kullandığı sözleriyle üzerimizde hoş bir etki bırakmasıdır. İnsanın ya da öznenin vardığı bu seyir yerini daha iyi anlamak için özne kavramının ele alınışının tarihine kısa da olsa bir bakış atmak gerekir.

Tanrısal yaratmanın, bütünün parçası olarak görülen Ortaçağ insanı, henüz, kendi başına tek insan, yani "özne" diye adlandırılabilir değildi. İnsanın kendisi ve dünya arasında bir sınır çizmesi, scienza nuova (yeni bilim) söyleminde yeni çağ insanı "özne" olarak belirlenir. Erken yeni çağda özne, birinci düzenin, yani doğanın bir gözlemcisi idi. Foucault'nun belirlemesine göre, 18. ve 19. yüzyıllarda science humaine (insan bilimi)'in başlamasıyla insan bu bilim için bilginin öznesi ve nesnesi olur. d'Alembert ve Diderot'nun *Ansiklopedi*'sinde ise insan makine olarak anlaşılır. Filozof da insansal bir makinedir, ama onun diğerlerinden ayrımı, bu makinenin hareketleri üstüne düşünebilmesidir. Böylece öznenin ölümü âdetâ hazırlanmış olur. Postmodern düşüncede insan da içinde olduğu gerçeklik de artık yalnızca görüntüsellik olarak, bir üst-gerçeklik olarak anlaşıldığı için insanın kendisi ve dünya arasındaki sınır kalkar ve o, bu seyir yerinde "ikinci düzen"in bir gözleyici, seyircisi olur.(17)

Postmodern düşüncenin ilişme bağıntısında bulunduğu bir filozof da Heidegger'dir. "İlişme" diyorum, çünkü o gerçeklikle olduğu gibi, filozoflarla da ancak bir ilişme bağıntısı kurar. Onun için filozofların neyi, ne amaçla söylediği çok önemli değildir. Yalnızca kendi tarzında kullanabileceği bir söz olsun yeter. Heidegger, herkes alanındaki insanın, bu kendine özgü bir kendisi olmayan sıradan insanın varoluş çözümlemesini yaparken bir zamansallık tarzı olarak "yineleme" kavramını kullanır.(18) Postmodern, bu kavramı arsızca çoğalan sözün, resmin, sanat ürünlerinin, göstergelerin medyada sürekli bir dolanımı anlamında yinelenmesi olarak alır ve bunu günümüzün belirleyici bir özelliği olarak gösterir. Bu yinelemeyle postmodern zamanda şimdi boyutu genişler, geçmiş ve gelecek sınırı kalkar. Böylece şimdileşen zamanda "umut", "beklenti" gibi gelecek söylemleri olmadığı için tarihin sonu anlamını bulur. Bu düşünce, aynı zamanda Nietzsche'nin "aynının ebedi yinelenmesi" kavramıyla bağıntılandırılır. Öte yandan Heidegger'in varlık düşüncesinin zamansallığı, aynı zamanda ontolojik ayrımın ortadan kaldırılmasına izin vermekle Derrida'nın "différance" kavramını etkiler. Fransızca'da "différer" fiili, biri bir şeyi itmek, ertelemek, diğeri "bir şeyden ayırmak" olmak üzere iki anlama gelir. Ama ad olarak "la différence" yalnızca "ayrım" anlamını içerir. Derrida bu sözcüğü "e" yerine "a"ile yazmakla elde ettiği kendi sözcüğü "différance" ile söz konusu iki anlamı ada da verir, böylece sözcük "erteleme" ile "ayrım" anlamlarını aynı zamanda kazanmış olur. Deridda, kavramı hem zamansal hem de uzamsal olarak ikili bir görünüşle ortaya koyarak post strüktürel teşrih sanatının incelikli bir aracı yapar. Erteleme ile ayrımın birliği düşüncesinin gösterge kuramına katkısı Derrida'nın şu sözlerinde dile gelir: *"Gösterge, kendi yokluğunda şimdiyi ortaya koyar. O aynı yeri alır. (...) Biz göstergeyi alıyor veya gönderiyoruz. Gösterge veriyoruz. Gösterge, sanki ertelenmiş şimdidir."*(19)

Batı düşüncesinin tarihi, bir bakıma, sözün, yazılmış, kitap olarak ortaya konmuş sözün tarihidir. Bu söz, insansal tarihin olduğu gibi aynı zamanda Platon'dan Heidegger'e varlığın da kendisini dile getirdiği sözdür. Bu da sözün, kitabın merkez konumunda olduğu bir iktidar anlamına gelir. Demek ki, en genel anlamında tarih, merkezi bir iktidar olarak sözün tarihidir. Ancak postmodern kitabın da sonunu getirmiştir. Bu son, Derrida'ya göre, *"çok sözü edilen ve her şeyden önce kitaplıkların çarpıntılı biçimde çoğalmasıyla açıkça görünür olan kitap kültürünün ölümü"*dür. Derrida'nın *"söz merkezcilik (logosentrisizm)"* diye adlandırdığı şey, *"ortaya çıkışında asli ve güçlü bir etnik merkezcilikten (etnosentrisizm) başka bir şey olmayan fonetik yazı metafiziği"*dir.(20) Şimdi bu metafiziğin, metin olarak ortaya çıkan tarihin yapısı çözülecek, bozulacaktır. Derrida, düşüncelerini, bu metinlerin çözülüp, farklı bir biçimde okunabilecek yeni metinlerin

oluşturulmasını sağlayacak bir yapıbozumu ("déconstruction") kavramı üzerine oturtur. *"Dé-construction" (yapıbozumu) kavramı, "felsefede, tarihte, bütün iç bütünlüğü olan, kapalı, bitmiş, az çok düzenli bir şekilde işliyor gibi gözüken insani olaylara bakışta [aynı şey doğal olaylara bakış için de söz konusudur] hep egemen olan kuramcı (théoriste) mantığa karşı geliştirilmekte olan bir kavramdır."*(21) Söz merkezcilik yapı bozumuna uğratılınca merkezin yerini çevre alır. Bu da Lyotard'ın söylediği farklılıkları etkin kılmak anlamına gelir. Ancak söz merkezciliğin bu yapı bozumu yine sözle, kitapla yapılacaksa kitap kültürünün ölümünden nasıl söz edilecektir? Bu açmazdan postmodern, paralojik, metaforik, allegorik, paradoksal üslûp kullanımıyla kurtulmaya çalışır.(22)

Ancak yine de edebiyat postmodern için diğer sanatlara göre en tehlikeli olanıdır. Şu saptama Deleuze-Parnet ikilisine aittir: *"Bugünün durumu nedir? Uzun zamandır edebiyat ve hatta sanat ekol halinde örgütlendiler. Ve bir ekol, daha şimdiden tüyler ürperticidir: her zaman bir Papa, bildirgeler, temsilciler, öncü (avant-garde) tanıtımlar, mahkemeler, aforozlar, küstah ani politik değişiklikler vs... Ekollerde işin en kötüsü de yalnız çırakların kısırlaştırılması değil (bunu hak ettiler), ama daha da iyisi, aynı anda veya daha önce geçenlerin hepsinin ezilip, boğulmasıdır -sembolizm nasıl 19. yüzyılın sonundaki korkunç zengin şiirsel hareketi boğdu, nasıl gerçeküstücülük uluslar arası Dada hareketini ezdi vs... Bugün ekoller artık paralı değil, ama daha da karanlık bir örgütlenmenin yararına çalışıyor: bir çeşit marketing. [Bu pazarlama], artık kitaplar üzerinde çalışmaz, ama gazete makaleleri, yayınlanan programlar, tartışmalar, kollokyumlar, varlığı gerekli bile olmayan şüpheli kitaplar üzerine yapılan yuvarlak masalar[a] (...) dikkati toplamaktadır."*(23)

Aynı düşün çevresinde "kitabın ölümü"nü ilan etmiş olan McLuhan edebiyatın klasını düşürüyor, Ronald Sukenick, kısa romanına *"The Death of the Novel" ("romanın ölümü")* başlığını veriyor, Susan Sontag "edebi olmayan yeni bir kültür"den çoklukla söz ediyordu. "Edebi-sanatsal kültür, düşünsel, içeriksel kültür eleştirisinden vazgeçmelidir" diyen Sontag, Matthew Arnold'un kültür tanımından yola çıkarak şunları söyler: *"<Matthew Arnold'un kültür kavramı sanatı yaşamın eleştirisi olarak tanımlar - bu varoluş, ahlâksal, toplumsal ve politik düşüncelerin ileri sürülüşü olarak anlaşılır. Yeni duyarlık, sanatı yaşamın uzanımı olarak anlar - bu varoluş, canlılığın (yeni) kipinin temsili olarak anlaşılır.> Sanatın 'eleştiri' değil, tersine 'yaşamın genişlemesi' oluşu, sanat ile yaşamın aynı zamanda eş konumlamasını onaylar. Klasik bilgi piramidinin bir tasfiyesinin kültürün bu geri çekilişine dayanması kabulüyle Sontag yineler: <Çağdaş sanat için temel birlik düşünce değil, fakat duyu izlenimlerinin çözümlemesi ve genişlemesidir.>"*(24)

Sanatın yaşamın genişlemesi olduğu düşüncesi, postmodernin popüler düşünürlerinden biri, dolayısıyla onu temsil etme bakımından iyi bir örnek olan Baudrillard için de geçerlidir. O, bunu yaşam ile sanatın her ikisini aynı görüntüsel düzleme çıkarmakla yapar. Elektronik endüstrinin günümüzde oluşturduğu sanal ortamı Baudrillard, gerçekliği aşan bir üst-gerçeklik (hyper-realite) olarak adlandırır. Ona göre biz böyle bir üst-gerçeklikte yaşıyoruz ve bu da gerçeklikle bağını tümden koparmıştır. Onun deyişle *"Gerçekliğin kendisi bugün üst-gerçekçidir."*(25) Birinci Dünya Savaşı sonrasında yalnızca sanat alanında ortaya çıkan gerçeküstücülük (sürrealizm) akımı, Baudrillard'a göre, şimdi artık tüm yaşam alanlarına yayılmıştır, üst-gerçekçilik de gerçek üstücülüğün bu yeni durumundan başka bir şey değildir. Bunu o, aynı yerde şöyle dile getiriyor: *"Daha sürrealizm, en banal gerçekliğin sürreal olabildiği gizemini biliyordu, ama yalnızca sanatın ve düşlemsel olanın görülebilir olduğu özel anlarda. Bu, bugün başka türlüdür: bundan böyle tüm günlük, politik, toplumsal, tarihsel ve ekonomik gerçeklik, üst-gerçekçiliğin sanki-öyleci boyutunu cisimleştirir: artık her yerde gerçekliğin 'estetik' halüsinasyonunda yaşıyoruz. (...) Tüm gerçeklik, gerçeklik oyununa intikal etmiştir."* Sanatta yapılan şey yaşama geçince, yaşam da tıpkı sanat gibi halisliğini yitirir, sanki öyle imiş gibi bir oyun halini alır. Biz de artık ne birey ne özneyiz, sadece birer görüntü (simulark) oluruz. Bu da yukarıda belirttiğim gibi, sanatın azgınca çoğalmasıyla başarılır(!). Bu çoğalmayla hem sanat hem gerçeklik geride kalır. Baudrillard söylüyor: *"Sanatın istif istif çoğaldığını ve sanat üstüne söylemin ondan daha da fazla arttığını görüyoruz; ama kendine özgü güdüsünde, kendi macera ruhunda, kendi yanılsama gücünde, kendi yetililiğinde gerçek olanı yoksamak için ve gerçeğin karşısına başka bir sahne koymak için (...) Bu anlamda sanat yitmiştir. Sanat, onu kültür adı altında bildiğimiz estetik değerlerin saf ve yalın üretimi karşısına farklı bir tarzda çıkaran simgesel antlaşma olarak yitmiştir: göstergelerin sonsuz çoğalması, geçmiş ve güncel biçimlerin yeniden kullanıma girmesi. Artık hiçbir temel kural, yargının veya zevkin hiçbir ölçütü yoktur. (...) Bu tıpkı para konusunda olduğu gibidir: Çoğalan para, kendi gerçek değerinde veya zenginliğinde tahvil edilebilir olmaksızın değişime giremez. Sanatta da kendimizi tam bu noktada buluyoruz: ultra hızlı döngü ve olanaksız değiş tokuş evresinde. 'Eserler', ne kendileriyle ne de değerleriyle artık değiş tokuş edile-*

mez. (...) Hiçbir şey artık kendi kendisiyle çelişmiyor. (...) Tüm bu eğilimler artık kendine özgü hiçbir şeye sahip olmadığı için, onlar bir ve aynı kültür alanında birlikte yaşayabiliyor. (...) Sanatın geçmişte esas olarak yalnızca ütopya olmasına, yani gerçeklikle ilgi içinde olmasına karşın bugün bu ütopya tümüyle gerçekleşti: medya, informatik, video sayesinde herkes potansiyel yaratıcı oldu. (...) Her şey söylenebilir, ifade edilebilir, her şey güç veya gösterge biçimi alabilir. Sistemin metanın artı değerine göre işlevsel olması, göstergenin estetik artı değere olduğundan daha az."(26) Bu her şeyin söylenebilir olması, Lyotard'ın sunulamayana, ifade edilemeyene tanıklık etmek dediği şey olarak da anlaşılabilir. Çünkü her şey söylenebiliyor, sunulabiliyor ise, sunulabilen-sunulamayan ayrımı kalkar, ikincisi birincisiyle eş değer kazanır, böylece ona tanıklık edilmiş olunur.

Felsefede bir düşünceden başka bir düşünce sırasına sıçrayan, doğru olmayan bir kanıtlama tarzı demek olan "metâbasis" ("metâbasis eis allo gênos"), Baudrillard'da en uç noktaya varmıştır. O, çekirdek fiziğinin, biyolojinin ve diğer bilimlerin kendine özgü, son derece uzmanlık isteyen kavramlarını bu alanlarla hiç ilgisi olmayan kendi sözlerinde rahatlıkla kullanır. Baudrillard, bu eleştiriden haberdar olsaydı, sanırım yanıtı şöyle olurdu: "Sanatın canlı biçiminin eşzamanlı çoğalmada stoklaşması, dağdağalı artırma, tüm önceki biçimlerin çeşitli varyasyonları (ölünün kendi kendine hareket eden yaşamı). Tüm bunlar mantıksaldır: Stoklaşmanın, durgunluğun olduğu yerde metastaz vardır. Canlı bir biçimin kendini yaşatmak için tükendiği yerde, genetik bir oyun kuralının artık işlemediği yerde (kanserde), hücreler vahşice çoğalmaya başlar. Esasında sanatın şimdiki perişanlığı estetiğin gizem koduyla bunalım olarak okunabilirdi, tıpkı belli biyolojik kuralsızlıklarda bir bunalımın genetik kodla gözlemlenebilmesi gibi."(27) Demek ki bizim "metabasis" dediğimiz şeyi Baudrillard, "metastaz" olarak adlandırıyor ve onu görüngülerde buluyor. Son bir soru: Sanat göçüp gitmiş; hem de şimdiye dek hiç olmadığı kadar bunca yapıt ortada varken. Bu nasıl olur? Renkli mecazları kullanmayı seven Baudrillard, bunu da sanırım şöyle yanıtlardı: Bizans ikonaları da Tanrı'nın varlığı sorunu konusunda, ona inanmayı yok etmeksizin bir kıvırtmayı olanaklı kılarlar. Başka bir deyişle, nasıl Tanrı (İsa) göçüp gitmişken ikonalar, ortada olmayan Tanrı'ya inanmamızı sağlarsa, sanat yapıtları denen şimdiki ikonalar da göçüp giden sanata inanmamıza izin verir.(28)

Yaşamı, dünyayı estetikleştiren tüm bu albenili sözlerin çekiciliğinden kurtulduğumuz zaman, salim kafayla günümüz dünyasına baktığımızda orada ne görüyoruz? -Savaş, terör, ayırımcılık, insan hakları ihlalleri, sömürü, açlık, sefalet ve sefahat... tüm bunları bazılarımız yalnızca ekranlarda gördüğü için, onlar yalnızca birer görüntü müdür? O insanlar gerçekten acı çekmiyor, zevk almıyor da sanki öyleymiş gibi rol mü yapıyorlar? Onlar gerçek insan değil de birer görüntü, simulark mıdır? Böylesi bir anlama, yine bazılarımızın yemekleri sırasında onlara bakarken iştahlarının kaçmamasından başka neye yarar? Eğer siz yalnızca bazı yaşam görünüşlerini alıp, onların altındaki, onları var eden nedenleri görmezden gelir, onları yaşamın kendisiyle birlikte görüntü boyutunda bir ve aynı şey olarak kabul ederseniz, elbette öyle bir yanılsama içinde olur, sanatın da gerçekliğin de artık geride kaldığını söylersiniz. Yaşamın ve gerçekliğin sanat yapıtı görüntüselliğinde onunla aynı düzlemde, aynı boyutta olduğu savı bir yanılsamadan başka bir şey değildir. Bu yanılsamadan kendinizi kurtarırsanız, mağaradan günümüz oturma alanlarına dek, insan var oldukça onun temel bir içtepisi olan yaratmanın ürünlerinin, yani sanatın da var olmayı sürdürdüğü gerçeğini, insan gerçeğiyle birlikte kavrarsınız.

1. Bu konuda geniş bilgi ve kaynakça için "Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi" (Türkiye'den Felsefe Manzaraları 3 içinde.) başlıklı yazımıza bakılabilir.
2. G.W.F. Hegel, Vorlesungen über die Aesthetik I, s.23, Suhrkamp 1975.
3. a.g.y., s.24-26.
4. Bkz. a.g.y., s. 22.
5. Geniş bilgi ve kaynak yeri için dipnot 1'de belirtilen yazımıza bakılabilir.
6. Geniş bilgi için bkz. İsmail Tunalı, Felsefenin Işığında Modern Resim, s.143vd., Remzi Kitabevi 1981.
7. Bkz. Walther Ch. Zimmerli, Wie autonom kann Kunst sein? Photorealismus und postmodern Aesthetik, "Die unvollendete Vernunft: Moderne versus Postmoderne" içinde, s.411, 415, Suhrkamp 1987
8. Menschliches Allzumenschliches, Zweiter Band, §.350.
9. Bkz. Menschliches Allzumenschliches, Erster Band, §.221.
10. J.-F. Lyotard, Postmodern Durum, Türkçesi: Ahmet Çiğdem, Ara Yayıncılık 1990.
11. Bkz. "Postmodene globale Differenz" başlıklı kitapta toplanan bir çok yazı, Suhrkamp 1991
12. Bu konuda geniş bilgi için "Postmodern Tartışmanın Neresindeyiz?" (Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1 içinde.) başlıklı yazımıza bakılabilir.
13. Jean Baudrillard, Die Simulation, "Wege aus der Moderne" (yay. Wolfgang Welsch, Acta humaniora 1988) içinde, s.162.
14. Dipnot:11'de a.g.y., s.160.
15. Abraham Moles, Gibt es eine spezifische Kunst des elektronischen Zeitalters?, "Nach der Postmoderne" (Yay. Andreas Steffens, Bollmann Verlag 1992.) içinde, s.225.
16. Bu sözü, Derrida'nın İstanbul'da (1999) yaptığı bir konuşmada kendisinden duymuştum.
17. Bkz. Hans Ulrich Gumbrecht, Tod des Subjekts als Ekstase der Subjektivitaet, dipnot:11'de belirtilen kitap içinde,

GREK ŞİİRİ

Paulus Silentiarius (M.S.575)

ÖLÜME YARGILI

Ağız ağıza birleşmiş yatıyoruz
Onun çıplak göğüsleri
Kıvrılmış parmak uçlarımda
Benim çılgınlığım sıyrılıp geçiyor
Boğazının gümüş parlaklığından
Ve sonra:
Hiç birleşmiyoruz bir daha
O yatağını esirgiyor benden
Bedeninin yarısını Aşka
Yarısını sağgörüye vermiş
Ben ölüyorum
Aşkla sağgörü arasında

Türkçesi: ***Anıl Meriçelli***

s.307vd.
18. Bkz. Martin Heidegger, Sein und Zeit, s331 vd., Max Niemeyer Verlag 1979.
19. "Différance" sözcüğünün yorumu ve Derrida'dan yapılan alıntı için bkz. Philipp Rippel, Souveraenitaet und Revolte. Die Wiedererwerkung Nietzches und Heideggers in Frankreich, "'Postmoderne' oder Der Kampf um die Zukunft" (Yay. P. Kemper, Fischer Verlag 1988) içinde, s.123.
20. Bkz. Jacques Derrida, Grammatologie, s.20 ve 11, Suhrkamp 1988.
21. Melih Başaran, ve niçin (yine) felsefe..., s.28, Yapı Kredi Yayınları 1993.
22. Bkz. Gerd Irrlitz, Postmoderne-Philosophie, ein aesthetisches Konzept, Dipnot:11'de belirtilen kitap içinde.
23. Gilles Deleuze - Claire Parnet, Diyaloglar, s. 45, Türkçesi: Ali Akay, Bağlam Yayıncılık 1990.
24. Jürgen Peper, Postmodernismus: Unitary Sensibility, "Die unvollendere Vernunft: Moderne versus Postmoderne" (Yay.: D. Kamper und W. van Reijen, Suhrkamp 1987) içinde, s.185-6.
25. Jean Baudrillard, Die Simulation, dipnot:13'te belirtilen kitap içinde, s.159.
26. Transparenz des Bösen, s.21-23, Merve Verlag 1992.
27. a.g.y., s.22.
28. Bkz. a.g.y., s.24-25.

İNSANCIL ATÖLYESİ
ŞİİR ÇALIŞMASI

Zaman Üstüne Şiirler

YİTİK ZAMANLAR

yitik zamanların çocuğusun sen
diline demir atmış sözcükler
elinde bir demet papatya, solgun
üzerinde rüzgarların tortusu

çürümüş bir dün
kokuyor nefesin
odanda uçuşan
hep o aynı notalar
yıllardan yorgun

boğuluyorsun
gözlerinden akan pişmanlıkta
oysa bak
deliniyor
pencerenin ardındaki
bodur akasyanın dalında
iki küçük koza...

Burcu UPRAK

ZAMAN

Dut yaprağında
Haftalarca
İpek dokuyan böcek
Sonra bir kelebek
Papatyalara uçan

Zaman
Kelebek olmak
Papatyalarla dudak dudağa
Bir tek gün yaşamak

Akdenizde zeytin ağacı
Dörtyüzyıl
Nesiller doyurmak
Bir tek çekirdekte
Yeniden varolmak

Zaman
Akdenizde
Zeytin ağacı olmak
Yaşamak
Yaşatmak

Gülhan DİKME

"DUR GEÇME ZAMAN"

"Dur geçme zaman,
Dediğiniz bir an var mı?"
Diye sordu
Pos bıyıklı
Adam.

Akan kan
Hızlanırken vücutta
Tutmak ellerinden
duyumsayarak
kalp atışlarını...
Bakmak gözlerine
sayarken
yıldızları içinde...

İşte "dur geçme zaman"
Dediğim an.

Medet TURAN

BAKIŞ

Bıraktın zamanların uzak gölgesine
Çocuk yüzünü.
Sakladın
kendinden bile
O evcilik efsanesini.

Daha mı büyüksün
Yok ettiğin geçmişinle!

Şimdi kapat yüzünü
Büyük ellerinle.
Duy,
yaşadıkların ne kadar da sığmış
Bu büyümüş yalnızlar içinde.
Kur düşlerini yeni baştan
Süsle bakışlarını her doğan günle.
Gör;
Nasıl daha renkliymiş
Çocuk gözlerinin BAKIŞI.

Gülten ŞAHİN

(Sınıf Bilinçli Bir İstanbul Bıçkınının İlk Şiir Denemesi)

KAHPE ZAMAN

Bana göre değil beybaba
Parfümlü keçi sakallının karaladığı
pankartı tutmak
Söz vermiştim gerçi, erkek sözü hem
Amma velakin bir dava çıktı çok daha mühim
Eylemi kırdım tabii hasta ayağıyla
Buluştum Galatasaray'da aynen kızla
Yürüdük Tünel'e aheste aheste
Pergelleri açtık Yüksek Kaldırım inişinde
Kulağım tetikte gözüm ileride
Malum yerden malamat* çıkan hergelelerde
Neyse sağa sola bindirmeden
demirledik gemiye
Kıç tarafındayız sakin bir köşede
Kız İstanbul'u kesti, ben de onu
Bir karışlık cigara tüttürdü boğaza doğru
Deniz yıkanırken beyaz köpükle
Tepemizde geceyi yırtan sarı bir hançer
Bak şimdi, kısa devre yaptım gene
Nerden hatırladım ağzı laf yapan düşmanlarımı
Köşedeki hayrata uğradık istihkakımızı aldık
Borca değil tabii delikanlılığa yazdırdık
Tadı kötü elbet köpek öldürenin
Ama ne yaparsın rengi kırmızı
Sahilde yürüyoruz inimize az kaldı
Dur bakalım, villadaki bu tüyler de ne
Güvercinin defterini dürmüş patronun kedisi
Tuzak kurmuştur kuşcağıza o Amerikan iti
Ulan yapılır mı bu
Dünya barış gününde
Ah be, ah be kahpe zaman
Eskiden böyle miydi
Sapına kadar inandım şimdi
Muhallebi evladının dediği gibi
Burjuva çıktı mertlik bozuldu
Çizerdim ya hepsini
Kafam leyla şimdi başka zamana.

Yılmaz ZİR

* *Malamat: Bitkin*

Sinan Kutlu'nun "Hacamat Sokağı" adlı şiirine (İnsancıl Eylül 2000) benzek

SEVİNÇ

Arkadaşımız şair-yazar
İnci Aydın'la,
arkadaşımız, Yazı Kurulu Üyemiz
yazar-şair
Servet Çolak
nişanlandılar.
Sevindik.
Yolarkadaşlarımıza esenlikler,
güzellikler
diliyoruz.

İNSANCIL

ŞİİRDE İŞÇİ SINIFI TEMASI (II)

Medet TURAN

Türkiye İşçi Sınıfının Doğuşu

"Batı kapitalizmi Osmanlı devletine girerken, kendisiyle birlikte kapitalizmin mezar kazıcısı olan işçi sınıfının doğmasına da yol açar. Türkiye'de demiryolları, limanlar, maden ocakları vb. gibi kuruluşları işleten batı kapitalizmi iş gücü, ücretli işçi ihtiyacını topraksız fakir köylüler ve dükkanlarını kapamak zorunda kalan zanaatkarlardan karşılar." [1]

Türkiye'de sınıfsal yapıyı cumhuriyetle özdeşleştirip öncesini inkar etmek ve ayırmak olanaksızdır.

1908 Meşrutiyet olgusu "burjuva devrimi", 1923 "Kurtuluş Savaşı", 27 Mayıs 1960 askeri darbesi burjuvazinin öncülük ettiği hareketlerdir. Kapitalist üretim biçimi ve ilişkilerinin ürünü burjuvalaşma, burjuva sınıfının ve karşıtı işçi sınıfının oluşumu, cumhuriyet döneminden önce az da olsa kendini belirtmeye başlamıştır.

Türkiye'de yeni yeni filizlenmeye başlayan işçi sınıfının devrimci yönünü Nazım Hikmet'in şu şiirinde de algılayabiliriz: **"Türkiye işçi sınıfına selam** */ Türkiye işçi sınıfına selam! / selam yaratana! / tohumların tohumuna, serpilip gelişene selam! / Bütün yemişler dallarınızdadır. / beklenen günler, güzel günler ellerinizdedir. / haklı günler, büyük günler, / gündüzlerinde sömürülmeyen, gecelerinde aç yatılmayan / ekmek, gül ve hürriyet günleri. / Türkiye işçi sınıfına selam! / Meydanlarda hasretimizi haykıranlara, / toprağa, kitaba, işe hasretimizi, / hasretimizi, ay yıldızı esir bayrağımıza. / Düşmanı yenecek işçi sınıfına selam! / Paranın padişahlığını, / karanlığını yobazın / ve yabancının roketini yenecek işçi sınıfına selam! / Türkiye işçi sınıfına selam! / selam yaratana"*

Şiirde işçi sınıfının önünde güzel günleri olduğu vurgulanmıştır. Sınıfsız, sömürüsüz birtoplumun mücadele ederek kazanılacağını belirtip işçi sınıfına devrimci bir rol yüklemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisi Osmanlıdan devralınan ekonomik yapı üzerine kurulmuştur. Merkezci, askeri, feodal özellikli Osmanlı Devleti'ni ve dönemini Marks şöyle açıklar;

"Türkiye şartları ve bulunduğu yere göre işçi, ekici, küçük çiftçi, esnaf, derebeylik (feodalite) düzenin en alt ve en barbar döneminde bulunan, feodal toprak sahibi, memur ya da askerdir. Avrupa'daki Türk halkının gerçek gücü, İstanbul'daki ve başka birkaç büyük şehirdeki kalabalıktan ibarettir. Bu kalabalık kökü bakımından Türk'tür; hayatını özellikle Hıristiyan kapitalistler için çalışarak kazandığı halde..." [2]

Haşim Kanar şöyle belirtir; *"feodalite ve barbarlığın en alt düzeyinde olan Osmanlı Devleti kapitalistleşmenin dış zorlamalara karşı zor olduğu görülmektedir."* Bu düşüncesini Riazanov'un ve F. Engels'in *Neu Zeite* dergisinden alıntıladığı şu makaleyle desteklemektedir: *"gerçekten de bütün öteki doğu cemiyetleri gibi, Türk egemenliği de kapitalist bir toplumla uzlaşmayacak bir şeydir. Çünkü elde edilen artık-değeri zorba valilerin ve gözü doymaz paşaların pençesinden kurtarmak imkansızdır; burada burjuva mülkiyetinin temel şartlarını yani tüccarın ve malının emniyet altında bulunması halini görmüyoruz."* [3]

Osmanlı Devleti'nde eline para geçenlerin çoğu toprağa yatırım yapardı. Para el değiştirmedikçe kapitalizm gelişmez. Bu nedenle ne sanayileşme ne de yeterli derecede işçileşme olabilmiştir. Onun için 1908 devrimi, köklü bir burjuva devrimi niteliği kazanmamıştır.

1908 yılında ülkenin üç büyük kentinde, İstanbul, İzmir, Selanik'te çalışan işçi sayısı 100 bin olarak değerlendirilmektedir.

İşçi sınıfının oluşum ve dönüşümü ile ilgili olarak, Osmanlı Devleti'nde, özellikle savaş yıllarında kadın ve çocuk işçiler sayıca artmakta, fakat daha düşük ücretle çalıştırılmaktadır.

Osmanlıda ilk kapitalistleşme işbirlikçilikle başlar (komprador). Bu noktada Sultan Hamid işbirlikçi olarak gösterilir. 4 Şubat 1863'te Osmanlı Bankası kurularak finanskapitalin ilk adımı atılmıştır. Günümüzde Koç, Sabancı, Karamehmetoğlu gibi işbirlikçilerce varlığı sürdürülmektedir.

Osmanlı Bankası yeterli olmayınca Düyunu Umumiye (devlet borçları yöntemi) bugünkü adıyla IMF kurulur. Düyunu Umumiye ile birlikte yabancı kapitalistler Osmanlı Devleti'nin şu kaynaklarına el koyar:

"Demiryollarındaki payı %59, sanayide %14, banka sigorta %9.8, madenlerde %5.7, elektrik

trramvay suda %5.5, limanlarda %5, tüccarda %3.6 dır."[5]

Lenin Türkiye için şu açıklamaları yapar;

"Türkiye, köylü, küçük burjuva ülkesidir. Sanayi çok azdır. Olanda Avrupalı kapitalistin elindedir. İşçisi çok azdır."[6]

Osmanlılarda ilk işçi örgütlenmeleri yeniçeri ocağının kapatılmasıyla başlar. Bu örgütlenmeler, oldukça cılız örgütlenmelerdir. 1845 yılında polis örgütü kurulur. Polis tüzüğünde; *"işçilerin işlerini bırakmalarının ve başkaldırıda bulunmalarının önlenmesini istenir. İşçilerin işlerini bırakmaları, başkalarını buna isteklendirmeleri; her türlü toplantı ve yürüyüşler yasaklanır. Kamu güvenliğini bozacak karışıklık ve bozgunculuk çıkaracak derneklerin ortadan kaldırılması ve yok edilmesi, örgütlenme yasağı getirilir."*[8]

Belirtildiği gibi, işçiler üzerindeki baskılar bu topraklarda çok yeni bir şey değildir. Avrupa'da gelişen işçi hareketleri, ister istemez Osmanlılarda önlemler almaya neden olur.

Osmanlıda ilk işçi kuruluşu 1871'de kurulan *"Amele Perver Cemiyeti"*dir.

"Bunun bir işçi örgütlenmesi olarak netlik kazanmadığını, yardımlaşma derneği"[7] olduğunu vurgular, Haşim Kanar

"Bugün ki anlamıyla işçi kavramı Türkiye'de ancak on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından sonra kullanılmaya başlamıştır. (O zamanlar "amele" denilmektedir.) İşçilerle işverenler arasındaki, ücret ve çalışma koşullarıyla ilgili ilk anlaşmazlıklar da aynı dönemde meydana gelmiştir.

1872 yılında Ocak ayında Türk işçi hareketi tarihinde, belgelerle saptanan ilk grev patlak verdi. O zamanki gazetelerde de belirtildiği gibi, İstanbul'daki tersanelerde çalışan 600 kadar "İslam-Hıristiyan" işçi, işyerlerini terk edip Babıali'de sadrazama, Cuma selamlığında padişaha birer dilekçe verip ücretlerinin azlığını protesto ederler."[8] Bu ilk grevi, Türk işçiler arasındaki Müslüman-Hıristiyan dayanışmasının sınıf mücadelesi içindeki ilk örneği sayabiliriz. 1894 ya da 1895'de "Amele-i Osman-i Cemiyeti" kurulur. Bunun hem dernek hem de sendike olduğu vurgulanır.

"Bulgaristan Dar Sosyalistler Partisinin ileri gelenlerinin önderliğindeki, Makedonya-Edirne Devrim komitesine bağlı sosyalist grupların, İmparatorluğun Avrupa kesimindeki faaliyetleri, 1908 devriminden öncelere dayanır. Makedonya-Edirne Devrim komitesi daha çok yerli Bulgar ahali arasında çalışma yapmaktaydı. Ancak gerek bu grupların gerekse Bulgar işçi hareketinin yaydığı düşünceler, Türk işçileri arasında da etkinlik kazanmaktaydı. Türk ve Türk olmayan ahalinin karışık yaşadığı fakat Türk olmayan halkın çoğunlukta olduğu bazı şehirlerde işçi komiteleri kurulmutu. Mesela 1904 yılında, tütün merkezlerinden biri olan İskeçe'de (bugünkü Kısantide) ayrı Bulgar, Yunan ve Türk işçi komiteleri kurulmuştur. Ancak farklı ulustan işçilerin ayrı ayrı örgütlenmesinden işverenler yararlanmış, her fırsatta onları birbirlerine kaşı kışkırtmıştır. Bulgaristan'daki devrimci işçi hareketinin etkisinde olan yerli Bulgar işçiler, bu üç ayrı komitenin birleşmesinden yanaydılar. Nihayet 1906 yılında bu birleşme gerçekleşir, üç ayrı ulustan oluşan işçiler tek bir komite altında toplandılar. Yeni komitenin ilk eylemi 1907 yılında, ücretlerin arttırılması ve işgününün 14 saatten 10 saate indirilmesi için, Bulgar, Yunan ve Türk işçilerini greve götürmek olmuştur. Büyük bir dayanışma ve birlik örneği gösteren işçiler, grevi başarıyla sonuçlandırmışlardır."[9] Şişmanov'un anlatımıyla; hangi milletten olursa olsun, ezilenlerin mücadelesi ortaktır. Günümüzde milliyetçilik oyunları oynanarak, işçileri ve ezilenleri ortak birleşim noktası sınıf mücadelesinden uzak tutmaktadırlar.

1910 yılında Osmanlı Sosyalist Fıkrası'nın kurulma çalışmalarına başlanılır. Aralık ayındaysa bütün örgütler kapatılır. 1913 yılındaki İttihat Terakki darbesinden 1923'e kadar işçi devinimleri durdurulur. 1919 yılında kurulan Türkiye Sosyalist Fıkrası ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi bir sıçrama yaratamaz. Ancak kendiliğinden oluşan iş bırakmalarını destekler.

"TİÇSF'nin parti programındaki temel istekler ise, işçi köylü hükümeti kurmak. Köylülere ucuz kredi sağlamak; feodalizmi, büyük toprak ağalığını kökünden yıkmak; iş gücünün 8 saat olmasını sağlamak."[10]

O dönemlerde Osmanlı topraklarında birçok işçi ayaklanmaları görülür. Bu ayaklanmalar sonunda kimileri isteklerini kabul ettirdi, kimilerinin ki ise kabul edilmedi. "Yönetim" çok sert önlemler almaktaydı. İlerleyen süreçlerde sert önlemler karşısında taviz vermeyen Osmanlı, bu mirasını yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'ine devretti. Mustafa Kemal'le Rus elçisi Aralov arasında geçen diyalogda M. Kemal şunları söyler: *"Türkiye'de sınıflar yok. Türkiye'de işçi sınıfı yok, çünkü gelişmiş bir sanayi yok. Bizim burjuvazimizi ise henüz burjuva haline getirmek gerekiyor. Ticaretimiz çok cılız, çünkü sermayemiz yok. Yabancılar bizi eziyor. Benim amacım, milli ticareti kalkındırmak, fabrikalar açmak, yer altı zenginliklerini meydana çıkarmak, Anadolu tacirine yardım etmek, zenginleşmesini sağlamaktır."*[11] Bu söyleviyle M. Kemal, Türkiye'nin sosyalist rejime henüz hazır olmadığını vurguladı. Türkiye Cumhuriyeti'ni 1789 Fransız devriminden esinlenerek şekillendirmeye çalışmıştır. Yeni yeni oluşan burjuvaziyi ve karşı sınıfı; işçi sınıfını, şairler, M.

Kemal'in var ettiğini söylerler. Bu şiirlerden bir tanesi;

İşte o Atatürk */ kir tutmaz, gölge tanımaz, bitek topraklarında / Saldırganların yüzüne ilk yumruğu indirmiş / Yiğit, soylu bir halkın, yiğit ve tok sesi... / çağlar karanlığında Anadolu gecesinden / ezilenlere umut yanan ilk çoban ateşi. / İşte o Atatürk // 'Asmalarla, zenginliklerle, ekinlerle ışıyan / tan serinliğinde çalışan bronz eller... / demir ocaklarında, kömür kuyularında / yüreği pek işçilerin ak alnını dolayan / öpülesi, saygıdeğer boncuk boncuk ter / işte o Atatürk // Sarı kemiklerde, kara derilerde / henüz anısı yitmemiş o kamçılı sızı / göverirken bilinç bilinç ulusal bir dirilişte / tutsaklığın utanç duvarını yıkmış ülkelerde bugün / çekilen bir bayrak var ya özgürlük üzre / işte o Atatürk*

Tahsin SARAÇ

Şair burada işçiye, işçinin oluşturduğu emeğe "Atatürk'ün alnındaki ter" teması ile bakmaktadır.

Uluslaşma eğilimindeki cumhuriyet (devletleşmeye çalışırken) kendi burjuvazisini oluşturmaya karar verir. 1929 yılında devlet kendi eliyle burjuvazisini yetiştirmeye başlar.

"1920-1926 yılları arası kentlerde 200 bine yakın işçi çalışıyordu."[2]

Bu dönemdeki işçilerin büyük çoğunluğunun bilinç düzeyi ve örgütlenebilmesi zayıftır. Henüz köylü geleneğinden kopamamıştır.

1923-1929 Yılları Arasında İşçi Sınıfı Örgütleri

Daha önce belirttiğimiz gibi, 20 Şubat 1919'da kurulan Türkiye Sosyalist Fıkrası ve 1920'de kurulan Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fıkrası kendiliğinden oluşan işçi hareketlerine etkide bulunmuştur. *"TSF'nin İstanbul'da, Hersek'de, Konya'da, Ankara'da, Edirne'de üye sayıları 5000'e varan işçi dernekleri ve sendikalarını kurdurur."*[3]

TÇİSF hiçbir zaman yasal bir parti olarak kabul edilmedi. Parti etrafında bulunanlar TKP'nin tabanını oluşturdu. Bu insanlar aynı zamanda *Aydınlık Dergisi* çevresinde de örgütlenmektedirler. Mustafa Suphi önderliğinde 15 TKP yöneticisi 28-29 Ocak 1921'de Trabzon açıklarında öldürülür. Türkiye İşçi ve Sosyalist Fıkrası'nın kurucuları; Etem Nejat (daha sonra TKP yöneticisi olup 1921 yılında Mustafa Suphi ve yoldaşları ile Karadeniz'de katledilmiştir.)' Dr. Şefik Hüsnü, Ahmet Akif bilimsel sosyalizmi parti programına yerleştiren kişilerdi. İşçi sınıfını temsil eden partiler veya grupların "Kurtuluş Savaşı"ndaki rolleri yadsınamaz. Dimitir Şişmanov şöyle aktarmakta; *"Türkiye işçi sınıfı ulusal kurtuluş savaşına bütün benliğiyle katıldı ve büyük yararlılıklar gösterdi. Binlerce işçi çetelerle birlikte döğüştü, binlercesi ilkel silah fabrikalarında silah ve cephane imal etti, işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane kaçırdı... 1919 yılının Kasım ayında yapılan matbaa, inşaat, liman ve marangoz işçilerinin meslek birlikleri kongresinde -bütün ülkelerin proleterleri, birleşiniz. Yaşasın bütün işçilerin kapitalizme karşı birlikleri- şiarı benimsenir. Kongreye katılan meslek birlikleri, uluslar arası meslek birliklerine katılma kararı alır. Kongrede ayrıca emperyalizme ve kapitalizme karşı verilen mücadelede işçi sınıfının yönetici bir güç olduğu, bu nedenle Türkiye'deki bütün meslek birliklerinin sınıf esası üzerinde birleştirilmesi gerektiği de belirtilir. Ancak meslek birliklerine sızan burjuva ajanlarının bölücü faaliyetleri böyle bir birliğin kurulmasına engel olur.*

İşçi sınıfının yanında köylü sınıfı da kurtuluş savaşına yığınlar halinde katıldı. Hareketin belkemiği ve yürütücü gücü bu iki sınıftı. Ancak Türkiye işçi sınıfı, henüz sayıca yetersiz ve gerektiğince örgütlü olmadığından siyasi alanda ve devrim konusunda tecrübesizdi."[4]

Burjuva yaratmak için devlet elinden geleni yaparken, onun zıttı işçi sınıfına karşı önlem alır. 1923 yılında *Türk Ceza Yasası*'nın 121. maddesine getirilen değişiklikle işçileri işi bırakmaya zorlayanlar için ağır cezalar konur. 1936 yılında iş kanunu çıkartarak burjuvanın yanında olan devlet, bununla kalmaz, aynı yıl içinde cemiyetler kanunu çıkartarak sendikaları kapatır.

1930 yılında TKP'nin *Kızıl İstanbul* ve *Kızıl İzmir* başlıklı gazetelerini fabrika önlerinde satması devleti rahatsız etmiştir. Bu gazeteleri satan örgütlü kişiler tutuklanmıştır. Bunu önlemek için yani gizli işçi örgütlerini önlemek için kendi eliyle işçi örgütlenmeleri sağlar. İşçinin bilinçsiz olmasını ister. Bu nedenlerle "İzmir İşçi ve Esnaf Birliğini" kurar. Devlet eliyle kurulan bu örgütler beklenen ilgiyi görmez. Bu dönemde yaşamış olan şair ve yazarların eserlerinde umut vermeyen bir işçi sınıfı görmekteyiz. Tematik incelendiği zaman bu dönemdeki işçiler gariban ve bilinçsizdir. Sömürüldüklerinin farkında değildirler.

Tütün İşçileri */ zümrüt gözlü baharın geldiğinden bihaber, / sararmış yaprakların üstüne eğilmişler, / gayretle işliyorlar yanarak için için; / kıymetli bir zehirden ekmek çıkarmak için... // duvarları ağlayan bu loş, karanlık inde: / Bu sahte sonbaharın ölgünlüğü içinde / Yaprak çatırtısından başka bir ses çıkmıyor; / cefakeş göğüslerinden sanki nefes çıkmıyor... // kimi, "canım tütünler güneş görmesin" diye / koca bir çul takılan biricik pencereye / iç çekerek bakıyor merhamet bekler gibi / ince boynu bükülmüş solgun çiçekler gibi...*

Ömer Bedrettin UŞAKLI

***Selim** / selım / selim / bu evler kimin? / benim / bu gözler kimin? / benim / aferin selim // selim / selim / bu dağlar kimin? / benim / bu bağlar kimin? / benim / yapma selim // seliiim / selim / uçan kuşlar kimin? / benim / esen rüzgar kimin? / benim / Allah mısın selim? / aaah selim / vah selim / bu insanlar kimin? / KÖR OL SELİM*

Orhan Murat ARIBURNU

Selim şiirinden de anlaşıldığı gibi; bir başkasını yanında çalışır, sömürülür. Arkadaşına veya dostuna çalıştığı işyerini gösterirken "aha bizim fabrika" der. Her şeyin kendisinin olduğunu sanan işçiler, sömürüldüklerinin hiçbir şeyin onların olmadığının farkında değildir.

İkinci dünya savaşında 50 milyon insan ölmüş, 20 milyonu Rusya'da ölmüştür. Bu da faşist devletlerin sosyalist devlete kinini ve yıkma çabasını gösterir. Bununla birlikte 1945'te Türkiye'nin de katıldığı yani üyesi olduğu Birleşmiş Milletler kurulur. Burjuva ve işçi sınıfının hakları burdaki anlaşmada vurgulanır. Böylece burjuvazi demokrasiyi ve işçi sınıfının örgütlenme hakkını tanımış olur.

1945 ve 1960 yılları arasında ülkede kapitalist ilişkiler geliştirilir. Burjuvazi bu dönemde gelişimini güçlendirir.

1946'da *Cemiyetler kanunundaki* değişimlerle Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kurulur. Bu iki örgütün kurduğu sendika ve sendikal birliğe işçinin akın etmesi siyasi erki rahatsız eder, aynı yıl bu iki partiyi ve kurdukları sendikaları kapatır. 1951'deki tefrikada TKP'nin 167 üyesini işkence ederek tutuklarlar.

CHP, işçilerin 1946'da özgürce örgütlenmelerini önler. CHP denetiminde Türkiye İşçi derneği kurulur. 1952 yılında devletin izniyle Türk-İş kurulur. Varlığını 1960'a kadar sürdüremez.

Bu dönemde Türkiye'de tek partili dönem kapanmış, çok parti dönemine geçiş sağlanmıştır. İktidara gelen Demokrat Parti ülkeyi daha da çok emperyalizme peşkeş çekmiştir. İşçi sınıfının örgütlenmesine yönelik çalışmaları elinden geldiğince engellemiştir. Bu engellemeler aydın kesimine de yansır. Yazılarında olsun şiirlerinde olsun işçi sınıfını yığınlarca yalnızlık olarak değerlendirmektedirler. Tematik olarak işçi sınıfının yalnızlığını ele almışlardır.

***Bir toprak işçisine** / Sen omzunda yorgan, elinde torban, / sen mevsim işçisi, büyük gezginci, / doğduğundan beri sen, anan, baban, / orakçı, çapacı, ırgat, ekinci. // Sen, anan ve baban... Siz topraksızlar, / sizi ben tanırım uzun yollardan. / siz ey yığın yığın büyük yalnızlar, / sizi de yaratmış bizi yaradan. // Ekip biçtiğiniz toprak sizindir, / sizindir zorluğu, derdi, mihmeti. / sizin çektiğiniz derde dar gelir. / Tanrının ambarı olsa cenneti. // Ve cennet dünyanın kurulduğundan / beridir Tanrı'nın düşüncesidir / sen sabrın yere çaldığın zaman / bu güzel hulyadan tanrı ürperir. // siz ey yığın yığın büyük yalnızlar, / sizi de yaratmış bizi yaradan. / ey mevsim işçisi, ey topraksızlar, / sizin toprağınız size bu vatan*

Ahmet Kutsi TECER

1960 ve 1980 Sınıf Savaşlarının Yükseldiği Dönem

Bu dönemin başlangıcında Türkiye 27 Mayıs askeri darbesi, 27 Mayıs anayasası halk oyuyla kabul edilir. Bu anayasa ile işçilere grev ve örgütlenme hakkı tanınır. Türkiye İşçi Partisi kurulur. İşçi partisini Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu, DİSK izler.

Bu dönemde burjuvazi tekelleşmeye gider, OYAK kurulur. Yine bu dönemde 12 Mart'ta ordu yönetime el koyarak baskılarını güçlendirir. Kıbrıs'a çıkartma yapılır. 15-16 Haziran işçi sınıfı büyük grev direnişini yaratır. Bu topraklarda yaratılmış en büyük grevdir. Öncü bir gücün olmaması bu direnişin deviniminin olmamasına sebep olmuştur.

Şunu belirtmekte yarar var; Türkiye sanayisi montaj sanayi olduğu için, özel kesimin teknolojide gelişme çabası yoktur. Türkiye teknolojik açıdan dışarıya bağımlıdır. Bu dönemde işçinin bilinçlenme isteği daha fazla sendika kurma ve örgütlenmeyle kendini gösterir. Örneğin 12 Eylül'den önce 1980 yılında sendika sayısı 733, kayıtlı işçi sayısı 5.731.000 kişidir.

"Genellikle kamu kesiminde örgütlü bulunan, Amerika tipi Türk-İş konfederasyonu işçi haklarını geliştirmeyi partiler üstü politikayı izlemekle görür."[5]

Bu tutuma karşı bir tepki olarak 13 Şubat 1967'de DİSK kurulur. DİSK, işçi haklarının geliştirilmesi için bir siyasal parti ile birlikte eylemde bulunmayı gerekli görür. 13 Şubat 1961'de TİP'i kuranlar aynı zamanda DİSK'in yöneticisiydiler.

İşçi sınıfının 15-16 Haziran 1970'de işçilerin sendika seçme özgürlüklerine geniş ölçüde kısıtlama getirerek değişiklere karşı çıkacak DİSK'in tüm konfederasyon olarak, Türk-İş'li işçilerin konfederasyonunun yasaklamasına karşın bir bölümün gösterdikleri büyük direniş, işçi sınıfı tarihinde önemli bir yer tutar.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra ilk kez hem de işçi sınıfının dayatmasıyla 1976, 1977, 1978, 1979, 1980 yıllarında, 1 Mayıs Bayramları çok canlı biçimde kutlanır. 1977 1 Mayıs Bayramı kana bulanır. 36 emekçi öldürülür. *"1 Mayıs kutlamaları işçi sınıfının kendiliğinden değil kendisi için sınıf olma durumuna dönüştüğünün göstergesidir."*[6]

"İşçi sınıfı savaşının yükseldiği 1960-1980 yılları arasında işçi sınıfının, sömürünün sınıflandırılması, giderek önlenmesi için yaptığı direnişleri burjuvazi 12 Mart 1971'de hazırlık yaparak 24 Ocak kararları doğrultusunda 12 Eylül 1980'de bastırır."[7]

Bu dönemki işçi eylemlikleri ve örgütlenmeleri, kendi aydınlarının da yetişmesine neden olmuştur. İşçi sınıfının geleceği kuracağına inaçları artmış, onun gerçek bir güç olduğu anlaşılmıştır. Yine bu dönemde Marksist, Leninist, Maoist kuramlar çoğaltılmış ve incelenmiştir. Şiirdeki yansıma bu dönemde yaşanan gelişmelere göre değişim göstermiştir. İşçi sınıfına devrimci bir güç olarak bakılmış, aynı zamanda bu dönemin çelişkileriyle işlenmiştir.

Göze göz dişe diş *// haydi / ha / kardaş / yürü / el / ele / halay / çeker / gibi / yürü / mavilim / kostak / kostak / göze / göz / dişe / diş / ve / kısasa / kısas / yürü de / şu / işler / bitsin / hay / babey / allahına / yürü...*

Enver GÖKÇE

Dönüş *// sana neler getirdim / gel gör / gel bak / gel al / sana dostlarından selam getirdim / acıya banılmış / umut yüklü / dağ rüzgarlarında ıslak / tutsakevlerinden / prangalardan / elleri kelepçede hasta dostlarından / selam getirdim. // sana dünyanın her bir köşesinden / mürekkebi kandan kalemler / zulmün karanlığını ezecek güçte / al işte lorca / ho amca işte / işte kitaplar dolusu kahramanlar... / bizi bize / biz gibi anlatan / bedrettin'in nakış gibi işlemiş soluğuyla / börklüce mustafanın / kavgayla örülü / gür sesini getirdim / kelepçede kurtuluşa imza atan ellerin / pir sultan'a uzanan haykırışlarının / çelikleşmiş heykelini getirdim. / geldiğim yerde / hak namus özgürlük / filiz sürür / dal atar / yırtar bağrını emekçilerin / bu kavramları aramak / harama kılar yaşamayı onlara / zindan eder dünyayı. // derler ki dostlar, / bilmek kesinlikle / umudu / kini / kavgayı / derler ki / açan çiçek / yüreyen çocuk / büyüyen dalga / artan aydınlık / bizimleyse güzeldir / derler ki / egemen olanla kanlanır / ezilenin yaptığı tarih.*

Özgen SEÇKİN

12 Eylül ve Sonrası (1980-1990)

Gerekçesi terörü durdurmak olan 12 Eylül darbesinin asıl amacı, sermayenin önünü açmaktı.

"24 Ocak kararları ile dikte ettirilen ekonomik politikayı gerçekleştirmek, sanayi kesminde iş bırakma ve toplu sözleşmeleri yasaklamakla kırsal kesimde köylünün ekonomik çıkarını bir baskı aracı olan genel seçimler dolayısıyla parlementoyu askıya almakla olanaklıydı."[8]

12 Eylül'den sonra sendikalar, dernekler kapatıldı. Bunların üyeleri tutuklandı.

DİSK'in tüm yetkileri, toplu sözleşme hakları ellerinden alındı. Mal ve paralarına el kondu. Bu uygulama Hak-İş'e ve MİSK'e uygulanır ama Türk-İş'e uygulanmaz.

Hak-İş ve MİSK'e eski hakları geri verilir. Ama DİSK etkinliklerine izin verilmez.

"12 Eylül'den önce 733 olan işçi sendika sayısının 1984'de 90'a, sendikalı üye sayısının ise 5.720.000'den 1984'de 1.422.000'e düştüğü görülmektedir."[9]

Bu dönemde komünizme karşı yeşil kuşak yetiştirme planlarıyla Türk-İslam sentezi geliştirilmiş, öğrencilerin ve öğretim görevlilerin başına bela olacak YÖK kurulmuştur. Çoğu bilim adamı görev yerlerinden uzaklaştırılmıştır. Dış güçlerin etkisiyle bağımsızlığın elden nasıl tamamen gittiğini görebiliriz.

1990'lara gelinince sendika sayısı ve işçi sayısında bir artış gözlenmektedir. 1989 iş bırakmalar ve direnişler yılı olarak işçi sınıfı tarihinde yerini almıştır.

Bu dönemde işçilerin bilinçli hareket etmeleri ve birbirine verdikleri grev destekleriyle geliştirdikleri eylem direnişleriyle savaşım deneyimleri zenginleşir. Direnişteki işçi sayısı 600.000'i geçer. İş bırakmaların ardından toplu iş sözleşmelerinde % 140' a varan ücret artışları gerçekleşir. Bu direnişler şiirde de kendini göstermektedir. Adım adım büyüyen grevler ve işçi direnişleri devrimci bir tema ile işlenmektedir.

Zonguldak */ Yerin derinliklerinden geldiler, / Ellerinde susmak bilmeyen bir yeraltı güneşiyle, / Ne kadar diplere bastırılsa / o kadar boğulmak bilmez yankısıyla yüreklerinin // Ağır ağır geldiler. // Sonra hergün geldiler / Kadınları, çocukları ve alkışlarıyla / yoğurt mayalar gibi geldiler / Pişkin ekmekleri bölüp de paylaşır gibi // Su gibi / Ateş gibi / Hergün yeni ağızlar eklendi ağızlarına / Yeni yollarla tanıştı ayakları, / hergün yeni kabuklar çatladı, / Yeni kulaklar işitmeye başladı söylediklerini / bir kent oldular sonunda / ve adını değiştirdiler ülkenin.*

Kemal ÖZER

1991 ve Sonrası

Bu dönemden sonra Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte komünizm bir tehlike olmaktan çıkmıştır. ABD'nin başını çektiği "yeni dünya düzeni" günümüzün geçerli söylevi olmuştur. Yine bu dönemde, özelleştirmelerin başı çektiğini ve işsizliğin arttığını görmekteyiz. 12 Eylül'ün büyüttüğü gerici hareket de gün ve gün saflarını güçlendirmiştir. Özelleştirme, kapitalistin işçi sınıfına karşı sert bir uygulaması olarak dikte edilmiştir.

Büyük şirketlerin aldıkları yeni işleri taşeron şirketlere vermesi, fabrikasında veya işyerindeki işçi-

nin zor durumda kalmasına neden olur. Taşeronlaşma nedir? Sorusu aklımıza gelebilir. İşverenin daha önce kendisinin ürettiği ürünün belli bazı parçalarını alt sözleşmeler yoluyla fabrika dışındaki başka birimlere devretmesi anlamına gelir.

12 Eylül'den sonra 1989'da başlayan işçi hareketleri, 1995 yılında doruk noktaya ulaşır. Birçok hak elde edilir. Hükümet düşürülüp yeni hükümet kurdurulur. 1996 yılının 1 Mayıs'ında İstanbul Kadıköy'de üç işçi öldürülür. İşçi hareketine o günden sonra büyük kısıtlamalar getirilir. Greve giden işçilerin direnişleri, başka işçilerce kırılır. Köyleri yakılıp yıkılan köylüler kentlere yerleşerek daha ucuza işgücünü satmaya başlarlar, işsizlik oranı da gittikçe artmaktadır.

1999'da işçi federasyonlarının aldığı ortak kararla ülke genelinde genel greve gidilecekti. 17 Ağustos depreminin yaşanmasıyla işçi hareketleri durduruldu. Daha sonraki dönemlerde dile bile getirilmedi. Bu süreçten sonra işçiler derin bir sessizliğe büründüler. Bu sessizlik 19 Aralık operasyonunda da kendini gösterdi. Cengiz Gündoğdu'nun söylediği gibi *"soyutlama yeteneği bu toplumda yok!"* Hücrelere tıkılan siyasi tutuklular değil, aynı zamanda bu ülkenin işçi sınıfı ve bütün emekçileridir. Ama soyutlama yapılamadığı için bu algılanmaz.

Yaşanan ekonomik krizle birlikte küçük burjuvazinin ülke genelinde eylemlikleri görüldü ve çok büyük bir yankı uyandırdı. Ama işçi sınıfı sessizliğini sürdürüyordu. Son IMF politikalarının dayatmasıyla ülke genelinde işsizlik artmış ve açlıkla yüz yüze gelen insan sayısında artış gözlenmiştir.

Haziran 2001'de cam işçilerinin iş bırakma ve grev yapma istekleri Milli Güvenlik Kurulu'nca "ülke bütünlüğüne zarar verir" denilerek izin verilmedi, iptal edildi.

Bu süreçte yaşanan olaylar ve gelişmeler, işçi sınıfını ele alan yazar ve şairlerin kalemlerine de yansımıştır. Çaresiz ve öfkeli işçilerin şiirlere alındığını söyleyebiliriz. Devlet, ülke genelinde topluma baskıların en yoğununu yaşatmaktadır. Geçimini sağlayamayan işçilerin çaresizce biriken kinleri geleceğe umut ışığı olacaktır.

***Gül bir işçidir** / Demire bir gül yaslanmış / kendi kendine kuruyor / gül bir işçidir / belirsiz bir sonuçsuzlukla / patrondan hesap bekliyor / bakkal çakkal borcu / çocuğa kitap, hanıma ayakkabı / yumruğu gitgide şişiyor // demirden bir gül çekilmiş / yüzünden kotaracı bir hava / patrona doğru gidiyor...*

İsmet ALICI

Dünyanın her yerinde olduğu gibi işçi sınıfı burjuvazinin karşısına çıkabilecek, tek ve en güçlü sınıftır.

Bitti

DAĞ

Gözlerine varabilmek
Sevdasıyla
Günlerce yürüdüğüm
İnsan,
Senin yüzünde
Bir gülümseme
Ararken,
Arkasında kaldım
Yüksek dağların.

Çiğdem KARDELEN

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Dimitir ŞIŞMANOV, Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi, Belge Yayınları
2. K. MARKS, aktaran: Dimitir Şişmanov, a.g.y.
3. Haşim KANAR, Türkiye'de Sınıfların Dünü, Bugünü, Yarını Doruk Yayımcılık
4. Haşim KANAR, a.g.y.
5. Lenin, akt: Dimitir Şişmanov, a.g.y.
6. M. Şehmus GÜZEL, Türkiye İşçi Sınıfı Hareketi.
7. Haşim KANAR, a.g.y.
8. Dimitir ŞİŞMANOV, a.g.y.
9. Dimitir ŞİŞMANOV, a.g.y.
10. Dimitir ŞİŞMANOV, a.g.y.
11. Haşim KANAR, a.g.y.
12. Haşim KANAR, a.g.y.
13. Haşim KANAR, a.g.y.
14. Dimitir ŞİŞMANOV, a.g.y.
15. Emre KONGAR, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı
16. Haşim KANAR, a.g.y.
17. Haşim KANAR, a.g.y.
18. Haşim KANAR, a.g.y.
19. Haşim KANAR, a.g.y.

*Hayat Dersleri'nden**

"KENDİ MUTLULUĞUMUZUN USTASI NASIL OLABİLİRİZ"

Nalan ÇELİK

Yaşam zıtlıklardan oluşuyorsa, zıt değerler kendilerini anlamlandıran, bir denge ve döngü oluşturuyorsa... nasıl ki, "iyi" de "kötü"de birbirleri olmadan bir şey ifade etmezler ve sürekli yer değiştirirler. "Gece" ile "gündüz" gibi. "Evet"e de anlamını veren "hayır"dır. Ya da "sevinç" veren şey uğruna bir zamanlar kederlendiğimizi anımsarız. İkisi de aynı şey. Aklıma Halil Cibran'ın bir sözü geliyor. *"İçinden şarap içtiğiniz kadeh, çömlekçinin fırınında pişirilmiş olan kadehin ta kendisidir. Ruhunuzu sakinleştiren lavta, bıçak darbeleriyle oyulmuş ağacın ta kendisidir."*

Tüm bu zıtlıklarla beraber, kurallar, düzen, ilkeler, okul, aile, devlet, din, hapishane, iş, eşitsizlik, sömürü... Ne Nietzsche gibi nihilist, ne Platon gibi yeni bir devlet kuracak kadar yüzölçümü ve nüfusu az bir ülkedeyim. Ya da Sokrates gibi sözleri ve eylemleri bir filozofum. Bütün erkeklere hatta insanlara kızgın bir feminist de değilim. İnsan olduğumu anlatmaya çalışan bir kadınım... üstelik mutlu da olmak istiyorum. Biliyorum, yolun çok başındayım. Mutluluğa giden yolda sıkıntı, sabır, hüzün, gözyaşı, bilgilenme, mücadele, çok da acı var. Gide'nin bireyselliği ön plana çıkaran sözleri geliyor aklıma.. *"beni okuduktan sonra at bu kitabı ve çık. Kitabım sana çıkmak arzusu versin isterdim, nereden olursa olsun çıkmak, kentinden, ailenden, odandan, düşüncenden. Kitabımı yanında taşıma.*

Gide'ye göre insan hiçbir değişmez kural tanımadan, hiçbir sarsılmaz değere bağlanmadan, gönlünün yolundan giderek yaşamalıdır. *"Önem bakışında olsun, baktığın şeyde değil"* der Gide.

Mali müşavirin sesiyle irkiliyorum. Haftanın beş buçuk günü, ortalama kırk beş saat, baktığım şeyin bir bilgisayar olduğunu ayrımsıyorum. Kendimi sıkıntılı duyumsadığım zamanlarda, bilgisayarın mavi ekranı benim için bazen gizem dolu sakin bir deniz, bazen sürekli hareket eden beyaz yazılarla üzerine çıkıp dünyayı dolaşmak istediğim bulut yüklü bir gökyüzü. Ekranın altındaki bilgisayar programının reklamı yazılı yeşil şeritse, uçsuz bucaksız bir orman benim için. Bu şekilde bakmak mutlu ediyor beni. Mali müşavir ikinci kez seslendiğinde isteksiz ayrılıyorum denizden, gökyüzünden ve ormandan. Sorulana yanıt veriyorum, masamın üzeri evrak dolu. Hiç değişmeden tekrarlanan birbirinin aynı sıkıcı işler. Para kazanmak için çalışmalıyım ve bulunduğum ortamda mutlu olmalıyım... bunları düşünürken radyodan Hülya Avşar'ın son zamanlarda, günde en az beş kez yinelenen ve beni çıldırtan şarkısı kulaklarımı tırmalıyor, bir de ona eşlik eden sekreter... dinlemek zorundayım, onlar seviyor hatta söz söyletmiyorlar, çok "akıllı" kadın, mükemmel "sanatçı", akıl ve sanat bu iki kavramın bilgisizce ve yanlış kullanımı, beni alt üst ediyor. Hülya Avşar söylüyor. *"Ne zaman aşık olsam / O zaman ağlıyorum / haliyle ben bu halimi aşka bağlıyorum / bu kaçıncı ayrılık / Onu da saymıyorum / Delinin en delisi var / O hep beni mi buluyor / Yoksa bende mi bir şey var."* Sekreter, onaylayıcı ve istekli sesiyle dili bir karış dışarıda şarkıya eşlik ediyor... şarkıyla özdeşleşmiş, sanırım haftada bir değişen ve aşık olduğunu sandığı sevgilileri gözünün önünden geçiyor. Şarkı bittiğinde kendisinde bir şeyler olduğunu düşünerek diğer odadaki masasına dönüyor. Tam, insanın yaşamda bir, en fazla iki kez aşık olabileceğini, bunun dışındakilerin hoşlanma, beğeni ya da cinsellik içerdiğini düşünürken, ikinci mükemmel "sanatçı" Gülben Ergen başlıyor şarkısına, *"Ara sıra uğrarım / Evi derler toplarım / Elveda aşkım / Elveda sana"* şarkı sürüyor. Çay servisi için odaya gelen, her gece kocasından dayak yiyen Fatma hanımın gözleri parlıyor çalan şarkıyla, *"aç radyonun sesini aç Ahmet"* diyor odadaki diğer insana. Neredeyse çay tepsisini devirecek. Çıldırmamak imkansız, sevgilisinden ayrılmasına karşın, yine de arada bir gelip evi toplayan vefakar kadın imajı çiziliyor şarkının sözlerinde. Sanırım çaycı Fatma hamın da bu şarkıyla özdeşleşmiş. Çay filan içecek durumda değilim. Banyoda biraz yüzüm yıkadıktan sonra odama döndüğümde kimse yok, iki kişi bankaya gitti. Haftada bir gelen Mali müşavirin de işi bitmişti, o da gitmiş. Oda da, teyp de benim artık.

Vivaldi'nin *Dört Mevsim (the four seasons)* kasedini takıyorum. Diğer çalışanların "kapı gıcırtısını" çalıyor yine sözlerini duyar gibiyim. Masama mutlulukla yanaşıyorum. Koltuğa oturmamla evraklar, işler daha bir zevkli ve kolay görünüyor gözüme. Kulağımda Vivaldi'nin nağmeleri, *Yaz* çalıyor. Parmaklarım klavyenin üstünde piyano çalar gibi dolaşıyor, tüm vücudumun yandığını duyumsuyorum. Çalışma arkadaşlarımı düşünüyorum. En yeni eleman iki yıllık, ortalama çalışan herkes en az beş altı yıllık ve ben bu şirkette on bir yıldır çalışıyorum. Son bir yıla kadan onlar için ne kadar mücadele ettiğimi anımsıyorum. Bilinçsiz de olsa insan türüne katkıda bulunmak için. Kırıldığım, bağışladığım, tekrar denediğim, sabırla beklediğim, ağladığım, acı çektiğim, ufak bir değişim, iyi ve güzele gidiş için geçen, uzun, sancılı ama umut dolu yıllar.

Şimdilerdeyse az konuşuyor, az eylemde bulunuyorum, acıyla gözlüyorum. Aklıma Herakleitos'un şu sözleri geliyor *"Güneş dünkü güneş değil, biraz önce girdiğin nehir de şimdiki nehir değil"* ben de beş dakika önce Nalan değilsem; sürekli değişiyor, yenileniyor, iyiye ve güzele doğru gidiyorsam... sistemin iyi ve güzel kavramları, Harley-Davidson botlar, Lacoste tişortlar, Donna Karan Newyork kazaklar, pahalı arabalar, pop ve arabesk müziklerse ben ne yapmalıyım... Kulağımda Vivaldi *Sonbahar* çalıyor... Parkmaklarım klavyede biraz daha sakinleşmiş dolaşıyor. Aklıma Mahlep ağacı, ya da yöresel adıyla İdris ağacı geliyor. Kiraz ya da vişne ağacı gibi minik beyaz çiçekli çok güzel bir ağaç. Söz konusu her iki ağacın anacı. Eğer vişne veya kiraz yetiştirmek istiyorsanız, bu ağaçlara mahlep aşılamak zorundasınız. Mahlep doğada yabani yetişen bir bitki. Geçmiş yıllarda sıtma hastalığına iyi gelen mahlep, aspirin, öksürük şurubu, likör yapımında kullanılıyor. Kandil simitlerine koku ve tat veren mahlep, parfümeri sanayisinin de vazgeçilmezlerinden. Tüm bunlara karşın ekonomik getirisi az olduğundan ya tarla sınır oluyor, ya da odun. Doğada kendi kendine varolan mahlebin kaderi de sonunda vişneye, kiraza dönüşmek, daha da kötüsü kesilmek. Ben mahlep ağacı gibi vişneye kiraza dönüşmek istemiyorum. Tarla sınırı gibi sessiz ve eylemsiz kalmak ya da tümüyle susmak da istemiyorum... konuşmasam da... yazabilirim...

Kulağımda Vivaldi *Kış* çalıyor... parmaklarım klavyede olgusal bilinçle... ağır ağır dolaşıyor... sanırım bir klasör dolusu evrak bilgisayara girildi. İçimde bir dinginlik... tüm bu iç konuşmaları, bu diyalektik bakış, bu acı çekiş... insan türü için... bir tuşa basıyorum, bilgisayara girdiğim evraklar yazıcıdan dökülmeye başlıyor... Vivaldi sanırım en çok kışı seviyor... en uzun süren mevsim de kış zaten... on sekiz dakika elli üç saniye.. tüm çirkinliklerin, pisliklerin, uzun süre beyaz ve yumuşak bir örtüyle gizlenmesi gibi.

Kulağımda Vivaldi *İlkbahar* çalıyor... işte en sevdiğim mevsim. İçimde bir canlılık, coşku. Ayağa kalkıyorum, yazıcıdan çıkan kağıtları topluyorum. Onları tırtıklı koparılma noktalarından mutlulukla ayırıyorum. Her kopardığım kağıt doğanın canlanışı gibi... Karın örttüğü çirkinlikleri yağmurlar temizliyor. İçimde yosun tutmuş taşları temizleyen pırıltılı bir ırmak akıyor. Gözlerimde; beni koklayın dercesine dallarından aşağı kendini bırakan samimi mor leylaklar, yaşama bağlılığı anımsatan alacalı sarmaşıklar, aşk, acı, incinmeyle karışmış gelincikler, umudu besleyen yabani papatyalar, ağaçları saran coşkulu, pembe beyaz tomurcuklar, ipeksi gökyüzünü pelerin gibi arkasına almış güneşle sarmalanmış ilkbahar... masamda neredeyse iş kalmadı... Vivaldi'ye içimden teşekkür ediyorum... mutluyum... Çıkış saati geldiğinden bilgisayarımı kapatıyorum, masamı topluyorum. Arkadaşlara iyi akşamlar diyerek çıkıyorum... sesim coşkulu, yine yanıt veren olmadı... Aklıma son okuduğum roman geliyor. Balzac'ın *Vadideki Zambak*. Bir an önce eve gitmeliyim. Felix ve Henriette ne oldu çok merak ediyorum.

Arabaya bineceğim sırada, ön camda küçük bir çınar yaprağı görüyorum... yağmura, kara, tüm rüzgarlara direnmiş besbelli. Artık çınar ağaçlarında yaprak kalmadı. Çınar yaprağını elime alıyorum... kendinden önce dallardan düşenleri acıyla izlemek, direnmek, sonunda hiçbir işe yaramadan doğayla bütünleşmek... hayır... bu dirençli çınar yaprağını evime götürmeliyim. Arabaya biniyorum... yaprağı yan koltuğa koyuyorum.

Çınar yaprakları bana onu anımsatıyor. O, benim için heybetli ve sert görünümüne karşın bir o kadar kırılgan, duyarlı, sabırlı, her bahar değil, her gün yenilenen, içsel mutluluğu bulmuş ve insana bunu öğretmeye çalışan bir insan. Bu küçük çınar yaprağı da belki onun daha fazla direnemeyen öğrencilerinden. Yenilenmek ve içsel mutlululuk... çok zor. Ama ben, heybetli çınar ağacının yaprağı değilim. Ben çınar ağacında tüm yapraklar dökülse de inatla tutunan, kiraz dalını anımsatan bir ponponum. Kiraz dalı gibi yumuşak ve dirençsiz de değilim. Hâlâ çınar ağacındayım. Belki bir gün yere düşeceğim... sert ve dikenli kabuklarım ayrılacak ve içimdeki meyve toprakla buluşacak... yeni bir çınar ağacı için filiz verecek.

(*) İnsancıl Atölyesi'nde, "Hayat Dersleri"nde uzun süre mutluluk konuşuldu. Arkadaşımız, yazar-şair Nalan Çelik'in Hayat Dersleri'ndeki mutluluk üstüne sunduğu metin.

POLİTİKA ve EDEBİYATIMIZIN AYKIRI TİPLERİNE ELEŞTİREL BAKIŞ - II

Hatice CEMAL - İsmet Kemal KARADAYI

L.

Neden horlaya horlaya roman, uyuklayarak öykü, sayıklama yoluyla şiir, anılardan deneme, şan olsun diye oyun yazıyorlar? Kişiliği olmadan yontu, "şettirmiş" gibi karikatür, Leonardo ya da Picassolara öykünerek resim, ne olduğunu ne olmadığını bilir bilmez eliştiri yapıyorlar? Doğrusu anlamış değilim... Anlayamadığım bir şeyler daha var: Sırtlarında budaklı odun, burunlarında mum, özentilerinde varsa yoksa "bugün", birilerinin biryerlere taşınmaları... Beslediklerine benzemeler, tarihteki ünlü devlet adamlarından birinin adını soyadını gizli ilişkilerinde kullanmalar, belleğindeki hormonlu harmanlamalarla darmadağın telefonları haftada yedi kez yinelemeler, "zarife"lerinin kapısında altını ıslatmalar, ürünlerini ün sığınağında saklayıp gücünü her yitirişte oradaki "yakın"ın dili yordamıyla gün ışığına çıkartmalar... Onlar neden?

M.

Kendini, eğlentiye vurulmuş (eğlenceye değil...) "aykırı"larda deniyor. Buna zorlanıyor... Bir bakıyorsunuz "medyatik"! Sonra, "tematik" mi, "fanatik" mi, "antipatik" mi, anlayamıyorsunuz. Anlıyorsunuz da, siz daha çok, bu gibilerin fiyakasına, cakasına kapılmış olanlara bakıyor, vaktiyle verdiğiniz "iyi"notu düşündükçe aklınıza şaşıyorsunuz... Bu şaşkınlığı atar atmaz da şunları söylüyorsunuz:

Ben, nasılsa eline geçirdiği "mühr"ü, kendisine, "seni sevmeyen ölsün" demeyenlerin ve demeyenleri seçenlerin alınlarına, sırtlarına, tabanlarına vuran nice "egosantrik"leri gördüm...

Ben, bilmediğini bilmeyen, sıkıştırılınca aman dileyen "pratik"leri, "kur atikleri"ni gördüm...

Ben:

Kuru dallar üstüne tünemiş çamur yiyen kuşgilleri...

Doğrudan eleştirdikleri için "eski dost"ları yeni defterlerden silenleri...

"O parti bu parti, şu gazete bu dergi" derken, geniş kortlarda küçülmüş şortları savunmalarına "hediye" edenleri...

Nereye geldiği ve nereye gelemediğiyle belli, yelkeni "sarı kara" peltekleri...

Taş torbası yükünü yurt köyünden, yabancı ülke kentine taşıyınca birdenbire şaşırıp "aş ve iş" birlikteliklerine "kenar gezen"leri...

"Hava"sı için harcadığı beş kuruşu, iki gereç vuruşuyla geri alan "ürkek erkek"leri...

Politik ya da sanatsal uğraşlarında, çatılmış kaşlarını bir atımlık bakışlarıyla birleştirerek "ciddi"liğe varacağını sanan baş edilmez sivilcelileri...

Nazlandırılmış üşengenleri, her gördüğü Ali'ye Veli diyen delileri...

De gördüm...

N.

Hangi "gün" ve "gece"lerde, "anma"larda, "toplantı"larda olursa olsun, "kan-ber"liği bırakmaz. Güzel konuşur, güzel de şiir okur, arada bir "mazide kalmış hatıralar yumağı"na değinir. Neme gerek, ses getirir oralardan...

Kıyıları köşeleri yırtılmış "eski fotoğraflar" gibidir. Söyledikleri yarımyamalaktır, insanı avanak yerine kor. Aklı yosunlu sularda, gözü sol gösterip sağ vuranlardadır... Bir de o, hep "aynaroz kadısı", ananas cadısıdır. Hele onun, kirli havuzlarda yüzen "battı balık" olduğu ise çok görülmüştür...

Ayrıca:

Şöhreti "marifet"le, cinneti "gaflet"le, mihneti "davet"le karıştırıp ardına bakmaksızın oradan sıvışanlar...

Refikinden azarak adını camlara kazıtan, "muttalip"ler aynasına baka baka kendini bırakıp başkalarına kızanlar...

Baş kesen tilkileri, aptallığı geri tepmiş kurtların başına "tebelleş" eden iz sürücü çakallar...

Nursuz sait'ten ödünç aldığı nurdan halkalar'ı "şer"rin boynuna takarak atlara takla attıran, onları zil takıp "siyaset meydanları"nda oynatan "muhafazakâr mahfuzcu" lar "kayıp makbuz"cular...

Cenk'çi, fetih'çi, acil'ci "cani"leri koruyup kollayanlar...

Beyaz camlara tırmananlar, 'sözanlamaz"ları

hortlatanlar, "türkiye için yazmıyorum" diye diye ülkenin en güzel yerlerinde kalem şorlatanlar...

"Sevmiyorum" diyerek yurtdışına sızanlar, sızdıkları yerde kalakalanlar, antikalaşanlar, "dikâlâ"lar, kafası bozuk "paparaz"lar...

O.

Bir "panel"! Konuşmacılar arasında, köşe yazarlığını nasılsa kapmış olan, adını yazdırmadığı "haber" bırakmayan "şairi azam"lardan biri de vardı. Sınırlı konuşmasını uzattıkça uzattı. Yöneten, bir sanat kurumundan arkadaşıydı, onu uyardı. Balon şair şişti şişti, gürledi: "Bırak, ben yöneteyim daha iyi!" Ağzını bir daha açmadı. Çünkü "büyük alkış"larla susturulmuştu...

Adam dernekçi, adam sendikacı, adam öğretimci, adam partici idi... Kendisine, "aileden kalıtımlı ideolog"da deniliyordu... Yumruğu hırçın, sesi "çın çın" olan bu "dolu dolu" adam, masa masa dolaştı. Birini mi arıyordu? Hayır, kendini! Geldi'ler gitti'ler, oldubitti'ler... O yoktu. Ne çok çekiştirdiler!

Bir alkış, bir alkış! Önce "para", ardından "onbeş dakika ara"

"Politikacı"nın biri, öteki politikacıya, "yalan söylüyorsun, hayvan!" diye bağırdı... Öteki gülümsüyordu... O "biri", sesini yükselterek yineledi: "Hayvan!" Sabır mı, hoşgörü mü, uygarlık mı, bilinmez, "öteki"nin gülümsemesi bu kez yayvanlaştı... Bağıran adam umudunu kesti, yumuşadı, alçak bir sesle: "Ulan hayvan dediysek, bülbül, civciv filan demedik...

Soruyor: "Kadın arkadaş, kadın dost?" Yanıt: "Kızım, kızkardeşim, annem... Soruyor: "Sevgilin oldu mu?" Yanıt: "Olması güzel... Kuşkusuz özel... Soruyor: "Sosyalizmin dışına düşmüş feminist kime derler?" Yanıt: "Kadın"ı arkadaş'lığa, dost'luğa götürememiş feodal'lere, kapitalist'lere, liberal cinsiyetçi'lere..." Soruyor: "Kadın'a en yakın edebiyat türü hangisidir?" Yanıt: "Türlerin tümü..." Soruyor: " Yanıt: "Sorabilir miyim?"

Maurice Bloch

MARKSİZM ve ANTROPOLOJİ

Ütopya Yayınları

Tel&Fax: 0312 433 88 28

yaz

yaz beni
neyim kaldı anlatılacak
yemeğe katık bile değilim
üşüyorum
anla ve unut beni

devinen koca bir dünya bu
adı adımı sınırı sepeti yok
yasası düzeni dümeni yok
bileni acıyanı amanı yok
yokluğa yoksulluğu eklemiş
beni duyacak zamanı yok

yaz beni
dizeye uymayan bakışımı
çorapsız geçen kışımı
soframı ekmeğimi aşımı

yaz beni
yaz aylarını ne kadar özlemişim
açlığı bir armut dalına asmış
suyu pınarlara gizlemişim

dağları iner herkes / ben çıkarım
evleri yapar herkes / ben yıkarım
ayağa kalkar herkes / ben çökerim
ah bu dilimin sürçmeleri / ah

yaz beni
sen olsun yaz
o hiç yaşamadı yaz
yiyemedi içemedi yaz
bir sığıntı yaşam sürdü
borçlu gibi küskün gitti yaz

yaz beni
nasıl bilirsen öyle yaz

Mevlüt KIRNAPÇI

GECE

Pelin'e...
gecenin koynunda
sabahı bekleyenlere...

Dağlar yıkılıyor içimde
silikleşiyor kuş sesleri...

sen
göğsümde uyuttuğum
bebek
gecenin kızı
şiire doğdun
karanlığın
tan atımında

bahar
gelmeyi unutmuştu
güller açmamıştı henüz
geceye doğdun
günün
çamur saatinde

gözlerim yanıyor
ellerimde çırpınıyor
sabahın
kanat sesleri

geceyi seviyorsun
gece
tabanlarını sağlam bastığın
güvenilir toprak

gece
yurdun senin
titreyen gözyaşlarını
beslediğin
geceyi seviyorsun
gece seviyor seni
karanlığını büyütüyor
narin ellerinde
kapkara örtüsüyle
sarıyor benliğini

gece
iri gövdesiyle
uğulduyor
başucunda

gecenin körüğü
acımasızca soluyor
iniyor kalkıyor
iniyor kalkıyor
gözkapaklarının
buzdan kanatları
üstünde

kan yaşlarımın
sessiz tanığı
bağrımda soldurduğum
çiçek
üşüdün
fırtınanın soluğundan

gece
kundağına sardı seni
gecenin koynunda
sabahı bekleyecek
keman ellerin

Berrin TAŞ

"YAĞMA" DEVAM ETMEKTE

Yaprak EREN

Adnan Özyalçıner:

1934'te İstanbul'da doğdu. İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdi. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türkoloji bölümünde okudu. Yedek subay öğretmenliği sırasında Doğu Anadolu'yu görüp tanıdı. 1967'de şair Sennur Sezer'le evlendi.

20 yıldan fazla düzeltmenlik işinde *Cumhuriyet*'te gazeteci olarak çalıştı. 1974-1989 arasında TYS Genel Sekreterliğinde bulundu. 1981'den sonra *YAZKO*'nun yöneticilik ve ikinci başkanlıklarını yaptı. *Yazko Edebiyat* (1981-1984), *Yazko Çeviri* (1981-1983) ve *Gösteri* (1984-1986) dergilerinin yazışleri müdürlüğünü üstlendi. 1992'ye kadar *Hürriyet* gazetesinin yayın biriminde çalıştı. Şimdi serbest yazar.

İlk öyküsü, 1953 yılında arkadaşlarıyla birlikte tek sayı çıkarabildikleri *Demet* dergisinde yayımlandı. Daha sonra belli başlı sanat ve edebiyat dergilerinde öyküleri ve yazıları çıktı. Özellikle arkadaşlarıyla birlikte çıkardıkları *"a"* ve *"Yeni a"* dergilerinde sürekli olarak yer aldı.

Yeni a dergisinin toplatılan Haziran 1974 sayısında yayınlanan bir yazısından dolayı, 1980 sonrasında da 18 yazar arkadaşıyla TYS sorumlusu olarak iki kez yargılanıp aklandı. Kitaplarıyla kazandığı çeşitli ödüllerin yanı sıra röportajlarıyla 1980'de Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti, 1993'te Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nden "Yılın Başarılı Gazetecisi" ödüllerini aldı.

Eserleri:

Panayır (1960), *Sur* (1963,1964 Sait Faik Hikaye Armağanı), *Yağma* (1971,1972 TDK Hikaye Ödülü), *Yıkım Günleri* (1972), *Gözleri Bağlı Adam* (1977,1978 Sait Faik Hikaye Armağanı), *Cambazlar Savaşı Yitirdi* (1991,1991 Haldun Taner Öykü Ödülü), *Alaycı Öyküler* (1991), *Taş* (1991, seçme öyküler), *Sağanak* (1993)

Üniversitedeki öğretmeni, Ahmet Hamdi Tanpınar'dan etkilenmiş, onun insana, doğaya, sanata bakışını öğrenmiştir. Yine İ.Ü. hocalarından Muharrem Ergin, dilbilim açısından geliştirmiştir yazarı. Öykülerindeki gerçekçi bakış, kendi yaşamından izleri taşır. Bununla birlikte Sait Faik, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Haldun Taner'in etkisi de küçümsenemez. 1940'lı yılların edebiyatının kaba gerçekçiliği ile İkinci Yeni'nin yaydığı bireysel sanat anlayışının yaygın olduğu bir dönemden beslenmiştir. Ne gerçeği anlatmak için kaba bir gerçekçiliğe kaçmış, ne de İkinci Yeni'nin oluşturduğu insandan kopukluk, yalıtılmışlık ilkelerinin arkasından yürümüştür. Öykülerinin geçtiği yer genellikle kentlerdir. İnsanı yalnızlaştıran, çıkarcılığa, bireyciliğe, bencilliğe iten kentler. Işıltılı cadde insanları ile kör bir karanlığa mahkum edilmiş ara sokakların insanları arasındaki çatışkı, öykülerinin temelini oluşturur.

Gerçekçilik

Aristoteles, *Poetika* adlı eserinde "Mimesis" kavramının tanımını yapar. Peki nedir bu kavramın açılımı? Edebiyatta dil aracılığıyla, olması gereken ve olabilir olanı taklit yoluyla ortaya koymaktır. M.Ö 384-322 yılları arasında yaşamış filozof gerçekliğin tanımını daha o günden yapıyor. Aynı eserinde, edebiyat eserinin nasıl olması gerektiğine dair şunları da söylüyor:

"Olayların parçaları da, onların birinin yerinin değiştirilmesi ya da çıkarılması halinde bütünün ortadan kalkacağı, parçalanacağı şekilde bir bağlılık içine konmalıdır. Çünkü, varlığı yahut yokluğu fark edilmeyen bir şey, bir bütün'ün (temel) parçası olamaz."

Gerçekliğin, nedenselliğin tanımı yüzyıllar öncesinde yapılmıştır. Üstünden geçen yüzyıllara karşın bu tanım geçerliliğini sürdürmektedir. Nedensellik ilişkisi içerisinde sunulmayan eserler, gereksiz ayrıntılar altında ezilir. Anlatılmak istenen şey, zor nefes alır hale gelir ayrıntı kalabalığında.

Roman - Öykü

Batı'da, feodaliteden kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi sırasında ortaya çıkmıştır modern öykü ve roman. Toplumsal, ekonomik nedenlere dayalı bir alt yapısı vardır. Bizde ise bu eserlerin başlangıcını 1839 Tanzimat Fermanı ile başlatmak mümkün.

Edebiyatımızın roman türüyle tanışması Fransız edebiyatından yapılan çevirilerle başlamıştır. Tanzimat dönemi eserleri teknik bakımdan her ne

kadar kusurlu olsa da, tematik olarak başarılı sayılabilir. Teknik bakımdan kusurları ise, batıdan gelen bu türlerin ilk denemeleri olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Zaman içerisinde, bu türler, teknik bakımdan mükemmelleşir. Buna karşın tema olarak zayıflar. Günümüz edebiyatının temasızlığı "tema" yapması, bakış açısı olmayan, gelişi güzel yaşayan insanların ortaya çıkmasıyla dönemsel olarak paralellik gösterir. İnsanı daha iyiye daha güzele götürmektir edebiyatın amacı. Her şeyin olduğu gibi edebiyatın da içeriğinin boşaltıldığı bir dönemde, insana olan sorumluluğunu unutmayan Adnan Özyalçıner, sınıflı toplumu, gelir dağılımındaki eşitsizliği, grevleri ve insana dair her şeyi yazmak için kullanır kalemini. Bunlardan biri, bugün de süren Yağma...

Yağma

Öykü, Tevfik Fikret'in "Han-ı Yağma" adlı şiirinden seçilmiş bir bölümle başlar. Tevfik Fikret'in bu şiiri, yaşadığı dönemde yapılan haksızlıklara bir eleştiri niteliği taşır. Henüz öyküye girmeden bu şiir ile karşılaşmamız, öykünün kapsamıyla ilgili ipuçları verir bize.

Caddenin ışıklarının birden yanması ile öykünün bir akşam vakti geçtiğini anlıyoruz. Topal bir adamın etrafında şehrin keşmekeşi anlatılmıştır öyküde. Topal adam günlerce iş aramış, topal bacağına karşın iş bulma mücadelesini günlerce sürdürmüştür. Adamın iş bulma umudunun bittiği yer mutluluk olarak nitelendirilir öyküde. Mutluluktur çünkü bundan böyle mücadele olmayacaktır. *"Savaşı bırakmanın, yaşamla ilişkiyi kesmenin, direncin kırılışının mutluluğu"* Mutluluk ile ölüm arasında paralellik kurulur. Gücü tükenmiş bir insan pes eder.

Yazar bu bölümden sonra adamın iş arama serüvenini anlatır bizlere. Patronları, yüksek memurları tanırız böylelikle. Başvurduğu işlerden o kadar çok geri çevrilmiştir ki adam, bir süre sonra öç alma duygusuyla en olmaz işlere başvurur. Pedallı makinelerde bile çalışmaya istekli çıkar. Memurlar, bu adamın kendilerini oyaladıklarını düşünüp sinirlenirken, adam da öcünü almış olur onlardan. Başkalarını tedirgin etmek amacıyla yaptığı bu iş başvuruları, sonunda kendisini tedirgin etmeye başlar. Çatışkı unsuru burada devreye girer.

Bu bölümde bazı simgelerle de karşılaşırız. Sözgelimi şöyle bir cümle geçer: *"İdare odalarında, memurlar yüksek kürsülerin ardında çalıştıklarından, topallığını ele vermeden onlara yaklaşabiliyor, pedalcı olduğunu göğsünü gere gere söylüyordu."*

Kürsüleri çok yüksek değildir memurların. Bulundukları konumlar, onların yüksekte olduğu izlenimini verir. Bunun yanı sıra statü yükseldikçe, halktan kopukluğun derecesi artmaktadır. Memurlar yükseldikçe, gözlerinin önündeki insanları birer bezelye tanesi büyüklüğünde görmektedirler. İnsanlara olan tutumları, aksadığı "belli" bir bacağı farketmeyi olanaksız kılar.

Sakat insanların, işlerine dört elle sarılmalarına değinir yazar. Bu bir zorunluluktur. Bu durum, diğer sakatların iş bulma olasılığını en aza indirmektedir. Yazar somut bir durumdan yola çıkarak (sakatlık), soyut bir durumu (işe dört elle sarılma) açıklamıştır.

Adam bir süre sonra teslim bayrağını çeker. Evden her gün iş aramaya çıktığını söyleyerek ayrılır. Kentin sokaklarını gezmekle yetinir sadece. Eve döndüğünde iş bulamadığını söyler eşine.

Adamın karısı çamaşıra ve eski evlerin tahtalarını silmeye gider. Ancak uzun zamandır eskisi gibi değildir işler. Kadının, işlerini yapacak makineler üretilmektedir artık. Makineler, el emeğinin yerini almaya başlamıştır. Artık evlerde otomatik çamaşır makineleri vardır... Yerlerse parkedir. Parkeye bir cila atmak yeterlidir. Öyle saatlerce ovmayı gerektirmez. Otomatik çamaşır makineleriyle, hanımlar, ellerini bozmadan çamaşır yıkayabilmektedir. Yardıma gereksinmeleri kalmamıştır eskisi gibi. Topal adam bunları düşünür yolda yürürken. Tam bu sırada ani bir fren sesiyle bu düşüncelerinden sıyrılır, kendisine gelir.

Yazar, okuyucuyu da topal adamı da yolun ortasına çıkartmıştır artık. Düşünmenin çıkmaza doğru sürüklendiği yerde, şoförün sesiyle gerçek hayata döneriz. Şoförün imalı sözleri adama topal bacağını anımsatır bastonunu da fark ettirerek.

Artık bulutlar iyice sarkmıştır. Yağmur çiselemektedir. Caddeyi dolduran ışıklar da az önceki gibi değildir. İlk yanışlarındaki çekicilik gitmiştir. Burada, öykünün ikinci bölümü başlar.

Şehrin ışıltılı görüntüsünün örttüğü karanlıklarla yüz yüze kalırız. Her yeri aydınlatıyor gibi görünen caddenin ışıkları aslında karanlığın altında ezilmektedir. Bu cadde anlatımında Adnan Özyalçıner'in hayatından izler de bulunmaktadır.

Yağmurun hızını arttırmasıyla topal adam sığınacak bir yer arar. Bir apartman kapısının sundurmasına sığınır. Kapının yanındaki dairenin ışığı, karanlıklar içindeki adamın dikkatini çeker. Küçük bir kız camdan dışarı bakmaktadır. Adam, dairenin içinde beş kollu bir avize ile, sofra hazırlayan tombulca bir kadın görür. Küçük kız, yabancı adamdan korkmamıştır. İnsanları dış görünüşlerine göre ayıracak kadar büyük değildir henüz. Tombul anne yabancıyı fark ettiğinde durum farklılaşır. Kızını geriye çeker, perdeleri örter. Bu çekilen perde, yabancıyla, apartman dairesinde yaşayan insanlar arasındaki perdedir. Aileden olmayan herkes yabancı-

dır. Yabancı olan herkes tehlikelidir, kötüdür. Topal adam, tam da perdenin araya çekildiği sırada anımsar açlığını. İnsanların sevgisizliği yalnızlığını, yalnızlığı çaresizliğini, açlığını anımsatır. Kapitalist sistemin derinleştirdiği iş bölümünün yansılarını buluruz apartman betimlemesinde.

Yağmur iyice hızlanmıştır. Yeni bir sığınak bulması gerekmektedir. Bir başka apartmana doğru ilerlerken, apartman kapısının yanındaki dairenin perdeleri de çabuk çabuk çekilir.

Yazar, apartman insanlarına eleştirisini tam bu noktada yapar. Apartman, herhangi bir taştır, biçimsiz, iri bir moloz örneğidir. Bu tanım, apartmanda yaşayan insanlar için de geçerlidir. Taş yapı, içinde barındırdıklarını süreç içerisinde kendisine benzetmektedir. Taş gibi kalpsiz, biçimsiz, duygusuzdur bu insanlar. Çektikleri perdelerle kendi özel yaşamlarını ayırırken diğer insanlardan, aslında insanlıktan ayrılmaktadırlar.

Topal adam bu defa da kepenkleri inik bir dükkana sırtını verir. Bulunduğu yer karanlıktır. Etraftaki dükkanların ışıltısı, bulunduğu yeri daha da karanlık göstermektedir.

Karanlık, adamı kalabalığın aç gözlerinden gizlemektedir. Ancak o, herkesi ve her şeyi görebilmektedir. Pırıltılı ışıklar altında oynanan oyunun bütün çiğliğini, iğrençliğini izleyebilmektedir.

Topal adamın bulunduğu konum, yani dışlanmışlığı, yalnızlığı, onu bir karanlığa itmiştir. Işıktan gözleri kamaşan, yarı kör insanlar kendilerini göremezler. Bulunduğu karanlıktan yalnızca topal adam görür onların kirlenmiş ilişkilerini.

Peki nedir bu kirlenmiş ilişkiler?

Dükkanların sık bulunduğu yerde, kese kağıtlarını dolduran insanlar anlatılır. Hepsi gücünün yettiğince yağmalar dükkanları, pazarları... Kaçırırlar her şeyi: En sulu portakalı, sebzenin en yeşilini, arabanın en fiyakalısını.

Tüketim toplumuna sert bir eleştiride bulunur yazar. Bu toplumda herkes tüketmek için yaşamaktadır. Tüketim ilişkilerine katılmayanlar ise, öyküdeki topal adam gibi gücü yetmeyenlerdir. Topal adamın yağmalamak için gücü de parası da yoktur. Ancak onun da sabrının bir sınırı vardır. Bu talana artık dayanamamaktadır. Gizlendiği karanlıktan ışığa çıkmaya karar verir. Namus, gök, toprak, para, ev, otomobil, ışık yağmasına katılmalıdır artık. Yağma bir zorunluluktur. Eğer sen yağmalamazsan biri gelip yağmalayacaktır senin yerine.

Bu kararı verdiği an, kendisini herhangi bir taş, biçimsiz iri bir moloz gibi, soğuk, katı ve ışıksız duyar. Apartman insanlarından biri gibi olmuştur artık o da. Herkesi ezebilecek güçte duyumsar kendisini.

Onur

Bir solucanım ben
Yağmur yağdığında
Toprağın üstüne çıkan
Midesine ineceği kuşu bekleyen

Yerindibinde bir canlı olmaktansa
Gökyüzünde bir ölü olmak iyidir diyen

Mustafa TABAK

Otomobillerin ortasına dalar. Tecrübeli yağmacılar izin vermez otomobilden içeri girmesine. Şoförü alaşağı etmek üzereyken, şoför topal adama bir bakır onluk verir. İkinci arabacı da, onu yolcular arasına almamakla birlikte bir bakır onluk tutuşturmuştur eline. Üçüncü, dördüncü derken, altıncı arabanın şoförüyle birlikte, topal adam da yağmacılar arasında yerini alır. Şoförün seslendiği durakların adını onunla birlikte bağırmaya başlamıştır.

Yağmur yağmaya devam etmektedir. Topal adamın paltosunda paralar birikmektedir. Kısa bir zaman önce kendisine iğrenç görünen pazar yeri, iştah kabartan yiyeceklerin yağmalanacağı bir mekana dönüşmüştür. Yağmaya katılmaya hak kazanmıştır topal adam. Işıklı mekanların, gözleri kamaşmış insanlarından biridir o da.

İnik kepenkli dükkanın önündeki o karanlıkta, bir başka gözetleyicinin varlığına aldırmaz. Aldırsa da göremez. Işığın ortasındadır çünkü.

Sonuç

Bir caddenin değil günümüz dünyasının öyküsüdür bu. Şehir, sınıf çatışmasının, eşitsizliğin, adaletsizliğin en açık göründüğü yerdir. Tabii görmesini bilene... Yabancılaşma apartmanlarda kök salar. Kapitalist sistem insanları yalnızlaştırır, yalıtır. Onlar bunun farkında olmasa da... Herkes kendince bir şeyler yağmalamaktadır. Herkes yağmalayabildiği kadar yaşar. Yaşamın yağmalanması hâlâ sürmektedir.

PICASSO VE BAZI İRDELEMELER

İsmet ALICI

Picasso ve Mitleştirme

20. yüzyılın en çok konuşulan sanatçılarından biri olmuştur Picasso. Onun üzerine konuşuldukça, şöhreti ve buna orantılı olarak serveti de artmıştır. 1950'lere gelindiğinde Picasso'nun milyon dolarlarla ölçülen serveti vardı artık. Bunun bir yanı Picasso'nun, Kübist çevre, sanat eleştirmeleri ve galeri sahipleri tarafından dahi diye piyasaya sürülmesidir. Picasso kendine dair söylenenlere ilişkin birşeyler söylese de, dahiliğine dair susmayı denemiştir. Picasso'nun eserlerinin sermaye tarafından alınması ve bu eserin niteliğinin galeri sahiplerinin belirlemesi, Picasso'nun eserlerinin niteliğinin ne olduğunun tartışmasının önünü kesmiştir. En önemlisi, sanat eleştirmenlerinin ve sanatçı dostlarının yazdığı yazılardır. Bu yazılar da hep onun göklere çıkarıldığını ama eserine dair hiçbir şey denilmediğini görürüz. Kısacası Picasso'nun hikayesi aynı zamanda sermayenin sanat alanında egemenliği hikayesi, yani sanatta star sisteminin hikayesidir. John Berger'in *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı* adlı kitabı okuduğumuzda bu gerçekle başbaşa kalırız. Picasso'nun kendisi sanat eserinin metalaşmasına karşıdır. Bunu birçok kez söylemiştir. Ama ne koşullar... ne de koşulları değiştirmek için Picasso mücadele etmiştir. Zaten Picasso yaşamı boyunca sanat ve politikanın ayrı şeyler olduğunu söylemiş. Bu söylemin kendisinden dolayı, politik mücadeleyi yeğ tutmamıştır Picasso.

Picasso'nun piyasaya sürülüşünün bir yanı dahi hikayesidir. Öte yanı ise onüç ondört yaşına geldiğinde bütün resim tekniklerini aşmış olmasıdır. Babasının üniversitede resim hocası olması Picasso'nun resim sevgisiyle kaynaşınca, yetenekli bir sanatçı çıkmıştır ortaya. Picasso kendine dair yazı yazanlardan kendini görememiştir. Bu da herhalde Picasso'ya garip bir haz vermiştir. Bilinememek ve gizemli kalmak onun da istediği bir olgudur. Ama burada önemli olan, sanat eleştirisinin, sanatçının önünü kesme sorunudur. Picasso ne yazık ki, kendinin nasıl bir sanaçı olduğunu öğrenememiştir. Onunla ilgili yazılar, genellikle onun mitleştirilmiş kişiliğine dairdir. Oysa bu Picasso değildir. Bundan dolayı Picasso sanat alanında Kubizm sürecindeki birikimle sürekli resim yapmıştır. Onda son resmiyle ilk resim arasında büyük bir değişim göremeyiz. Bu aynı zamanda Picasso'nun trajedisidir.

Ben Picasso'ya dair irdelemeye girdiğimde, bilincime Picasso'yu tam olarak yerleştiremiyordum. Ta ki John Bergen'in Picasso'nun *Başarısı ve Başarısızlığı*'nı okuyana kadar. Bu anlamda John Berger benim için yol açıcı oldu. Öncelikle Picasso kendisini anlamdırmak için çok çeşitli şeyler söylemiştir. Ama sanat eleştirmenlerinin... galeri sahiplerinin söyledikleri onun söylediklerinin önünü kesmiştir. Peki kimdir Picasso.

Marksistler ve Anarşistler

Önce şunu bilmeliyiz. Picasso çoğu kereler şöyle demiştir. *"Benim bir İspanyol olduğumu unutuyorsun"* Picasso 1881'de Malaga'da doğuyor. 19 yaşında Paris'e gidiyor, 53 yaşına kadar da bir daha İspanya'ya uğramıyor. Picasso'nun ilk arkadaşları İspanyol anarşistleri. İspanya'da o zamanlar anarşizm çok güçlü.

Ben neden İspanya'da o süreçte anarşizm güçlü diye düşünmeye başladım. Oysa 1850'lerle birlikte Avrupa'da marksizm yaygınlaşmaya başlıyor. Plehanov 1990'larda Rusya'da marksizmi anlatıyor. Marksist hareketlerinin sanayinin geliştiği toplumlarda güçlü olduğunu, feodalitenin olduğu toplumlarda ise yetersiz olduğunu anlıyoruz. Marksizm işçi sınıfına dayanan bir hareket de olsa, hiçbir zaman köylülüğün redetmemiş ya da örgütlenme sorunlarına uzak kalmamıştır. Anarşizm ile Marksizm arasındaki temel ayrışımdan dolayı, feodal yapılarda Anarşistler daha iyi örgütlenmiş. Marksistler geri kalmıştır. Bu temel ayrışıma girmeden önce şunu söylemek lazım. Anarşizm köylülüğün, şehirleşmeye tepkisidir, bir anlamda. Bu ayrışım şudur, anarşistler teknik ilerlemenin, çok çeşitli uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasının insanın doğallığını yokedeceği görüşün de birleşmiştir. Bu anlamda, yadsınmanın yadsınması görüşünü redetmişlerdir. Marksistler ise, teknik ilerlemeyi savunmuşlar... uzmanlaşmanında süreç içinde aşılacağını belirtmişlerdir. Anarşistlerin bu söylemi Rousseau'ya dayanır. Kapitalizmle birlikte, sanayi gitgide devleşir. Herşey satılığa çıkar. Piyasa, para, herşeyi belirleyen olgudur. Bunu ilk gören Rousse-

au'dur. *"Rousseau'nun on sekizinci yüzyılda bazen erken dönem kapitalist İngiltere'yi, bazen de mutlakçı Fransa'yı düşünerek mahkum ettiği şey on dokuz ve yirminci yüzyıllarda daha açık biçimde ortaya çıktı. Rousseau, geldiği söylenen ilerleme çağına duyulan inançtan ilk kuşkulanan kişidir. Ama aynı kuşkuculuk ilerleme adına, toplumu eleştirmek için de kullanılabilirdi. Toplumun karşısına Doğa'yı koydu. Rousseau; çürümüş, aşırı uygarlaşmış, aç gözlü olanın karşısına da, "soylu vahşi"yi koydu"* [1] Rousseau'nun "soylu vahşi"si, onun inandığı insan doğasının doğuştan iyi olduğu inancından gelir. Sanırım Rousseau'nun, anarşistlerin, Nietzsche'nin korktukları şey de, insanın bu doğası bozulursa, insanlık da bozulur, yok olur mantığıdır. Bu yüzden, anarşistler ve Rousseau doğayı dönmeyi savunurlar. Lenin'in, Çernişevski'yi övmesinin ardındaki bir yanda bu tartışmadır. Çernişevski, insanın kurtuluşu için teknolojik gelişmenin gerekliliğine inanırdı. Bu anlamda, Rousseau ve Anarşistler gelişmeyi olumlu bulmazlardı. Köy yaşamının kendisini kısmi düzeltmek gerek derlerdi. Bu düzeltimm, başlarındaki asalakları atmak anlamındadır. Onları kendi doğalarıyla başbaşa bırakmak yeterliydi. Rousseau bundan dolayı bir toplumsal sözleşmenin gerekliğini söyler. İnsan hakları evrensel bildirisi bu sözleşmenin kısmi ifadesidir. Rousseau şöyle der Toplum Sözleşmesi'nde. *"Özgürlüğünden vazgeçmek, insan olma niteliğinden, insanlık haklarından, hatta ödevlerinden vazgeçmek demektir. Her şeyden vazgeçen insanın hiç bir zararını karşılama imkanı yoktur. Böyle bir vazgeçme insanın yaradılışıyla uzlaşmaz. İnsanın isteminden her türlü özgürlüğü almak, davranışlarından her çeşit düşüncesini kaldırmak demektir. Son olarak, bir yandan mutlak bir yetke, öte yandan sınırsız bir boyun eğme şartı koşmak, tutarsız ve boş bir sözleşme olur. Kendisinden her şeyi istemeye hakkımız olan bir kemseye karşı hiç bir borç yüklenmiş olmıyacağımız açık değil midir? Tek başına bu koşul, karşılıklı olmayan bir sözleşmenin geçersizliğini gerektirmez mi? Varı çoğu benim olan kölem, ne gibi bir hak ileri sürebilir bana karşı? Onun hakları benim olduğuna göre, kendi haklarımın yine kendime karşı ileri sürülmesi, anlamsız bir söz değil midir?"* [2] Toplum sözleşmesi insanın doğasını bozmamalıdır. Fakat kapitalizm geliştikçe, kendi yasalarını... ahlak anlayışını... dünya görüşünü topluma dayatmaya, Rousseau'nun diliyle insan doğasını bozmaya başladı. Eşitlik... Özgürlük... adalet söylemiyle iktidara gelen burjuvazi, bu sloganları terketti. İnsan emeğinin sömürüsüne dayalı mülkiyet ilişkini, yaşamın her alanına dayattı. İşte bu yüzden Proudhon *Mülkiyet Nedir*'i yazdı. Proudhon'a göre mülkiyet hırsızlıktır. Anarşizm'in temel söylemleri yaşam bulmaya başladı. Devlete, mülkiyete, iktidara, insan doğasının bozulmasına karşıydılar anarşistler. 19. yüzyılda Nietzsche'yi görürüz. Toplumsal değerleri rededıyordu ve bu değerler üzerinden yükselen aklıda. Bu akıl burjuvazinin aklıydı. Nietzcshe bu anlamda insan kendi iradesiyle varolabilmeli, kendi felsefesini yaratabilmeli diyordu. Bu ona göre iradeyle olabilirdi. İradenin önemsenmesi... akla (otoriteye)... mülkiyete... devlete karşı çıkma 20. yüzyıla girişte İspanya'da egemendi. Picasso'nun ayakta durduğu yan buydu. John Berger, İspanya'nın o süreçteki anarşistlerin bilinç durumunu göstermek için, Gerold Brenan'ın *İspanyol Labirenti* adlı kitabında iç savaştaki bir olayı aktarır. *"Bir tepenin üstünde durmuş, Malaga'da yanmakta olan iki yüz kadar evin üstünden göğe yükselen alevleri ve dumanları seyrediyordum. Yanımda, eskiden tanıdığım yaşlı bir anarşist vardı.*

"Ne diyorsun buna?" diye sordu.

"Malaga'yı yakıp yıkıyorlar," dedim.

"Evet," dedi, "yakıp yıkıyorlar. Bak, sana söylüyorum, taş üstünde taş kalmayacak yok, tek bir bitki, tek bir lahana bile yetişmeyecek orada artık; dünyada kötülük denen şey kalmasın diye" [3] Burada anarşistlerin bilinç durumunu görebiliriz. Onlar insan doğasını bozan... insana ait olmayan herşeye karşıydılar. Anarşistlere göre insan kendi hukukunu kendisi yaratmalıdır. Onun önüne hiçbir hukuk koyamazsınız. Ama, burada önemli olan yıkma, yoketme dürtüsüdür. Anarşistler, inanıyorlardı ki, biz herşeyi yıkarsak, onların üzerinde hiçbir baskı kalmazsa, insan, doğasına uygun hareket ederek geleceğin toplumunu (kominist?) ya da ilkel komünal toplumu kuracaktır. Bu inançtır yaşlı anarşistti konuşturan.

Barcelona Hikayesi

Picasso, 14 yaşında Barcelona'ya geldi. Barcelona'ya geldiğinde kendi bulunduğu grupta anarşist görüşler egemendi. *"Picasso'nun içinde bulunduğu çevre, o günlerde aşağıdaki Fin-de-siecle bildirisini yayınlamış olan ressam ve eleştirmen Santiago Rusinol'un büyük ölçüde etkisindeydi: "Yaşamını anormal ve hiç işitilmemiş şeyler üzerine kur... en büyük ıstırabın ağıtını yak ve yeryüzündeki çarmıhları bul, trajiğe gizemli olanlar yoluyla ulaş; bilinmeyen içine doğsun."* [4] Bunda ne kadar bilinmeyene mistik bir yönelişim olarak görülse de, sorun sisteme karşı, sistemi yok etmek için önerilen bir akıl sorunudur. Bilineni reddet bilinmezi bul... ona göre böylece çökecektir bu kargaşanın içinde sistem. 1906'da, Barcelona'daki radikallerin lideri Alezandro Lerrou şöyle konuşuyor taraftarlarına. *"Bu mutsuz ülkenin yozlaşmış uygarlığına dalın ve dağıtın onu; tapınaklarını yıkın, tanrılarının işini bitirin, genç*

rahibelerin peçelerini yırtıp türü uygarlaştıracak analar olarak yeniden yetiştirin onları. Mal mülk kötülüklerini parçalayıp kağıtlarıyla meydan ateşleri yakınki bu ateş, uğursuz toplumsal örgütlenmeyi arıtsın.. Ne mihraplar durdurabilsin sizi ne de mezarlar... Savaşın... Öldürün, ölün."[5] Picasso bütün bu fikirlerden etkilenerek varoldu. Gelelim olgunun öte yanına... Derler ki, Picasso Barcelona'lı değil Endülüslüdür. John Berger kitabında bu soruna fazla girmemiş... kendiside zaten İspanya kültürüne ilişkin fazla çalışmada bulunmadığını söylüyor. Bende öyleyimdir, fakat bu soruya verilecek bir cevap Lorca'nın varlığıdır. Öteki cevap ise Endülüs topraklarında yüzyıllardır süren çatışmalardır. İslam kültürü... çingeneler... hiristiyanlar... museviler arasında süren savaştır. Bu yüzden Endülüs toplumu kavgacı, hırçın, duyarlılıkları keskin yaşamaya alışmıştır. Lorca'nın bütün oyun ve şiirlerinin arkasında ki genel konu, şiddet ve kandır. İmgeleminin keskinliği, bir yanıyla Endülüs toplumunun bu yanından gelir. Picasso ve Lorca'nın sanatı bir büyü olarak görmeside Endülüs kültürünün bu yanında gelir. Onlara göre sanat acıyı dindirme, iç boşaltımı ve sözcüklerle, desenlerle bütün insanlığı ele geçirmedir. Bu yüzden sözcüklere, renklere büyüsel bir olgu varmışçasına bakarlar. Bu yüzden Picasso, kendisinin bir büyücü olduğunu sanır. Resmiyle dünyaya hükmettiğinin sezgisiyle yaşar.

Feodal yapının bulunduğu İspanya, İspanya'da süren iç savaşlar... bu sürecin içinde şekillendi Picasso. Şimdi Picasso'yu bırakıp anarşist idelojinin aynı zamanda, köylü idelojisi olduğunu görmek gerekir. Anarşistler... Duygucular... Doğalcılar... Nietcshe'ciler. Bunların hepsi feodalitenin çözüldüğü... kapitalizmin egemen olduğu süreçte ortaya çıktılar. Burjuvazinin insanlık değerlerini yok ettiği süreçte. Bunlar, genel olarak teknik ilerlemeye karşıydılar. İnsanın acısını duydukları için bunlar, çok çeşitli öneriler sunmaya çalıştılar. Bu söylemlerin hepsi, feodaliteden kurtulup şehire gelen insanın acısını dindirmek için söylenmiştir. Duygucu edebiyatın kentten kaçışı simgelemesi, kenti bir bunaltı diye algılaması bundan dolayıdır. 19. yüzyıl sanatçılarının düşe sığınması, çok çeşitli ütopyalar yaratmaya çalışması, kapitalizmin gelişimini görme noktasında gerçekçi olmamasının sebebleri bunlardır. Çünkü ilerlemeyi görme, ilerlemeyi fikriyle yaşama çoğuna göre, insanın doğasını paramparça olmasıdır. Bu korku, insanın doğası parçalanacak korkusu, ilerlemenin kendisini redetmeyi, herşeyi yıkma düşüncesine götürdü onları.

Cüce Hasanlar ve Türkiye

Şimdi, burdan Türkiye'ye geçelim. Ülke insanımızı daha iyi tanımak için. Evde Picasso'yu okurken, misafirler vardı. Ben kitap okurken misafirle pek ilgilenmem. Aynı odada kalma zorundaydım misafirlerle, çünkü hava çok soğuktu. Soba bu odadaydı. Misafirlerimizden Bektaş abi, anneme şöyle dedi, *"Ya boşver şu Cüce Hasan'ı, kepek dükkanı açtı, bütün gün kahvede oturuyor. Millet kepek almaya geldiğinde Hasan'ı kahvede buluyor. Hasan'da onlara şöyle diyor: Git dükkan açık istediğin kadar kepek al, sonra hesaplaşırız. Ne oldu Cüce Hasan iflas etti. Geçen yılda Cüce Hasan tarlayı sattı, koyun alıp satmaya başladı. Beşe aldığı koyunu üçe sattı tabii, şimdi beş parasız."* Bu Cüce Hasan'ın hikayesi. Türkiye'de Cüce Hasanlar çok. Bunlar ticareti bilmez... bir insanı dolandırmaktan yani üçe aldığını beşe satmaktan anlamazlar. Üçe aldıklarını beşe satarlarsa, kendi kişiliğinin bozulacağına inanırlar. Birini dolandırmak isteseler iç dünyaları paramparça olur. Bunlar, yani Cüce Hasanlar, kendi doğalarının bozulmasını istemezler. Bu yüzden kentte korkarak yaşarlar. Kent onlar için her türlü ahlaksızlığın olduğu insanın insanlıktan çıktığı bir alandır. İşte Rousseau'nun ifade ettiği biraz da budur. Şu Cüce Hasanlar'ın hikayesi'dir.

Ya köyden kent'e gelenler, bunların hikayesi. Eray Veli'nin İstanbul teması çalışmasında anlatmıştım bunu. Biz İstila etmek ve bütün İstanbul'u ele geçirmek için gelmiştik. Kent mi... kent bize dayanamazdı. Kentin hukukunu değil... kendi doğal hukukumuzu kabul ettirecektik kentte. O süt çocukları, bizlerin vahşi savaşkan yanımızı göreceklerdi. Yumruklarımız onların bütün iktidarlarını yıkıp, kendi iktidarımızı yapmak için çalışacaktı. Evet, bu duygularla geldik İstanbul'a. Kendimize büyüsel, mistik anlamlar yüklemiştik ki, hiçbirşey bizim önümüzde duramazdı bize göre. Bütün ahlaksızlıkların kökünü kazıyıp yeni bir ahlak yaratacaktık. Sonunda ben ve abim mahallenin en vahşi, bıçkın serserileri olduk kısa zamanda. Mahalle de birşey olsa, bize söylenirdi, artık mahalle ikitidarımız altındaydı. Sırada kentti ele geçirmek vardı. Yeter ki, sabırlı ve iradeli olalım. Oralardan bir tek şan kaldı bana Gavur İsmet diye. Bugün kasabalardan, köylerden çoğu insan bu duygularla gelir İstanbul'a. Kendi hukukunu dayatır kentte ve bunun üzerinden mücadele eder. Bugün mafya, mafya hukukunun oluşmasının arkasında bu nedenler vardır birazda. Fakat, burda önemli olan nedir, biliyor musunuz arkadaşlar. Rousseau, Proudhon, Nietzsche bu olguların üzerinden felsefelerini var ettiler. Ben de hâlâ kendi doğal hukukumu kabul ettirme anlayışı, hiçbir iktidarı kabul etmeme, iradeyi önemseme yıllarca var oldu. Diyebilir ki, 96 yılında sorgulamaya başladım, yavaş yavaş. Ona da neden olan olgu, çok sevdiğim bir insanın gırtlağına basmıştım. Nerdeyse öldürecektim... nasılsa bıraktım birden bire.

Ağladım, bir daha şiddet uygulamayacam diye kendime söz verdim. Bende varolan şiddet duygusunun nedenlerini düşünmeye başladım.

İnsan Körükörüne Kendini Önemser

Şimdi burdan başka bir yana girelim. İnsan körükörüne kendini önemser. Çok çeşitli ilişkilerin barındığı... insan emeği sömürüsüne dayalı kenti algılamak... anlamdırmak istemez. Hele bugün kent, çok çeşitli olguların barındığı bir alandır. Eskisi gibi ulusal ekonomi yok... bugün emperyalist sanayi bütün ulusal ekonomileri istila etmiş haldedir. Kente gelen kişi, bütün bunların hepsini sorgulayacak bilgi ve birikimi kendinde bulamaz. Bu bilgi ve birikimin kendisine ne verip vermeyeceğini bilemez. Üstelik o kadar büyüktür ki, kent, ölene kadar çözümleyemeyebilir kenti. Bu yüzden körükörüne kentte kendi hukukunu, felsefesini dayatmaya başlar. Marksizm bu anlamda önemlidir. Marksizm bir kapitalist toplum çözümlemesi olduğu gibi, gelecektike komünist toplum umudunu taşır insanlara. Yeter ki olay ve olgulara gerçekçi yaklaşalım.

Marksizm ilerleme fikrini savunur. Toplumların kendi içinden çıkarak, kendi kendini yadsıyarak ilerlediğini söyler. Anarşitsler, bu ilerleme fikrine genellikle karşıdırlar. Marks bu ilerleme anlayışından dolayı, burjuvazinin üretimi toplumsallaştırırken... bilgiyi de toplumsallaştıracağına inanıyordu. Böylece sanayiyi elinde tutan burjuvazinin zorunluluğu olacaktı bilgili bir işçi sınıfı yaratmak. Kapital'de şöyle diyordu Marks. *"Ama, şimdi, bir yandan işteki çeşitlilik, karşı konulmaz doğal bir yasa şeklinde ve her yerde direnmeyle yüzyüze gelen doğal bir yasanın gözü kapalı yıkıcılığı ile kendisini gösterirken, öte yandan da, büyük sanayi, getirdiği felaketler aracılığı ile, üretimin temel yasası olarak, işin çeşitliğinin kabul edilmesi zorunluluğun ortaya koyarak, işçilerin, bu çeşitli işler için yatkın duruma gelmesini ve bu yeteneklerinin en geniş ölçüde gelişmesini sağlamıştır. Üretim tarzını, bu yasanın normal olarak işlemesine uydurmak, toplum için bir ölüm kalım sorunu oluyor. Büyük sanayi, gerçekte, toplumu, bütün yaşamı boyunca bir ve aynı işi yinelerek güdükleşen ve böylece bir "parça-insan" haline gelen bugünün parça-işçisinin yerini çeşitli işlere yatkın, üretimdeki herhangi bir değişmeyi karşılamaya hazır ve yerine getirdiği çeşitli toplumsal görevleri, kendi doğal ve sonradan kazanılmış yeteneklerine serbestçe uygulama alanı sağlayan bir şey olarak benimseyen tam anlamıyla gelişmiş bir bireyi koymayı, bir ölüm-kalım sorunu halinde zorlamaktadır."*[6] Bu soyutlama doğru bir soğutlama değildir. Ama, bu soyutlama ne ilerleme fikrinin reddini, ne de anarşizmin haklılığını getirir bize. Biz de biliyoruz ki, bugün emperyalizm tamamıyla gericiliğin simgesidir. Sorun geniş, köklü yeni bir sorgulamaya girme sorunudur.

Şiir Resimde Çaresizlik ve Şiddet

Şimdi bir iki olgudan daha söz ederek devam edelim, Picasso ve feodal yapıyı daha iyi anlamak için. Feodalite çözüldükçe ortaya çok çeşitli sorunlar çıkar. İkinci Yenicilerin bazı şiirlerine baktık mı jesti öne çıkardıkların görürüz. Bu yan Cemal Süreya'da da vardı. Bu jest aslında çözemedikleri kapitalizme karşı bir tavırdır. Sadece onların bilinçsizliğini değil, algı eksikliğini de gösterir. Bu çaresizliğin ifadesidir. Aynı sorun çoğu şairimizde yazarımızda da vardır. Hele seksen sonrası edebiyatta, Murathan Mungan'da... Cezmi Ersöz'de... Bejan Matur'da... Yılmaz Odabaşı'nda sık sık karşılaşırız. Atilla İlhan'ın ve İsmet Özel'in şiirlerine baktıkta, garip bir şiddet olgusuyla karşılaşırız. Sanki şiir yazarak insanı açımlamıyorlar da, kendi acılarını dindiriyorlardır. Kendi güçlerini gösteriyorlardır. Sadece öznel duygularıdır onların... elleri bir kapı arasına sıkışmış, o dizeyi o sıkışmışlığın içinden çıkarmışlardır. Bu şiddet duygusu nereden geliyor diye düşündüm sık sık. Bir iki hafta önce bir ressam arkadaşla sohbet ediyorduk... bir resim albümü üzerinden. *"En çok sevdiğim resim Judith V Holofens"* dedi. Resim de iki kadın içkiden sızmış bir adamı öldürüyorlar. Adam kadınların ülkesini elegeçirmek için gelmiş. Bu yüzden kadın adamın otağına gidip onunla dost oluyor... içki içirtiyor... sonra öldürüyor. Kadının eline bıçak almış... gözü kinden parlıyor... adam kendini kurtarmaya çalışıyor. *"Neyini seviyorsun bu resmin"* dedim kadının ilk eylemli resmedilmişi dedi. *"Ama şiddet kokuyor, olsun onlar ülkelerini korumak için yapıyorlar bunu"* Ben yine de tatmin olmadım bu cevaptan. Şu şiddet olgusunu doğuran çok çeşitli nedenler var. Kapitalist toplum tamamıyle şiddetle kendini var eder. Feodal yapıdan gelen kişi, bu şiddeti çözümleyemez. Ama içteniçe bu şiddete karşı, bir şiddet oluşturma dürtüsünü içinde yaşatır. Yaşamın her alanının insansız olması, bu insansızlığı çözümleyememe onu çok farklı eylemlere götürür. Şiddet de bu olgunun bir yanıdır. Aslında Atilla İlhan'da, İsmet Özel'de, ressam arkadaşta olan biraz da budur. Onlar da şiddet, bir çeşit içlerindeki acıyı, çözümsüzlüğü dindirmektir. Picasso'nun bazı resimlerinin arkasında da bu yan vardır. Ondaki bu öznel yan... yani tepkiselliğinin sanat eserine yansıması vardır. O da bu anlamda sanat eylemliğini bir insan çözümlemesi olarak değil, bir çeşit kendi acısını dindirme ve tepkisellik olarak görür. Yine de Picasso'nun sanatındaki, aşırı öznellik, şiddet olgusu o kadar sırıtmaz. *Ağlayan Kadın* tablosunda bu olguyu görürüz.

Picasso'da Büyü

Şimdi Picasso'da olan bu büyü, İspanyolca Duende denilen olguya girelim. *"Picassodan sekiz yıl sonra Granada yakınlarında doğan Lorca, yaratıcılık ruhunun eline düşenler konusunda bir deneme yazmıştır. "Duende'nin Kuramı ve İşlevi"dir bu denemenin başlığı. Duende şeytanca olmayan bir cindir. Lorca, Endülüslü bir şarkıcıdan şu alıntıyı yapar: Karanlık şeyleri olan herşeyde duende vardır. Sonra şöyle devam eder: Bu karanlık sesler, gizemlerdir, hepimizin bildiği bereketli toprağa gömülü kökler, bizim tarafımızdan görmezlikten gelinen ama içinden gerçek sanat olan şeyi çekip çıkardığımız gizemler."* Picasso'da bu yan vardır. Bir sanat eseri yaratmaya böyle bakar. Doğadaki göremediğimiz olguları Dionysos'cu bir ruhla, esrimeyle yaratmaya çalışır.

Dışlanmışların Resimleri

1904'te Picasso Parise gelir, 19 yaşındadır. O süreçte Picasso dışlanmışların... yoksulların resimlerini yapmaya başlar. Kenar mahallenin insanları onun tablolarına girer. O biraz da onlarla kendini özdeş görür. Kendisi de bu büyük kentte bir dışlanmış yabancıdır. Fakat Picasso Paris'te kalmalıydı, kendi yaratıcılığını ancak Paris'te ispatlayabilirdi. İspanya'da kalsa kimsenin pek tanımadığı iyi bir ressam olabilirdi ancak. Paris'te 53 yaşına kadar kalmasının arkasında biraz da bu vardır. Bu sanayi kentinde o yine de bir dışlanmış, yabancıdır. O artık istila etme ruhuyla ve yaratıcılığını var etmek için çabalayacaktır. Bu süreçte ve sonradan yaptığı bazı resimler de Picassı, toplumsal yoksulluğu anlatacaktır. Ama en önemlisi kapitalizmin insanların iç dünyalarını boşalttığı, onları insansızlaştırdığını göstermesidir. İnsanlar anlamsız bakarlar... duyuları, duyguları yitmiştir. Bu olgu *Avigonlu Kızlar* tablosunda da vardır. Ona göre insanın doğallığı yitmiştir. Kapitalizmde insanın iç dünyasının zenginliği bitmiştir. Picasso'nun bazı resimlerinde kadın ve erkek vücudlarını aynılaştığını görürüz. Bu durumun arkasında ta 1904'te yaptığı *"Kısıtlı Öğün"* tablosunu getirdiği sonuçlar vardır. Cinselliğin yitimi... iç dünyaları çürümüşlüğü... hayatın anlamsızlığı içinde şekillenir. İnsanlar çevreye kayıtsızdır. Anlama, anlamlandırma sorunu yoktur hiç kimsenin. Kapitalizm insanı yoketmiştir. Herşeyi aynılaştırmıştır. Picasso'nun bazı resimlerde yaptığı vücudun şeklini bozma olgusu değildir. Picasso vücudu çok çeşitli biçimsel bozmalarla göstermiştir. Bu olgular genellikle yaptığı resime vermek istedikleri ile ilgilidir. Bunun yanında Picasso'nun sirk dünyasını resmedilişlerinin arkasında, yine terkedilmiş... toplum dışına itilmiş o insanlarla aynı duyguyu yaşaması vardır. Palyoçaların... cambazların... akrobatların gezindiği tablolar, Paris'te kendinin dışlanmışlığının gösterdiği resimlerdir. O sanki onların içinde kendini buluyordur. Hiç birşeye bağlanmadan kendi içlerinde yaşayan bu insanların dünyası kendini çekiyordu. Evet diyordu, sanki, hiçbirşey bağlanmadan... kendi içinde iradeyle yaşamak lazım. Ona göre sanki sirk dünyasının insanları dünyanın en özgür insanları. Ama kısa zamanda sirk dünyasının insanlarının böyle olmadığını görüyor. Çünkü resimlerinde özgürlüğe tutkun o insanları görmekten daha çok, hüzünler ve sevgisizlik içinde yaşıyan insanları görürüz.

Kübizmi Anlamak

Picasso'nun Paris'te 1907'le birlikte kübistlerle birlikte hareket etmeye başlıyorlar. Bu süreç Kübist ressam ve şairlerin ikinci paylaşım savaşına katılmasıyla son buluyor. Bu süreç Picasso'nun gelişimini sağladığı gibi, onun yavaş yavaş ünlenmesini sağlıyor. Kübizmi anlamak için 20 yüzyıla girişte dünyayı anlamakla ilgilidir, birazda 20 yüzyıla girişi Lenin ***Emperyalizm*** kitabında şöyle belirtiyordu. *"Büyük bir girişim vb. dev boyutlara ulaştığı zaman ve çeşitli verileri tam olarak hesaplayabilme temelinde on milyonlarca insan için gerekli olan bütün temel hammaddelerin üçte ikisini veya dörtte üçünü sağlamayı planlı bir şekilde örgütlediği zaman: hammaddeler bazen yüzlerce, binlerce milyon uzaktada olsa, en uygun üretim yerine sistematik ve örgütlü bir şekilde nakledildiği zaman; çeşitli mamul maddelerin imaline kadar birbirini izleyen bütün işleme aşamalarını bir tek merkez yönettiği zaman, bütün bu ürünler bir tek plana uygun olarak onlarca ve yüzlerce milyon tüketiciye dağıtıldığı zaman (örneğin Amerika ve Almanya'da "petrol trösti'nün petrol dağıtımı) üretimin toplumsallaşmasıyla karşı karşıya olduğumuz açıktır artık... Kapitalistelr kendilerine rağmen sanki yeni sallaşmaya uzanan geçişsel bir toplumsal düzene sürüklenirler... Üretim toplumsallaşır, ama mülk edinimi özel kalır."* Evet üretim ilk defa böyle bir toplumsal boyutlara varmıştır. Eyfer kulesi 1889'da yapılıyordu, bu kule gökyüzüne doğru yükselişi gösterdiği gibi, aynı zamanda büyük kentleşmenin sanayileşmenin simgesiydi 1889'da yapıaln kulenin hertarafı elektirik ışıklarıyla donatılmıştı. Elektirik artık kentleşmenin temel unsuru olmuştu. 1907'de Fransa'da otuz bin motorlu araç vardı 19134'e gelindiğinde Fransa yılda kırk beş bin motorlu araç üretiyordu. 1900'de uçaklar üzerine çalışılmaya başlanıldı. 1909'da ise Bleriol, Manş'ı uçakta geçti. Toplumsal üretim sanayileşme, teknolojik gelişim ilk defa bu kadar gelişmişti Kübistler ilerlemeye pek inanmıyorlardı ama bu ilerlemeninde kapitalistlerin canlarına okuyacağına inanıyorlardı. Bu yüzden büyük bir me-

rakla ilerlemeyi gözlüyorlardı. Optik alanındaki metalürji Kuantım Teorisi ve atom çekirdeğinin bulunması ve daha çok çeşitli olgular Kübist'leri etkiliyor.

Yirminci yüzyıla girişte, bilimde, teknikte bu gelişim... Hegel'le Marks'la birlikte başlayan diyalektik bakışın da gelişimini sağlıyor. Çeşitli bilim dallarının birbirinden etkilenmesi, bir olgunun bir başka olgunun önünü açması, bunların hepsi Kübist sanatçıları etkiliyor. Bu bakış açısı sanata yeni bir bakış, gerçekliği çok çeşitli şekilde göstermenin yollarını açıyor. Artık yirminci yüzyılla birlikte biz daha çok doğanın gözlemiyle ortaya çıkan bir teknik değil, doğada olmayan ama bilimin içiçe geçmişliğin yarattığı olgular üzerinden oluşan bir bilim, teknik görürüz. Elektrik, uçak vs. gibi doğa da olmayan olguların ortaya çıkması kübistlerin gerçekliğe, yeni bakışlar sunmasının yollarını açıyor. Bu kendi içinde yaşama yeni bir yorum olurken... aynı zamanda umudun bir başka şekilde ifadesi oluyor. Bilim, teknik... Emperyalizmin devasa boyutlara ulaşması, üretimin toplumsallaşması bütün bunların üzerinde şekilleniyor kübizm. Yine bunların diyalektiği zorunlu bir diyalektiktir. Yirminci yüzyıla girişin getirdiği zorunluluklardır. Bilimin, tekniğin içiçe geçmişliğinin getirdiği bu sonuçlar ve bu sonuçların diyalektiğini kavrayabiliyorlardı onlar. Tarihsel materyalizm... yani toplumların içiçe geçerek ilerlediği diyalektik bakış onlarda yoktu. Onlar daha çok sanatın, sanat tarihinin ve bilimin diyalektik yapısını kavrayabiliyorlardı. Bu yüzden dünyaya bütünlüklü bakamıyorlardı. Sanat eserleri devrimci olsa da, onlar hâlâ çok çeşitli yetersizlikler yaşıyorlardı. Süreç içinde kübist sanatçıların bazılarının marksist, bazılarının hiç değişmeden kalması Picasso gibi. Bazılarında dinsel inançlara kaymasının arkasında bu nedenler vardır.

Resim Resimdir Doğa da Doğa

Artık resim resimdir, doğa da doğa anlayışı iyice bilince çıkıyor. Picasso şöyle diyor *"Şimdiye kadar doğal bir sanat eseri gören var mı, bilmek isterdim doğrusu. Doğa ve sanat iki ayrı şeydir, aynı olamazlar. Doğadan ayrı bir şey olan düşüncemizi sanat yoluyla dışavururuz."*[8] Bir de kübistlerden önce izlenimciler var. *"Sevrat ve özellikle insanın tümel varlığına resimdeki yerini yeniden kazandırmaya çalışmış olan cezanne ile yeni - izlenimciler doğanın ve insanın bu ayrışmasına, dağılışına tepki gösterdiler: ressam, yalnızca aşırı duyarlı, sanrılı bir göz olmaya boyun eğemezdi. O bir insan olmak istiyordu: yani bir yapıcı, bir yaratıcı. Yapıtı insanın yasasına göre, göz ve akıl, istenç ve şiir'dir bu kavranılan bir nesne, bir tablo- nesne olan bir yaratıcı olmak istiyordu.*

Ancak buradan gidilirse, Picasso'nun 1907 sıralarındaki girişiminin gerçek değeri anlaşılabilir: O, Cezanne'ın denemesine son derece cesur bir gelişim kazandıracaktır.

XX. yüzyılın başında, izlenimcilere kolaylıkla yönetilen sitem, resim yapısının anlamını yitirmiş olmak, o zaman atelyelerde kullanılan deyimi ile, "omurgasız" resim yapmak ve eşyaların ancak anlık, raslantısal görünüşlerini yakalamaktır"[9] Bütün bunlardan başlıca fotoğrafın gelişmesi resim ve anlam kavranmasını hızlandırıyor. Bunun dışında resmin faydacı yanıda yok oluyor. İşte kübistler ve Picasso bu olgular üzerinde varoluyor. Fakat Picasso'nun İspanya'dan getirdiği bir başka yan var. Bu yan kübistlerin içinde onun hızlı bir şekilde öne çıkmasını sağlıyor. *"Ben'in alabildiğine yüceltilişi ve gizemcilik, Hıristiyanlık ve anarşi, Barcelona'da, Ouatre Gatı kabaresinde ortak bir Nietzsche ve Talstay, Maurice Barres, Ruskin ve İbsen hayranlığı içinde bir araya gelen genç sanatçıların ruh hallerinin temel öğelerindendir. Ressam Rusinyol, hepsinin ortak yanı olan başkaldırının parolasını ortaya "Kalıpları Kırmak"*[10] Bütün bunların üzerinde şekillendi Picasso. Artık onların temel yöntemi nesnenin kendisini parçalama ve yeni bir perspektikle vermekti.

Picasso'nun Yıkıcılığı ve Biçem

Picasso'nun Kübistler, içinde öne çıkmasının en önemli nedeni onun yıkıcılığa tutkun olmasıdır. O resme kendi öznelliğinin hazzıyla yönelirken... o ilkel vahşi duygularıyla hareket ederdi. Yıkım onun en temel özelliğidir. O resimle, resim tarihini, Avrupa uygarlığını, kapitalizmi yıkıyor... böylece kendi ilkel doğasını herkese kabul ettirmek... kendi iktidarını kuruyordur. Onun resimde aldığı haz ve çalışma da gösterdiği o emekçilik bunun üzerinde yükselir. Bakın Picasso ne diyor *"Eskiden resimler sonuca aşamalarla götürülürdü. Hergün yeni bir şey getirirdi. Resim eklemelerin toplamıydı. Oysa benim resimlerim yıkımların toplamıdır. Bir resim yaparım ve sonra onu yıkarım. Ama sonunda kaybolan bir şey yoktur. Bir yerden çıkardığım kırmızı başka bir yerde ortaya çıkar."*[11] Evet Picasso hem kendini yıkarak... hem resim tarihine yeni perspektikler yaratarak varolmuştur. Bu sorunun cevabı, Picasso'nun yine bir sözünde gizlidir. *"Aslında hiçbir biçemi olmayan bir sanatçıyım ben."* O bir biçem yaratır sonra o biçemi yokeder. Bu olgu 20 yüzyıl'ın kübizmin ve Picasso'nun ruhsallığının getirmiş olduğu bir sonuçtu. Bu sonuç gerçekliğe çok çeşitli şekilde bakabilmenin yollarının açılmasıydı. İşte bu çok çeşitliliğin getirdiği hazdır aynı zamanda. Picasso'yu sürekli resim üretmeye, kendi kendisini yıkmaya götüren. Gelelim olgunun bir başka yanına, bu onların kendi kendilerini yıkmaları ve

yeni bicem zenginliklerini neler içinde çıkardığını gösterir. Aynı zamanda resim tarihine sıkı sıkıya nasıl bağlı oldukların da. *"Birçok insan, kübizmi, bilinemeyen sonuçlar doğuran bir deneyim, bir geçiş sanatı olduğunu düşünüyor. Onu anlamadıkları ortada. Ne bir tohumdur ne de bir cenin; aslında biçimlerle ilgilenen bir sahattır Kübizmi; ve bir biçim ortaya çıktığında da, onun kendine ait bir yaşamı vardır."*[2] Picasso su söylemi yaparken, kendilerinde olan bir olguyu çok güzel şekilde açığa çıkartıyor. Kübizmin sadece bir biçem çalışması olduğunu... daha doğrusu sürekli değişen biçemler çalışması olduğunu söyler bize. Bu çalışma kendisinin temel nesnesi olarak resim, heykel, plastik sanatlar alanında var eder. Bu söylem bir noktayı işaret etmek anlamında önemli. Picasso diyorki, benim anladığım kadarıyla, bizi o kadar övmenize gerek yok... bunlar zaten vardı, biz o biçemleri biraz daha görünür kıldık. Ama bu açıklamanın kendisi bir noktayı göstermek için yeterli olsa da, kübistleri anlatmak için yetersizdir. Çünkü kübistler 20 yüzyıl'ın o çok çeşitli olguları üzerinde varoldular. Gerçekliğe yeni bir perspektikle bakmanın yollarını yaratmalarının nedeni, daha önce sözünü ettiğim nedenlerdir. Bunun yanında bu biçem çalışmalarının 20 yüzyıl'a girişte geniş bir perspektik yarattığının farkında değil Picasso. Biz vardı, bunu gösterdik derken, bir alçak gönüllülük yapar Picasso. Bunun yanında bizi anlamak resim tarihini yeniden irdelemekten başka bir şey değildir, derken Picasso, bilinçle kavramalarını istiyor resimlerine yönenenleri.

Nasıl Bir Biçem

Kübizm, Picasso'nun söylediği gibi sadece biçem çalışması değildir. Bunun yanında yeni bir içerik yaratma... yeni bir tema yaratma sonucudur. Fakat açıldıkları geniş biçem alanından dolayı tema ve içerik sorunlarını hep geriye atmayı düşündüler. Kübistlerin ilk çıkışlarında ki başkaldırı biçeme yöneliktir. Kübistlerin ve Picasso'nun bütün resimleri yeni bir biçem nasıl olmalıdır şekillenmiştir çoğunlukla. Ama bu, hiç tema, içerik düşünmediler anlamına gelmez. Picasso'nun otuzlardan sonraki resimlerde bu olguyu yer yer görürüzm. Ama bu durum çok kısa evreler için geçerli. Bu evrelerde kendi öznelliğini resime yüklemek için, gayret gösterdiği, kendi öznelliği içinden çıkardığı resimlerdir diyebiliriz. *Boğa, At ve Kadın Matador, Ağlayan Kadın, Boğa Güreşçisi* vb. eserlerdir.

Bu biçem çalışmaları nasıl oluyordu, onu biraz açmak gerekir. Nesneyi, bilincimizde olduğu gibi canlandırmak, ama nesnenin anlamsızlığı uğramamasını sağlamak. Bu yüzden önlerine gelen nesneyi tamamiyle parçalayıp... nesneyi belirtecek yeni anlamlar üzerinden yapıyorlardı. *Keman, Gitar, Keman Çalan Kadın, Duvara Asılı Keman* vs gibi eserler Picasso ve Kübistleri anlamamız için önemli eserlerdir. Bir başka çalışma ise doğada olmayanın doğaya sunumudur. Nesneden yeni bir perspektik üretilir böylece. Picasso'nun çoğu çalışmasının arkasında bu olgu vardır. Örneğin *Saçını Yapan Nü, Koltukta Oturan Kadın, Oyuncak Kayıkla Kızlar, Kadın Başı* (bronz heykel). *Kadın Başı* Picasso'nun kadınla erkeğin içiçe geçişini simgeler. Yüz, iki uzva indirgenmiştir. Picasso'nun çoğu çizimlerine baktıkta bu tür eğretilme çalışmalarını görürüz. *Guernica* tablosu bu anlamda önemlidir. *Guernica* aynı zamanda doğada olmayanın doğaya sunumudur. Bu anlamda *Guernica* tablosunda çok çeşitli toplumsal olay ve olguları soyutlanmış halde durur. Bir başka çalışması ise imgeleri üst üste getirerek yapılan simge çalışmalırıdır. Bu tür çalışmalara dikkatli baktıkta mitolojinin sanata çevrildiğini görürüz. Birde çok çeşitli desen ve figür çalışmalarının getirmiş olduğu sonuçlar vardır. Kübistleri ve Picasso'yu anlamak bu biçem çalışmaların kendisini ve çok çeşitliliğini anlamaktan geçer. Picasso'nun benim biçemin yoktur demesinin arkasında bu olgu vardır. Bu kadar çeşitli biçem alanının içinde, Picasso'nun içerik ve temadan uzak kalmasının sebeblerini anlamak gerekli. Zaten bu biçem çalışmaları ona büyük bir haz veriyordu. Eski resim geleneğini yıkıyor... onları yeni biçemlerle üretiyordu. Picasso'nun çoğu resmi bu olgular üzerinden üretilmiştir. Birkaç örnek vermek gerekirse, Poussin'in *Eliezer ve Rebeccasına* karşılık, Picasso, *Çeşme Başında Kadınları*... Poussin'in *Pan'ın Zaferine karşılık*, Picasso, *Baküs Ayini'ni*... Delacroix'in *Cezayirli Kadınlar'ına* karşılık, Picasso *Cezayirli Kadınları*... Velaguaz'ın, *Meninas Ailesine* karşılık, Picasso, *Meninas Ailesi'ni* vb. çizmiştir. Böylece Picasso nesneye bakışımızı değiştiriyordu. Bunun getirdiği haz bir anlamda Picasso'ya yetiyordu. Böylece o ilkel vahşiliğinin saldırgan yanını doyurabiliyordu. Picasso'nun saldırgan, anarşist hiçbir iktidar tanımayan yapısı bu anlamda onu tatmin ediyordu. Böylece şakacı, çocuk gibi oyun oynamayı, seven yanı da ortaya çıkıyordu. Hem sanatçı çocuk kalmalıdır. Picasso'da böyledir.

Picasso'nun Kadınları

Picasso'nun resimlerine baktıkta, çalışmalarında en çok kadın resimleriyle karşılaşırız. Bu kadınlar bize ne hıristiyanlığın kutsallığını duyurtur... ne asil aileden gelen kadınların o gururunu. O resimlerini elinden geldiğince, toplumsal olay ve olgulardan soyutlayarak, doğaya sunum için yapmıştır. Bu anlamda onun kadınlarıda toplumsal olay ve olgulardan soyutlanmaya çalışılmış kadınlardır. Bu yüzden Picasso'nun resimlerinde hıristiyanlığın... bur-

juvazinin... emekçi kadınların vurguladığı imgelemleri pek görmeyiz. Onlar daha çok bu dünyayı algılayamamış... Sınıfsal duruşları pek olmayan... kuşku içinde özgürlük arayışları olan kadınlardır. Picasso'nun Yarış, Avigon'lu Kadınlar (her ne kadar anlamsızlığı ifade etse de, arayışı da ifade eder. Bu genelevi kadınları) *Siyah Divan Üzerinde Nü, Ayna, Kırmızı Koltukta Oturan Kadın* daha nice resmi vardır böyle. Picasso'da kadınlar... kadınların dünyasını anlama sorunu, onun en önemli çalışmaları olmuştur diyebiliriz. Onun resimlerine dikkatle baktığımızda, çıplaklık bir utanç olmaktan çıkmış, doğal bir olgu halini almıştır. Bu doğal olgu erotizmle içiçe girmiştir. Fakat bunun arkasında bir başka olguda resminde, hele de sevdiği kadınların resimlerinde kendi öznelliğini, onun kendisinin bir parçası olduğunu; gösterme çabasıdır. *Ağlayan Kadın* ve *Kadın Başı* çalışmaları bunun simgesidir.

Kaynak tablosuna bakıyorum Picasso'nun. Biçemsel olguları geçersek, kadına bakış açısını görürüz. *Kaynak*'ta varoluşunun sebebi kadındır. O bütün güzellikleri sunar. Suyun kadının elindeki testiden sürekli akışı, kadının bitimsizliğini, sonsuzluğunu simgeler. Ama resimde suyun akışı, öyle bir hareketsizlik ve doğallık içinde verilmiş, akan suyu farkedemeyiz. Sonra dikkatli bakınca anlarız, testiden sürekli akar su... yeterki görelim. Sezdirmeden, dolu dolu. O çağrışımlar içinde duran kadın, kendi varlığından korkmaz. Özgürlüğünü hissediyordur o çağrışımlarını da. Onda ne başkasını ezmek vardır... ne de kendisini ezdirmek. O büyük eşitliğin dinginliğinden bakar. Yüzü öne hafifçe uzatılmış... böylece kendine yeterliliğini, iç huzurunu daha iyi hissediyoruz kadının. Kadın belirli savaşlardan geçmiş ama gururlu. Bu kadın nerede yaşamış diye düşünüyorum. Bu yüzyılda olamaz... Gelecek yüzyılda bilemem. Ama, bu Picasso'nun kadını... onun ütopyasının düşlerinin kadını. Onun gelecekteki kadını. *Kaynak* tablosunu görürseniz, dikkatli bakın. Kadının bacaklarının acıklığına. Eğer kadının bacağı biraz daha açık olsaydı, resim ucuz bir erotik çağrışım yaratacaktı. Bacağı biraz kapalı olsaydı, kadının o iç dinginliği, kendine güvenirliği yok olacaktı. Onun sistemin değerleriyle yaşadığını anlayacaktık. Yine de bu kadın Picasso'nun kadını. Bunu anlamak için onun *Düş Tablosuna* bakmak lazım. İki resim... ikisindeki kadınlar, birbirlerini tamamlar. İkisi de, doğanın içinde mutlu olmak isteyen... bütün değer yargılarının dışında yaşamak ister. Onları bağlayan akıl... ahlak... iş... araba herşeyin dışında. İyice bakarsak, görürüz ki, *Düşteki Kadın, Kaynak* tablosundaki kadını düşlüyordur. Yani Picasso'nun dünyasını, Buradan hemen *Kumsalda Koşan İki Kadın* tablosuna geçelim. Resmin bütününe baktıkta bir mutluluk hissederiz. Kadınların yüzlerinin başka başka yöne bakması koşarken, garip gelir. İşte burada Picasso'nun dediği şudur. Bütün herkese, bırakın kadınları rahat yaşasınlar. O bu anlamda, özgürlükçüdür. Peki, kimdir ahlak yargılarım... aklı koyan... kimdir bir sömürü cenderesi içinde kadını ezen. İşte bu noktada Picasso cevap veremez. O her türlü baskıya, ahlaksız, akla karşıdır. Şöyle der, Picasso, kadın kendi seçimini yapabilecek bir varlıktır. Bu kadın tabloların arkasında Picasso'nun ütopyasını görürüz. Böyle bir yer yoktur, hiçbir zamanda olmayacaktır. Gerçekten "olmayan yer" yani ütopyadır. Doğanın içinde, doğaya uygun... özgür yaşar... ya da doğayı özler kadın. Bütün kurtuluş o olmayan yere bağlanmıştır. Bu toplum, toplumun sorunları bu sorunlar ve savaşın içinde şekillenen kadın, onun eserlerine girmez. Savaş onun dünyasında (doğasında) yoktur, o savaşı lanetlemiştir sanki. Onun cinselliğine de burdan bakmak gerekir. Sevgililer, tablolarında cinselliğin verdiği hazla yaşar. Bu hazza bir üçüncü kişi giremez... dış dünyayı, toplumsal olay ve olguları algılayamayız. Çoğu nülerinde bu yön vardır. O cinselliği kendi doğası içinde verir. Bu resimlerde biraz da Picasso'nun doğa anlayışıyla, öznelliğini de görürüz.

Picasso bir ressam için, ciddi bir desen çalışmasının her her büyük sanatçı için vazgeçilmez bir araç olduğunu söyler. Picasso'nun *Kahnweller'in Portresine* bakınca bunu açık bir şekilde görürüz. Öne koyduğu desenle arkada bir kişilik yaratmıştır. Sanki arkadaki kişi bütün tabloyu kaplayan desenlerle birlikte vardır. Kişilik, desenlerle içiçe geçerek tabloyu kapsamıştır. Bu olgu bile resme yeni bir bakış acısı vermenin ne demek olduğunu bize net gösterir. Yine desenlerle yaptığı kendi tablosunda da aynı yöntemi izlemiştir.

Picasso ve kübistlerde bir yön vardır. Bu da onların resimlerindeki hareketsizlik sorunudur. Picasso elinden geldiğince, resme hareket veren unsurları ortadan kaldırmaya çalışırdı. Bu yüzden onların resimlerinde, renk lekelerini, hareketli figürleri, dalgalı, içiçe geçen çizgileri ve ışığı, ışık oyunlarını pek göremeyiz. Elinden geldiğince Picasso resimle, seyreden arasına birşey koymaya çalışmaz. Bu olgular Picasso'nun ve kübistlerin bütün resimlerini kapsamada, çoğu resimlerinde vardır. Bu anlamda *Guernica* bunun somut örneğidir.

Picasso'nun Komünist Partisine Girişi

1945'e geldiğimizde, Picasso Fransa Komünist Partisine giriyor. Bu kararını şöyle açıklıyor. *"Fransa'da, Sovyetler Birliğinde, benim kendi ülkem ispanya'da en cesur davrananlar Komünistler olmadı mı? Nasıl tereddüt edebilirdim? Kendimi adamaktan korkmak mı? Ama tam tersine, kendimi hiç*

bu kadar özgür, hiç bu kadar bütünleşmiş hissetmemiştim. Sonra, yeni bir ülke bulmakta öylesine sabırsızlanıyordum ki: Hep bir sürgündüm ben, ama artık değilim. İspanya'nın beni yeniden kabul etmesini beklerken, Fransız Komünist Partisi kucağını açtı bana, orada en çok saygı duyduğum insanları buldum, en büyük düşünürleri; en büyük şairleri, O Ağustos gününde Paris'te gördüğüm, o kadar güzel olan Direniş savaşçılarının bütün yüzlerini buldum; yeniden kardeşlerimin arasındayım."[3] Picasso Komünist partisine girmekle, bütün çelişkilerini çözeceğini sanıyordu. Öyle ya dostlarıydı komünistler onun. Ama ne komünistler Picasso'ya doğru bir yönlendirim de bulundular... ne de Picasso kendini ifade edecek bir zemin buldu. Picasso'nun üstüne yazılanların büyük çoğunluğu Picasso'nun üstünü örten... onu mitleştiren... onun sanatını ne olduğunu göstermeyen yazılardı. Komünistlerde, Picasso'yu mitleştirmeye devam ettiler. Bu ancak Picasso'ya ün, para ve dünya çapında tanınmasını sağladı. Ama sanatının gelişimi için gerekli olan zemini yaratmadı. Picasso'nun o eski Rousseau'cu anarşistler... Rousseaucular... Nietzscheciler bunların hepsi çözülen Fedodal yapı sürecinde, kapitalizmin yoğun insan sömürüsüne karşı bir tepki felsefesidir birazda. Picasso'nun kendisi ve sanatı da bunlardan etkilendi. Biz Picasso'nun bir karşı çıkış (bütün biçemciliğine rağmen) bir tepki sanatıdır diyebiliriz. Bence Picasso'yu anlamdırmak... onun arkasındaki çok çeşitliliği zenginliği görmek, 20. yüzyılı anlamdırmak, aynı zamanda, sermayenin sanat alanında nasıl egemen olduğunu görmektir.

Anarşist, Nietzscheci yapısından... doğaya sunum yapmasından... kübist biçemci anlayışla yeni temalar üretmesini, komünistler kısmide olsa sağlayabilirdi. Ne yazık ki, kırbeşlerdeki sonra Picasso'da böyle bir gelişim göremeyiz. Oysa Picasso gerçekten yetenekli bir sanatcıdır. Resim, heykel, plastik sanatını bütünlüklü kavramıştır. Onun resimlerine baktıkta, eski uygarlıkların sanat anlayışını günümüze nasıl bir devrimci anlayışla getirdiğini görürüz. Japon, Mısır, Yunan, Roma vb sanatın günümüze çok çeşitli üretimlerle taşımıştır Picasso. Ama en önemlisi uygar gören batıya karşı, bu resimlerle gösterdiği tepkisidir. Onun çok çeşitli olgularla varolması, resim, heykel, plastik sanatlardaki birikimi... ne yazık ki 45'lerden sonra da boşa gitmiştir. Komünistlerde onu mitleştirmekten başka birşey yapmamıştır. Oysa dünya halklarının... insanlığın çektiği acıları, Faşizmin yüzünü göstererek yüzlerce resim yapabilirdi Picasso. Bugün Picasso'ya baktıkta, *Guernica* resminin bile doğaya sunum olduğunu görürüz. Picasso elinden geldiğince, toplumsal olgulardan soyutlamaya çalışmıştır tabloyu. Ama orada *Guernica*'da o atbaşını görürüz. O atbaşı bize bakar. Büyük bir acı vardır... o at başı özgürlük ister... bütün kıstırılmışlıklarından kurtulmak... barışa kavuşmak ister, o atbaşı orada.

Bir İki Olgu

Şimdi bir iki olgudan daha söz edip, yazımı bitireyim. Picasso'nun ve Kübistlerin hikayesinin bir yanı gerçekliğe yeni bir bakışın üzerinden şekillenen biçem sorunuydu. Bunlar, biçemi önemsedikçe, biçemin o geniş alanına girdekçe, Avrupa'daki sanat alanında da bu devrimci biçem anlayışından dolayı, herşey biçemdir denilmeye başladı. Sanatı sadece biçeme indirgediler. Kübistler, çok çeşitli sanat akımlarını etkilediler. Gerçeküstücüler, dadacılar, Kütüristler, Postmodernler, Kübistlerin söylemlerinin üzerinden çıktılar biraz da. Biçemcilik Avrupa'da egemen olmaya başladı bu süreçte. Ama bu süreçte, başka egemen olan şeyler de vardı. Faşizm gibi. Avrupa ve Dünya iki paylaşım savaşı yaşadı. Kübistlerin... gerçeküstücülerin... dadacıların vs. sanat eserlerine baktıkta, Faşizme, emperyalizme karşı bu büyük tepkiyi göremeyiz. Kübistler bu biçemciliğin böyle bir sonuç doğuracağının farkında değillerdi. Yani Avrupa'da biçemciliğin bu kadar yayılacağının. Bu anlamda onlar, istemeden gerici sanata hizmet etmişlerdir. Birşeyleri yıkarken onlar biçemci anlayışlarıyla, ne yazık ki, herşey biçemdir anlayışı da egemen olmuştur. Bundan dolayı, bkısmide olsa Faşizme, emperyalizme karşı, yetkin bir devrimci sanat savaşımını göremeyiz.

DİPNOTLAR

1. John Borger. *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı*. Cev. Y. Salman M.G Sökmen 3. Bas. 1999. İst. Metis Yay.
2. J.J Rousseau. Çev. V. Günyol. *Toplum Sözleşmesi* 3. Bas. 1969. Çan. Yay.
3. John Berger. *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı*. Cev. Y. Salman M.G. Sökmen 3. Bas. 1999. İst. Metis Yay.
4. John Berger. *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı*. Cev. Y. Salman M.G. Sökmen 3. Bas. 1999. İst. Metis Yay.
5. John Berger. *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı*. Cev. Y. Salman M.G. Sökmen 3. Bas. 1999. İst. Metis Yay.
6. Karl Marks. *Kapital*. Cev. Alaattin Bilgi 5. Bas. 1997. Ankara. Sol Yay.
7. John Berger. *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı*. Cev. Y. Salman M.G. Sökmen 3. Bas. 1999. İst. Metis Yay.
8. Der. Dore Ashton. *Picasso Konuşuyor*. Cev M. Yılmaz N. Yılmaz 1. Bas. 2001. Ütopya Yay.
9. Roper Garaudya *Picasso-Saint-John Perse-Kafka*. Cev. M.H. Doğan. 3. Bas. 1991 Poyel. Yay.
10. Roper Garaudya *Picasso-Saint-John Perse-Kafka*. Cev. M.H. Doğan. 3. Bas. 1991 Poyel. Yay.
11. Der. Dore Ashton. Picasso Konuşuyor Cev. M. Yılmaz. N. Yılmaz. 1 Bas. 2001. Ütopya Yay.
12. Der. Dore Ashton. Picasso Konuşuyor Cev. M. Yılmaz. N. Yılmaz. 1 Bas. 2001. Ütopya Yay.
13. John Berger. *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı*. Cev. Y. Salman M.G. Sökmen 3. Bas. 1999. İst. Metis Yay.

Öykü

SÖYLENCE

H. Tuğrul ATASOY

Gri gökyüzünde yer yer daha koyu bulutlar, koydan yeşil tepelere doğru yükseliyordu. Denizin beyaz köpüklü dalgaları sert ve soğuk poyraz ile lacivertin o en koyusunu silmeye çabalıyordu. Adam ise koyun ilerisine bakıyordu. Ne deniz ne de koyu saran yeşil tepeler umurundaydı. Poyraz sanki ona değmeden geçiyordu. Eğildi yerden bir taş aldı. Tüm gücü ile koya doğru fırlattı. Taşın düştüğü yeri göremedi. Yıllar önce de görememişti. Ama bir şeyden kesin emindi; teninden fırlayan o taş bir başka tene değmemişti. Dün çocukluğunu geçirdiği kasaba bir kez daha ölmüştü. Ayrıca tüm çocukluğunu ve gençliğini paylaştığı en yakın arkadaşları da ölmüştü. Bu koyda, bu gri gökyüzü altında, bu deli poyrazın şarkısı ile bu yeşil tepelerin tanıklığında bu deli dalgaların acımasız kollarında. Hepsi bu kasabanın çocuğuydu, hepsi tüm yaşamlarını burada geçirmişlerdi, denizi, dalgaları ve rüzgarı onlardan iyi tanıyan kimse yoktu. Ve hepsi aynı anda bu koyda ölmüştü dün. Beşinin cansız vücudu koyun küçük taşlı kıyısında yan yana yatarken bulunmuştu. Yıllar önce yine böyle bir gün, dün ile aynı gün, bu beş insan aynı yerde dikiliyordu, kendisi ise iki adım geride duruyordu. Bir çift göz vardı karşılarında yalvaran, dalgalarda sallanan eski teknenin içinde titreyen bacakları ile ayakta durmaya çalışan.

Aniden döndü, hızlı hızlı yokuşu çıkıp yol kenarındaki arabasına ulaştı. Arabaya binmeden bir kez daha koya baktı. Koyu arkasında bırakana dek aynalara bakmadı. Kasabaya girdikten sonra ilk bulduğu park yerine arabasını bırakıp sahildeki kahvehanelere doğru yöneldi. İlkine girmedi, bir sonrakine de girmedi. Küçük balıkçı barınağının en sonuna kadar yürüdü, kısa bir duraksamadan sonra tekrar ilk kahvehanenin oraya döndü içeri girdi. Aradığı balıkçı sanki onu bekler gibi girişin sağındaki ilk masada yüzü kapıya dönük oturuyordu. Başıyla belli belirsiz bir selam verip balıkçının karşısındaki sandalyeye oturdu. Balıkçı *"Başın sağolsun"* dedi titrek bir sesle. Bu iki kelimeden ölenlere öyle bir uzaklık hissetti ki, içi ürperdi. Ne yani kendisi bu kasabadan gideli yıllar olmuştu, ölenler ise geride bu kasabaya bıraktığı arkadaşlarıydı. Ama bu iki kelime kasabada sanki ölenlerin tek hayatta kalan yakını kendisiymiş gibi ölenleri bir tek o umursuyormuş gibi söylenmişti. *"Sen mi buldun onları?"* dedi balıkçının elinde tuttuğu sigarasına bakarak. *"Hi"* dedi adam. *"Ya tekneleri? duyduklarım doğru mu?"* diye sordu, duyduklarının abartı olmasını ister gibi. *"Doğru"* dedi adam düz ve umuda hiç yer bırakmayan bir tonda. *"Nasıl? Nasıl doğru?"* dedi şaşkın ve kızgın. *Orada öylece yatıyorlardı yan yana ama tekne kıçı kıyıya vurmuş ama sapasağlam öylece duruyordu sakin suda, aynen öyleydi yani"* dedi balıkçı biraz da inanılmayı bekleyen umutsuz yüz ifadesiyle. *"Sakin su"*? dedi şaşkın şaşkın. *"Fırtına ağır ağır geldi ama bıçakla kesilmiş gibi birden bitti, ben oraya vardığımda deniz dümdüzdü, bak inanmazsan ben polis gelene dek elimi sürmeden hiçbir şeye onlara sor"* dedi balıkçı. *"Hava tekrar ne zaman bozdu bugün mü?"* dedi endişeli bir el hareketi ile. *"Hi"* dedi balıkçı konuyu kapatmak ister gibi. *"Kasabada tuhaf bir hava var şey gibi yani iyi ki ölmüşler gibi"* dedi sorgular gibi. *"Sen niye gittin o zaman çok matah insanlardı da sen niye hiç aramadın ya onları ha niye?"* dedi balıkçı azarlayarak. *"Bak bu bizim aramızda bir şey, kasabalıya ne ki?"* dedi o konuyu kapatmak ister gibi. Ama balıkçı daha bir kızdı; *"Kasabaya ne ha ! o gün orada ne halt yediniz bilen bir sen kaldın ama kasaba her yıl aynı gün bir insanını verdi o koya!"* dedi sesi titreyerek ve gözleri dolu dolu. *"Ne diyorsun sen, ne kurbanı?"* dedi adam. Balıkçı ayağa kalktı, oturmayacaktı bir daha çıkmadan döndü *"Mezarlığa bir uğra bak mezar taşlarına son on yılda kaç kişi aynı gün ölmüş seninkilerle?"* Yüzünde hiçbir şaşkınlık ifadesi belirmeden *"Aynı gün mü? Emin misin?"* diye sordu. *"Hepsi tam aynı gün değil bir-iki gün önce ya da sonra"* dedi balıkçı verdiği yanıttan memnuniyetsizlik duyarak. *"Yaa?"* dedi belli belirsiz sanki bu yanıtı duyacağını biliyormuş gibi. *"Ne yaası? Çok bilmiş herif"* dedi öfkeyle. *"Bak kızma her yıl aynı günlerde kuzey rüzgarı artar ve hep fırtına çıkar ki balık akınının başlamasından 10-15 gün sonraya denk gelir bu havalar bunu sen*

benden iyi biliyorsun" "Eee büyük bilgin sonra?" "Bizim burda balıkçılık hiç tam anlamıyla tam bir meslek olmadı biliyorsun, balık akını sert rüzgarlar, köpüren kayalık sahilleri olan bir deniz yani her yıl aynı dönemde bir-iki kaza olması... yani bunda bu kadar garip doğaüstü olan ne ki?" "Tam on yıldır kazalardan önce o kayalık kuduran denizde koyun açıklarında hep bir tekne ve el sallayan bir adam görüyor insanlar yardım ister gibi el sallayan"

"Ee kimmiş bu deli o havada?"

"Kimse kim" dedi büyük bir öfkeyle sigarasını çakmağını alıp almadığını kontrol etti. Tam çıkmadan önce, *"Sen hiç kendin gördün mü o denizdeki tekne ile adamı?"* diye sordu. Hayır der gibi sertçe başını iki yana salladı balıkçı. *"Bana hiç denk gelmedi hergele, ben o havada pek denizde kalmam bilirsin"* dedi. *"Bilirim, iyi bilirim"* dedi. Balıkçı bir şey diyecek gibi oldu ama demeden döndü gitti.

Balıkçı çıktıktan sonra bir süre daha oturdu. Çıktı ve arabasına doğru yöneldi. Çevreyi seyrettikçe içi sıkılmaya başladı. Arabasına binince hiç duraksamadan motoru çalıştırdı ve sahil yolundan koyun tam aksi istikametine doğru sürdü. Yalnızca yola bakıyordu. Arabayla yaklaşık on dakika uzakta bulunan komşu kasabaya girince kendisini rahatlamış hissetti. Burası kendi kasabasından biraz daha büyük bir yerdi. Bildi bileli iki komşu kasaba yakınlıklarına rağmen iki yabancı kasabaydı sanki. İşleri düşmedikçe iki kasaba halkı da diğer kasabaya pek uğramazdı. Arabasını uygun bir yer bulup park etti. İleride görünen küçük otele doğru yöneldi. Odasından gece boyu hiç çıkmadı. Önyargıları düşündü, koca bir kasabanın kendileri gibi olmayan bir kişiyi düşman bellemesini düşündü. Arkadaşlarına sahip çıkamamalarının, dahası arkadaşları olarak o garibana son ve en büyük darbeyi vurmalarının vicdan azabını duydu yine en derinden. Sonra acısını yıllardır hafifleten bahanelerine sığındı. Ölüp ölmediğini bilmiyorlardı, belki de kurtulmuştu, son anda elindeki o taşı atmamıştı, atamamıştı diğerleri gibi. Son anda diğerlerine direnmeye çalışmıştı *"Bırakalım gitsin"* diyebilmişti ikircikli, titrek bir sesle. Bir nebze hafifler gibi oldu bunaltısı bunları düşününce. Sonra yine arttı bunaltısı, niye olayların o küçük koya sürüklenmesine dur diyememişti. Ya sonrası kendisi gibi arkadaşlarının da yaptıklarından utanması gerekirken tek suçlu kendisi olmuştu. Son adımda döneklik etmişti onların gözünde. Ya kasabalı? Hiç suçları yokmuş gibi, hiçbir şey olmamış gibi unutmuşlardı her şeyi. Bir suçlu yoktu. Gençlik damarları tutan altı arkadaşın aptalca işiydi sanki tüm olan biten. Farklı olan gitmişti ya tüm sorun çözümlenmişti. Diğer farklı olan, vicdan azabı duyan, son anda çılgınlıktan dönen kendisi de kasabayı terk edince tüm olay kapanmıştı. Her yıl aynı günlerde deniz can alınca kasaba bir suçlu aramıştı yine. Vicdanlarını rahatlatmak için. Kasabada kalan eski arkadaşlarının yaptıkları kötülüğün laneti ortaya atılmış ve bu beş kişiye yönelmişti tüm nefret. Sanki bir önceki kendi icat ettikleri suçlu için seçilen cellat bu insanlar değilmiş gibi. Kalabalık hep haklıydı. Farklı olana tahammülsüzlük ve ikiyüzlülük, bunlar hiç gündeme gelmemişti. Her zaman gerçeği örten bir zihin yanılsaması bulunurdu nasıl olsa. Saatler sonra uyuyabildi.

Sabah kalktığında içi rahattı. Otelden ayrıldı. Doğruca kasabaya gitti. Balıkçıyı, kahvenin önünde bu mevsimde ara sıra yüzünü gösteren güneşin ışıkları altında ayaküstü çayını yudumlarken buldu. *"Merhaba"* dedi. Balıkçı, biraz kırgın biraz isteksiz *"Merhaba"* dedi. *"Biliyor musun seninle denize açıldığımız günleri özlüyorum bazen"* dedi. *"Gel o zaman"* dedi balıkçı. *"Hayır özlemek daha iyi neyse ben gidiyorum"* dedi. Balıkçı *"Akşam otele uğradım yoktun?"* diye sordu. Bir an durakladı. *"Komşu kasabada sahildeki otelde kaldım"* dedi, sonra *"her zamanki gibi"* diye ekledi tuhaf bir tavırla. Balıkçıya baktı yüzü allak bullak olan adama dostça sarıldı. *"Hakkını helal et usta"* dedi gözleri dolmuştu, sesi titreyerek *"Olur ya bizim oralara yolun düşerse beni çiğneyip geçme"* dedi. *"Olur"* dedi balıkçı *"Sen de gel, sen de hakkını helal et"* dedi. Adam *"Belki, belki çok sonra"* dedi ve dönüp hızlı hızlı arabasına doğru yürüdü. Araba gözden yitene kadar öylece kalakaldı balıkçı.

Balıkçı, daha fazla söz dinletemedi içini kemirip duran şüpheye. İki gün sonra bir iş bahanesiyle komşu kasabaya gitti. Sahildeki küçük otelde aldı soluğu hemen. Resepsiyondaki otel sahibine şöyle bir selam verdi ve hiç beklemeden adı ile kafasındaki müşteriyi sordu. Otel sahibi *"O isimde biri hiç kalmadı burada"* dedi, kendinden emin. Balıkçı kafasındaki adamı tarif etti. Otel sahibi bu kez *"Hah tamam bildim iki gün önce ayrıldı"* dedi, eliyle önünde açık duran otel kayıt defterinde büyük harflerle yazılı duran adı işaret ederek. Balıkçı gözlüğünü takıp ismi okudu *"Bu öbürünün ismi"* dedi içinden sessizce. Tüm vücudunun titrediğini hissetti. Zorla kendine hakim olmaya çalışarak *"Buraya sık gelir mi ki?"* diye, sordu. Otel sahibi *"Her yıl bu zamanda gelir, garip bir adam"* dedi. Balıkçı *"Nasıl garip?"* diye sordu. Otel sahibi *"Gelir, havanın bozmasına yakın bulabildiği en iyi tekneyi kiralar ve açılır, delilik bence ama her seferinde de paçayı kurtarıyor balık falan da getirmiyor ama... zevk meselesi, adam iyi denizci"* diye açıkladı. Balıkçı bu kez sesi de titreyerek *"Hem de en iyilerinden"* dedi sakinleşmeye çalışarak. *"Ben yetiştirdim nasıl iyi olmasın ki?"* dedi. Artık konuşacak hali yoktu. Açık havaya, denizin kokusuna ihtiyacı vardı yalnızca.

YILDIZ GÜNCESİ

Cenglz GÜNDOĞDU

1 Ocak Çarşamba

Sabah.

Şöyle bir dolaştım. Yerler ıslaktı. Küçük gölcükler oluşmuştu. Ama yağmur yoktu. Dolaşırken geldi yağmur.

Ağaçların dallarında yağmurun musikisi başladı. Yürüyorum. Sevgideğer yol arkadaşlarımı düşünüyorum... Bana geldikte... bir ordayım, bir burdayım. Burası Yapraklı Ev değil. Bir başka ev. Yapraklı Ev'e göre uzak. Bir Çin şiiri, Anıl Meriçelli'nin çevirisiyle şöyle der, *"Devam etmek her zaman devam etmek / hayatta ama senden ayrı / on bin mil ya da daha uzağa gitmişiz / ikimiz gökyüzünün uzak kıyılarında."*

"Gökyüzünün uzak kıyıları"'nı düşünüyorum yağmurda dolanırken. Oraya varamayız. Ama oraya varma umuduyla yaşamalıyız.

Bugün yeni yılın ilk günü. Tabii biliyorsunuz, yeni yıl, eski yıl yok evrende. İnsanoğlu, evrensel hareketi böyle kategorilere bölmüş. Biz, insan yaptı bütün bunları. Sonra oturup, yeni yıla girdik diye seviniyoruz. Miladi takvime göre 2003 yılındayız. Rumi takvimi uygulasaydık 1418'e Mart ayında girececktik... Daha başka takvimler de var.

Biz, bu yıl da yeni yıla *İnsancıl Atölyesi*'nde girdik. Güzel güzel eğleniyoruz. Şöyle bir uğrayıp gidenler de oluyor.

Yeni yılı terasta karşılıyoruz... Sonra ayrılık... herkes evine...

Geçen yıla kötü girmiştim. Gece yarısı burnum kanamıştı. Sabah yine burnum kanadı. Arkadaşların eğlencesi bozulmasın diye yeni yıl toplantısına katılmıştım...

Sonra bütün bir yıl inişler çıkışlar yaşandı. Hiç dinmeyecek sanılan alevli fırtınaların içinde sendeledim durdum... Ekim ayının son haftası kara gün oldu. Yıldırımlar dövdü durdu iç dünyamı. Ama hepsi bu değil. Yüzağartıcı olaylar da yaşadım... Sonunda bir yıl bitti.

Şimdi evdeyim. Yağmur dindi. Sisli puslu bir İstanbul. Dal bile kıpırdamıyor. İstanbul dinleniyor sanki. Bu evde gökyüzü geniş açıdan görülüyor. *"Gökyüzünün uzak kıyıları"*'nı arıyorum. Bir haddini bilmezlik görmeyin bunu. Hep uzakları düşündüm ben. Karakterim böyle. Beş yüz, bin yıl sonra dünya ne durumda olacak... Durup durup düşünürüm bunu. Bin yıl sonrasını, bin yıl öncesini de düşündüğüm için düşünürüm.

Bin yıl önce, kimi kişiler, ahlak adına, erdem adına nasıl da insanları baskı altında tutmuşlar. Bugün insanlık o kişileri lanetliyor, ayıplıyor. Bin yıl sonrasını bunun için düşünürüm. Bilirim, öylesine etkili biri değilim. Etkili olmasam bile, gelecekte kınanacak, ayıplanacak bir sözüm, bir eylemim olmamalı.

İşte bütün bunları düşündüğüm için yaşadığım dönemi, düşüncelerimi mutlaklaştırmam. Doğrular adına, ahlak adına kimseye baskı uygulamam. Bilirim doğrular değişecek, ahlak dediğimiz ilkeler değişecek...

Montaigne şöyle der, *"Bre zavallı insan, az mı derdin var ki, kendine yeni dertler uyduruyorsun. Az mı kötü haldesin ki bir de kendini kötülümeye özeniyorsun?"*

Yaşadığı yeri ahlak adına cehenneme çeviren softalara sesleniyor Montaigne. Softaların içi kin doludur, fesat doludur. Şöyle içten, dolu dolu kahkaha atan insana bile dayanamazlar.

Ama insan bunu aşacak...

"Gökyüzünün uzak kıyıları"'nı arıyorum... *"Gökyüzünün uzak kıyıları"*'nda esenlikli bir dünya görüyorum.

2 Ocak Perşembe

Dün akşam ben, Berrin Taş, sevdiğimiz ikiliyle sofra başındayız. Hem demleniyoruz, hem tatlı tatlı konuşuyoruz şurdan burdan. Fırtına sanki odaya girmek istercesine durup durup pencereye vuruyor yağmurla.

Vivaldi odayı yumuşatıyor.

Konuşurken konuşurken bakın ne çıktı. Dostumuz hanımın annesi *Yıldız Güncesi*'ni dikkatle okurmuş. Bir gün *"Kapının kilidini yaptırmaki için parası yok mu bu Gündoğdu'nun"* demiş.

Anımsatayım. Hırsızın biri Yapraklı Ev'e girmek istemiş, girememişti. Kilidi değiştirmek bir de ikinci kilit takmak gerekmişti. Bütün bunların ederi 60 milyondu. Ben de bir arkadaşa telefon edip, bunu verip veremeyeceğini sormuştum. Bunları da yazmıştım *Yıldız Güncesi*'nde.

Dostlarım benim parayı hiç önemsemediğimi, cebimdeki paranın da bir, bilemedin iki ya da üç milyondan fazla olmadığını söylemişler. Bunun üstüne arkadaşımız annesi, bir iki yazarın adını söyleyerek, *"Onlar yazarlıktan zengin oldular. Bu Gündoğdu salak mı.* demiş. Bizim arkadaşlar *"Evet"* demişler, *"Gündoğdu tam bir salaktır."*

Gülümseyerek dinliyorum. Arkadaşlarıma *"Ad vermeden şu salaklık işini yazabilir miyim"* dedim. *"Tabii"* dediler.

İnsan-para ilişkisi, bana öyle geliyor ki, para bulunmadan önce de vardı. Değiş tokuştan sonra değişim aracı olarak para piyasaya girdikte, bu sorun dallanıp budaklandı. Hele burjuva dünyasında para, "zeki olmanın, insan sayılmanın" ölçütü oldu.

Şimdi soru şu. Nasıl zengin olunur burjuva toplumunda. Ticaret yaparsın, fabrika kurarsın. Gereksinme yaratırsın. Çok meta satarak biriktirirsin. Yalnız burda iki nokta var. Mal satıcısını değişim değeri mi ilgilendirir, kullanım değeri mi. Sözgelimi, ben, satın aldığım buzdolabını, ayakkabı dolabı diye kullansam, bu metanın satıcısı, ya da üreticisi, *"Sen bunu ayakkabı dolabı diye kullanamazsın"* diyebilir mi. Diyemez. Onu, değişim değeri ilgilendirir.

Birinci nokta bu.

İkinci noktaya geldikte... Üretici, metasını satabilmek için mutlaka bir gereksinim oluşturmalıdır. Bu, doğru bir gereksinim olmayabilir. Sözgelimi cep telefonu, özgürlükle özdeşleştirildi. Hiç serinletmeyen içecekler, "serinletici" diye piyasaya sunuldu.

Piyasa kuralları böyle işliyor.

Peki, piyasa kuralları içinde yazar, zengin olmak isterse n'apmalı. Yazar, kendini, kapitalist için üretken emekçi durumuna sokmalıdır. Marks, bunu şöyle açıklar, *"Üretken olan emek ve olmayan emek, burada baştan sona, para sahibi bakımından, kapitalist bakımından açıklanır. (...) Bir yazar, düşünceler ürettiği sürece değil, ancak yapıtlarını yayınlayan yayıncıyı zenginleştirdiği sürece, ya da bir kapitalist için ücretli emekçi ise, üretken bir emekçidir (...) Aynı çeşit emek, üretken olabilir ya da olmayabilir. / Örneğin Paradise Lost'u beş İngiliz lirasına yazmış olan Milton üretken olmayan emekçiydi. Öte yandan, yayıncısı için fabrikasyon boş sözler söyleyen üreten yazar, üretken bir emekçidir."*

Şu açık. Bir yazarın zengin olabilmesi için "yayıncısı için fabrikasyon boş sözler üreten yazar, üretken bir emekçi" olması zorunludur. Ancak burda önemli bir nokta var. Buzdolabı üreticisi, metanın kullanım değerini önemsemez. Ancak yayıncı, piyasaya sunduğu ürünün kullanım değerini önemser. Bir edebi eser, estetik nesne olarak bilinç açıcıysa, yayıncı bir eseri piyasaya sunmaz.

Yayınlayıcısına sözleşmeyle bağlı bir yazara, bu söylenmez. Ama yazar iç sansürle neyi, nasıl yazacağını bilir. *"Kolların ve bacakların çalışması özgür ama beyninki vasilik altında."* İşte beynini vasilik altına alan bir yazar bu toplumda zengin olur.

Beynini vasilik altına aldırmamak salaklıksa, ben, bunu, ciddiyetle, onurla kabul ediyorum.

Tabii bir zenginleşme yolu daha var. Kapı kapı dolaşıp, *İnsancıl*'a yayınevi ilanları almak. Kökten eleştirdiğimiz yayınevleri *İnsancıl*'a ilan verir mi. Vermez. Diyelim verdi. *İnsancıl*'da estetik nesne saymadığımız, eleştirdiğimiz bir eserin, başyapıt diye yine *İnsancıl*'da reklamlarla duyurulması doğru mu. Böyle bir durum, benim yüzümü kızartır, kendime güvenimi sarsar. Çünkü yayınevleri, tanıtıcı reklam yapmıyor, gereksinim oluşturucu reklam yapıyor. Tabii bu durumda bağımsız dergi istemiyor. Dergi, reklamın yanı sıra, sayfalarının çoğunluğunu kitabı çıkaran yazara ayırsın, yüceltici sorularla bir söyleşi yapılsın, kitaptan bir metin alınsın, övgücüler şurdan burdan övsünler yazarı.

Yayınevleri, bağımsız dergi istemiyor. Reklamlarla boyundurağa geçirdiği dergi istiyor.

Görüyorsunuz, sevgideğer yolarkadaşlarım, zengin olmak çok kolay. "Salaklığı bırakıp, zeki olacaksınız."

Ben, "zeki" olanları kınamıyorum. Çünkü onlar, kıran kırana yürütülen bir ticaretin içindeler. Zeki olmak, nerden ne gelir, n'aparlarsa n'olur, bunu hesaba katmak zorundalar. Tabii bu durum yalnızca piyasada kalmıyor. Piyasa koşulları ister istemez bu "zeki" insanları biçimlendiriyor. Bu kişilerin dostlukları da aşkları da "zekice" oluyor. Hesaba kitaba dayalı bir dostluk... hesaba kitaba dayalı bir aşk. Nerden ne gelir, n'aparlarsa n'olur, büyük bir ciddiyetle bu işin hesabı ince ince yapılıyor.

Bana geldikte, hiçbir ilişkimde hesap yok. Çünkü biz ticaret yapmıyoruz. *İnsancıl* bağımsız, özgür bir dergi.

Bizimle birlikte *İnsancıl,* karakterini yaşıyor. Bu karakterin temel özelliği şudur. İnsandan yana doğruyu, insandan yana güzeli aramak... insani değerleri titizlikle korumak.

Biliyorum, bu, bir yığın zorluğa direnmeyi, katlanmayı getiriyor. En hafifinden söylersem, az mezeli rakı sofraları... Düşündüğümüz eserleri basamama... Ama biz karakterimizi değiştirirsek, bugün yapmak istediklerimizi yine yapamayız. Çünkü yeni karakterimize yeni amaçlar uydururuz. Geçmişteki düşüncelerimizin ne kadar salakça olduğunu itiraf ederiz. Ne mi yaparız. "Doksan Dakikada Felsefe" kitabı mı var. Biz "45 Dakikada Felsefe" dizisini başlatırız.

45 dakikada Aristoteles... ne güzel değil mi.

Bir Hint masalında, yavru kaplanı, bir rastlantıyla keçiler büyütür. Kaplan, zor da olsa, ot yiye yiye büyür. Ama bu kaplan, sırtlanın, tilkinin saldırısından keçilerle birlikte, hem de en önde kaçar.

Düşünebiliyor musunuz *İnsancıl*, keçilerle birlikte ot yiyor, sırtlanın saldırısında, hem de en önde kaçıyor.

Hayır. *İnsancıl* bir kaplandır. Özgür, bağımsız.

3 Ocak Cuma

Sabah.

Gökyüzünün doğu yakasında durum. Çevreni baştan başa kuşatan, kalın, kara bir bulut. Hemen üstünde kızıl bir şerit. Kızılın üstünde gri bir kuşak. Onun üstünde pembe bir çizgi...

Sokaklardayım.

Dün mü, önceki gün mü söyledi, bilemiyorum. *"İyi misin"* dedim. Baktı bana. Kocaman gözlerinde acılı, hüzünlü çizgiler birbirine karışıyordu. *"Acımı mücadeleye dönüştüreceğim"* dedi.

Güneş dağıtıyor çevrendeki görünümü. *"Nasıl yapacaksın bunu"* diye sordum. Derinden gelen bir sesle *"Sanatla... şiirle..."* dedi.

"Umut, bu mücadelede var mı" dedim. Çayından bir yudum aldı. Alnına düşen saçını düzeltti. *"Umut, mücadelenin içinden çıkacak"* dedi.

Güneş, parlak ışıklarıyla dağıtıverdi kara bulutu... Mavi gök gülümsedi.

Konuştuğum kadın Berrin Taş. *"Umut mücadelinin içinden çıkar"* diyen.

Berrin Taş'ın söyledikleri, bu sabah çevremdeki mücadeleye denk düştü. İlk bakışta çevremde hiç umut yoktu. Kara bulut bütün çevremi kuşatmıştı. Kat kat büyüyerek bütün gökyüzünü kaplayacak gibiydi. Sonra güneş geldi, dağıtıverdi.

İnsani sanat da böyledir. Güneşe benzer. Umudu taşır içinde. Karanlığın ardında bir güneş, bir ışık olduğunu duyumsatır bize.

Berrin Taş, acısını, mücadeleye dönüştürecek. Sanatla. Bu mücadelenin içinden umut çıkacak.

Öyle dedi Berrin Taş...

Bir esenlik geldi içime. Güçlü... insani bir duygu. Elimi uzatsam güneşi tutuverecektim sanki...

5 Ocak Pazar

Akşamüstü. *İnsancıl Atölyesi*'ndeyim.

Dün gece yatarken şu düştü aklıma. İnsan nasıl özgür olabilir. İçkili olmasam uykum kaçardı besbelli.

Peki, şu yaşa geldin bunu düşünmedin mi be adam denebilir. Düşünmez miyim. İnsanın özgür olabilmesine bir koşul, ya da bir ilke koymalı.

Pelin gitti ya, ondan sonra olanlar, şunlar bunlar özgürlük üstüne bir kez daha düşünmemi zorladı.

Soru şu. Dünyayla açıkça, kesinlikle hesaplaşamayan, hesaplaşmayan özgür olabilir mi.

Dünden beri bunu düşünüyorum. Şimdilik kendimle didişiyorum. Durmaksızın sorular soruyorum.

Şunu da söylemem gerekiyor. Gazetelerin fıkra yazarları beni rahatsız ediyor. O kadar rahatlar ki... Gazetelerin sütunlarında sorunları çözüveriyorlar.

Hepsi çok özgür.

Bir de şu var. Kendi bilgisizliklerinin sorumluluğunu aydınlanma hareketine yüklüyorlar. Bilmem kaç yaşında Muhittin Arabi'yi "keşfediyor" "Aaa, bunu bize okutmadılar" diyor. Arabi'yi okuya okuya ruh hastalığını... şizofreniyi iyileştirdiğini söylüyor.

Bu hanım şimdi özgürmüş...

Geçmiş yıllarına hayıflanan bu hanım, *İnsancıl Atölyesi*'ne gelseydi, İslam Felsefesi'nde Arabi'nin irdelendiğini görürdü.

Şu bilinsin. Şizofreniyi iyileştirmez Arabi. Ayrıca Arabi'nin din görüşü, İslam şeriatına aykırıdır. Bu yüzden Şam'da katledilmiştir.

Düşünüyorum. Özgürleşme nasıl olur.

7 Ocak Salı

ABD, Irak'a saldırıya hazırlanıyor. Bu saldırıyı önlemek için bir öneri dolaştırılıyor. Saddam Irak'tan ayrılsın.

Bu öneri üstüne ciddi yorumlar yapılıyor. Saddam acaba Irak'tan ayrılır mı. Ayrılırsa nereye gider. ABD bunu kabul eder mi. Saddam'a canı için güvence verir mi.

Ama burda asıl sorun gözden kaçırılıyor. Sorun şu. ABD, Ortadoğu'ya yeni bir biçim vermek istiyor. Saddam ayrılsa bile ABD durmayacak.

Peki, bu konuda ne düşünülüyor.

Bu konuda hiçbir düşünce yok. Olamaz da. Çünkü Türkiye, yöneticilerce yıllarca uyutuldu. "Dost ve müttefikimiz" dendi ABD için.

Şu duruma bakın. Türkiye'nin siyasi partileri ABD'den onay alır önce... Bütünüyle ABD'ye teslim edilmiş durumdayız. Türkiye'nin bütçesi IMF'nin denetiminde hazırlanır. Böyle bir ülke bağımsız bir politika güdebilir mi.

Güdemez.

Hem Ortadoğu'nun hem dünyanın esenliği için ABD'nin dünya üstündeki egemenliğini kırmak gerekir. Böyle bir ülkü için yola çıkarsan, uzun soluklu, milimetrik bir mücadeleyi göze alacaksın...

Tabii böyle bir düşünce, böyle bir ülkü Türkiye'yi yönetenler için, en uzak yıldızdan söz etmek kadar uzaktır gerçekliğe. Hemen *"Gerçekçi olalım. Gerçekçi olmak zorundayız"* derler. Tabii gerçekçi olmak gerekir. Ama gerçekçilik, gerçekliğe boyun eğmek değildir. Gerçekçilik, gerçekliği değiştirmek için mücadeleyi zorunlu kılar.

Bu yönetimden böyle bir mücadele beklemiyorum. Çünkü ABD'nin tasarısına boyun eğildi. Şimdi bütün iş, bu işten en az zararla nasıl paçayı kurtarırız noktasında. Bunu yaparken de titizleniyoruz, *"Aman dost ve müttefikimiz ABD küsmesin. Bütçe açığını yoksa nasıl kapatırız."*

Bağımsız, ciddi bir politikanın karşısında yalnız ABD engel değil. Halkımız da bağımsız politikaya karşı çıkar. ABD'yle girişilecek bir mücadeleyi göze alamaz halk. Kemerleri sıkamaz.

Şimdi böyle gidiyoruz. Sonra böyle gitmeyecek ama.

9 Ocak Çarşamba

Şöyle bir silkindim, kalktım, çıktım dışarı. Dolaşayım dedim ama güvenemedim kendime. Neden güvenemedim, anlatayım.

Dün akşamüstü birden üşüme geldi üstüme. Anladım, hastalanıyorum. Hastalık tatsız bir durum ama ben, bu üşümeyi seviyorum. Sonra birden ateş bastı. Ateşle birlikte bir ağrı dizlerimde, dirseklerimde, başımda dolanıp duruyor. Berrin Taş, *Servet-i Fünun*'u anlatıyor. Benim gözlerim kapanıyor.

Gece erken yattım, 22.00'de. Rakı içmeden. Gece karışık düşlerin içinde terleyip durdum. Sabaha karşı hastalıkla boğuşurken Berrin Taş çıktı geldi sıcak sisler arasından. Şöyle dedi, *"İlkel koyaklarda / yurdunu arayan / annesinin / fırtınalarına doğdu / savruldu / kuzeyden güneye / doğudan batıya / çatladı tohum / kırıldı dal / incindi / parmak uçlarındaki / nar tanesi"*

O ateşli durumda bile. Berrin Taş'ın *İnsancıl*'da yayınlanan şiirinin bu bölümü gitmedi aklımdan.

Sabah güneşle kalktım. Kendimi iyi hissediyordum, yine de güvenemedim. Güneşin altında yürüdüm azıcık.

Güneş ordaydı. Ben de burda. *"Neler olup bittiğini biliyorsun değil mi"* dedim güneşe... Gazete almaya giderken, *"Belki bugün düzelir"* dedim gazeteci için. Beni görür görmez gazetecinin yüzü acıyla geriliyor. Oysa bilmiyor gazeteci bizcileyen insanların nasıl yaşadığını.

Nasıl yaşıyoruz. Abdülkadir Bulut, *Gözyaşları da Çiçek Açar* adlı şiirinde bizcileyin nasıl yaşadığını şöyle anlatır, *"Başını dayadığın ağaç dalı / Bak eğildi toprağa doğru / Uyuyan bir çocuğun soluk alışını / Dinler gibi kendini vererek / Yaklaş yüzünü örse de acılar / Boynundan ter boşalan herkese / Gözyaşları da çiçek açar // Yaklaş yüzünü örse de acılar / Ve nasıl yakalarsa toprağı kök / Suları renk / dalları kiraz / Sen de öyle yakala hayatı / Yürü kol kola canıma değsin / Gözyaşları da çiçek açar."*

Gazetecinin yüzü geriliyor, beni görür görmez acıyla yine... Güneş orda. Ben burdayım. Ağaçlara baka baka yürüyorum. *"Siz toprağı yakalamışsınız. Biz de hayatı yakalamalıyız."* diyorum.

Tam bu sırada bir türkü geldi aklıma. *"Gül alıp, satmanın zamanı değil"* Değil mi. Bilemiyorum.

Akşamüstü.

Ömer Naci Soykan'ın eserlerini yayına hazırlıyoruz ya, bu eserlerin sıfır hatalı çıkmasını istiyoruz. Düzeltileri, ayrı ayrı dört kişi okuyacak. Şimdi ikinci olarak ben okuyorum. İlk eser *Türkiye'den Felsefe Manzaraları I.*

Önce şunu söyleyeyim. Ömer Naci'nin kışkırtıcı bir dili var. Bu dil karşılığını bulduğunda, felsefi düzlemde ciddi tartışmalar başlayacak Türkiye'de.

Şimdi sözünü etmek istediğim sorun şu. Az önce *İnsan Kirlenmesi* adlı bölümü okudum. Ömer Naci şöyle diyor, *"Kendisini medianın kullanımına sunan her sanat, bu sunuş ölçüsünde meta haline gelir."*

Orhan Pamuk'un, Ahmet Altan'ın bu sava mutlaka yanıt vermeleri gerekiyor.

Ömer Naci devam ediyor, *"Media demokrasiyi, kişi özgürlüğünü iyi kullanır. Sunduğu malı beğenmeyenlere, karşı çıkanlara savunması yalın ve etkileyici tek bir sözdür, tıpkı öteki sloganlar gibi. İstemiyorsan alma / isteyecek ya da istemeyecek olan kimdir? Vücutlaşmış insan mı? Hayalgücü örneğinde gördüğümüz gibi, ruhu da vücuduyla birlikte ele geçirilmiş insan mı? Demokrasinin erdem yönetimi olduğu unutulmuştur. O, şimdi bir iştiha yönetimidir. İştihanın uyandırılması, insanın istenilen yere sevk edilmesi için yeterlidir.*

Gerçekten de bizler demokrasinin erdem yönetimi olduğunu unuttuk. Ama erdem, yalnız yurt yönetim de değil, bütün ilişkilerde temel ilke olmalıdır.

"İştihanın uyandırılması, insanın istenilen yere sevk edilmesi için yeterlidir." diyor Ömer Naci. Bunu okurken yüreğim sızladı. Çünkü ben, "iştihanın uyandırılması"yla birçok insanın "istenilen yere" yöneltildiğini acıyla görmüş, yaşamış biriyim.

Ömer Naci'nin şu uyarısı, ya da saptaması son derece önemli. Bakın, ne diyor, *"İnsan dürtü varlığı olarak biyolojik varlıktır. İnsanı sevk etmenin etkili yolu, onu biyolojik varlığa indirgemektir.*

Doğru. Ama ortada bir sorun var. Sorun şu. Kendini biyolojik varlık gibi görmeyen, hep yüksek ülkülerden söz eden birinin, kolayca "iştahı"na kapılıp biyolojik varlık olabileceğini nasıl anlayacağız.

Akşamın alacasında, çabucak "iştihina"sına kapılıp, biyolojik varlığa dönüşenleri düşünüyorum.

İçim sızlıyor.

14 Ocak Salı

İnsanlaşma bir süreçtir, bir mücadeledir. Bu süreç sürekli olsa bile, kimileyin kesintiye uğramıştır. Engels, bu konuda şöyle der, *gelişme boyunca, vaktiyle gerçek olan, gerçek-dışı olur, zaruriliğini, varolma hakkını, rasyonel karakterini yitirir. Eski durum, ölümü, karşı koymadan kabul edecek kadar anlayışlı ise, ölen gerçeğin yerine, yeni, canlı, barışçı bir gerçek gelir; eski durum bu zarurete karşı koyarsa, yeni gerçek, şiddetli olur (...) Her merhale zaruridir; ve bundan dolayı da devrine ve kendisini meydana getiren şartlara uygundur. Ama kendi bağrında yavaş yavaş gelişen üstün yeni şartlar karşısında hükmünü kaybeder ve haklı olmaktan çıkar."*

Bir zamanlar gerçek olan, gerçek dışına düştü mü, insanlaşma süreci durur. Toplumda yozlaşma başlar.

Yozlaşmaya örnek. Bugün gazetede okudum. "Hırvatistan'da bir genç kız ikiz doğuruyor. Ama ikizlerinin birinin babası başka. Kız, bir eğlencede *"dut gibi sarhoşken"* gebe kalmış.

Kimse buna cinsel özgürlük filan demesin. Bu yozlaşmanın tipik bir görüntüsü. Ortada iki bebek var, iki baba var. Kişisel anlamda bir çözümsüzlük karşısındayız. Kişisel çözümsüzlük, aslında toplumsal çözümsüzlükten kaynaklanıyor.

Toplumsal anlamda çözümsüzlük şöyle oluyor. Burjuva demokrasisi, bir zamanlar, insanlaşma sürecinde önemli bir adımdı. Bir gerçekti. Akliydi. Ama bugün gerçek dışına düştü, akli olmaktan çıktı. Bunun aşılması gerekiyor. Ama, insanlık bunu aşamıyor. Çünkü bugün burjuva demokrasisinin seçeneği diktatörlük. Diktatörlük ise burjuva demokrasisinden daha gerçek dışı, daha akıl karşıtı. Bu söylediklerimi somuta indirirsem, bir yanda emperyalist ABD, bir yanda diktatör Saddam.

İkisi de akıl dışı, ikisi de gerçek dışı. Şu anda savaşa karşı çıkmak da, savaşı savunmak da akıldışı bir durumu savunmaktır.

Türkiye'ye geldikte, durum daha da sıkıntılı. Bir yanda akıl dışı bir parti, AKP, öbür yanda yine akıl dışı YÖK.

Keşke benim de yumuşak bir aklım olsaydı. O zaman AKP'nin demokratikleştirme masalına inanır, YÖK'e saldırırdım. Ya da, YÖK'ün başına inanır, Atatürkçülük adına AKP'ye saldırırdım. Oysa ben, ikisinin de gerçek dışı olduğunu görüyorum. İkisi de insanlaşma sürecinin önünde ciddi bir engel. İkisi de devrine, koşullara uygun değil.

İşte tam burası, insanın önünde durduğu, bugün için bir türlü aşamadığı trajik nokta.

Bu trajik noktayı aşacak bilinç şu anda toplumda yok. Toplum, yumuşak aklıyla uyuşuk bir biçimde yaşıyor.

Bir örnek veriyorum. Emekliye zam yapılıyor. Yapılsın. Peki kaynak nerde. İçkiye, cigaraya zam yaparak kaynak sağlanıyor. İyi ama bu işlem için değil İktisat Fakültesi'ni, ilkokulu bile bitirmek zorunlu değil. O zaman şunu sormak gerekiyor. Bu iktisat fakülteleri, lisansüstü çalışmalar, doçentlik, profesörlük ne işe yarıyor.

Eğer ekonomi böyle yürütülecekse, bu iktisat okumuşlarca "makul" karşılanacaksa, iktisat fakülteleri kapatılmalıdır.

Durum, akıl dışına düşünce, akli olmaktan çıkınca, bütün kurumlar işlevsizleşir. En tatsız durumlar bile magazinin pençesinde paçavraya dönüşür. Sözgelimi uçak düşer, kaptan pilotun evli ama bir sevgilisi olduğu ortaya çıkarılır.

Kaptan pilot... evli... sevgilisi de var. Tam inişe geçerken sevgilisini düşündü... onca kişiyi ölüme götürdü. Ama bu çorbanın tuzu eksik. Onu da müslümanlar tamamlar. *"Bismillahsız yaşarsan işte böyle olur."*

Bütün bunların ötesinde bir soru, burgu gibi beyne girer. Peki, bu gazetelerin yazdıkları doğru mu. Çünkü bizim basın, kurgulamada Platon'u fersah fersah geçmiştir. Platon, nasıl, bir saniye evreni gözlemeden evren tasarımı yapmışsa, bizim basın da bir saniye gözlemeden haber yapar.

Akli olmayan bu durum bireyleri de etkiler. Böyle dönemlerde, döneklik, kalleşlik, ihanet olağanlaşır. İnsan, sıcaklığını yitirir. Güvensiz yaşar. Ya sırttan vurulacaktır, ya sırttan vuracaktır.

İnsanlaşma süreci kesintiye uğramıştır. Ömer Naci'nin deyişiyle insan *"biyolojik varlığa"* dönüştürülmüştür.

Gerçek dışına düşeni, akli olma niteliğini yitireni elbette toplumsal güç, tarihin sayfalarına gömecektir. Ama o güne kadar insan çok acı çekecek. İşin tatsız yanı, birçok insan niçin acı çektiğini bilmeyecek.

Anlamsız ölümler olacak bu dönemde. İşte bir tanesi. Diyarbakır'da bir çocuk, yılbaşında eğlenmek için arkadaşını çağıracak. Arkadaşına seslenirken, apartmanın üst katlarından boş bir bira şişesi yola atılıyor. Bira şişesi çocuğun başında parçalanıyor. Hastaneye kaldırılan çocuk birkaç gün sonra ölüyor.

İnsanlaşma süreci kesintiye uğradıkta, insan, insan türünü geliştirici eylemler yapmaz. Tam tersi, insan türünü kısırlaştırıcı eylemler yapar. Hiçbir insanı düşünmeden boş bira şişesini sokağa atar.

Tarihin trajik bir noktasında, bu kıstırılmışlığa, kıstırılmışlığın oluşturduğu olgulara, kimileyin gülmeyle, kimileyin derin bir acıyla bakıyorum.

Akşamüstü.

Yapraklı Ev, sıkıntılı günlerimin sığınağı oldu. Ancak Yapraklı Ev'i bir türlü oturulur duruma getiremedik.

Aralık ayının başlarında, yatak odasının banyoyla ortak duvarından su sızmaya başladı. Yere serdiğim gazeteler ilk önceleri bir iki günde, ama daha sonra bir iki saatte ıslanmaya başladı.

Ev sahibinin tanıdığı ustayı çağırdım. *"Duvarın içinden geçen su boruları delinmiş, su ordan sızıyor"* dedi. Böyle mi değil mi diye suyu kapadık.

Bugün içim sızlaya sızlaya eve gittim. Duvarda su sızması durmuş. Şimdi o borular geçersiz kılınacak, yeni su boruları konacak.

Bu işlem, bakalım nemliliği durdurabilecek mi?

Nemden ötürü, yatak odamdaki yaprakların ikisi düşmüştü. Onları aldım, buzdolabının üstüne koydum. Benim her gün özene bezene temizledi-

ğim lavaboda da cigara külü vardı. Usta, cigara içmiş, külünü de oraya serpmiş. Su olmadığı için temizleyemedim. Canım sıkıldı ama.

İşte böyle... günler geçip gidiyor.

15 Ocak Çarşamba

Serdar Turgut, bugün Akşam'da şöyle diyor, *"Türkiye'de asıl sınıfsal çatışma işçi ile burjuvazi, zengin ile fakir veya taşralı ile şehirli arasında yaşanmamaktadır. / Asıl çatışma olağanüstü ağırlıklı bölümü cahilleşmekte olan toplum ile cahilleşmemeye çalışan azınlık arasındadır."* Bu saptamadan sonra Serdar Turgut cahil kalmamak için direnen, okuyan, düşünmeye çalışan bu azınlığın hep yenildiğini söylüyor.

Okuyan, düşünmeye çalışan insanın, bu ülkede hep yenildiği doğrudur. Ama bu mücadele, okumayan, üstelik cahil kalmakta direnen çoğunlukla değil. Bu mücadelenin kökeninde çoğunluğu cahilleştiren burjuvazi var. Ama biz burjuvaziyi göremiyoruz. Gördüğümüz, otobüste, yolda karşılaştığımız, burjuvazinin gitgide cahilleştirdiği o çoğunluk.

Önce cahil derken ne demek istediğimi söyleyeyim. Cahil, okuması, yazması yok anlamına gelmez. Cahil kişi, dikey yükselen kişidir. Sözgelimi, mesleği dışında, insani etkinliklerle ilgilenmeyen kişi cahildir. Bu kişi, hukukçudur, hekimdir, profesördür. Niyazi Berkes, bu cahilleri şöyle anlatır, *birçok meslekleşmiş aydın kendi mesleklerinin bilgileriyle toplumun meseleleri arasındaki bağıntıları göremez hale geldi. Ekonomik meseleler hakkındaki bilgileri sıfır doktorlar; toplumun sağlık problemlerinden çocuklar kadar habersiz hukukçular yetişmeye başladı."*

Her alanda "meslek bilgisi"yle yetinen bir cahiller topluluğu sarıp sarmaladı yurdu.

Bu cehalet ancak burjuvazinin işine gelir.

Bizler, okuyan, düşünen, insanın esenliği için uğraş veren bizler, her mücadelede yenildik. Bu yenilginin birçok nedeni var. Ama yenilgimizin başlıca nedeni aydının Anadolu kültürünü küçümsemesidir. Bu yabancılaşmış aydın, sözgelimi mitoloji dendi mi, eski Yunan mitolojisini bilir. Sözgelimi Dede Korkut, bu aydının bilincinde bir hayat biçimine dönüşmemiştir.

Bu aydın Firdevsi'yi, Hafız'ı bilmez.

Tabii bu, tek neden değil. Siyasi iktidarlar, düşünen, okuyan kişiyi hep örselemiştir Türkiye'de.

Bütün bunların yanında, basın, siyasal örgütler, dernekler, sendikalar insani bir değişimden yana değildir Türkiye'de. Dolayısıyla bu aydınların önü hep kesilir Türkiye'de. Buna bir örnek veriyorum. *Hürriyet* gazetesi *İnsancıl Atölyesi* çalışmalarından tek satır söz etmedi bugüne kadar. İki satır haber için Doğan Hızlan'la görüştüm. *"Tamam Cengizciğim"* dedi. Gönderdiğimiz haberi çöpe attı. Ama *Hürriyet*'te Orhan Pamuk'un kaybolan paltosu haber olabiliyor. Bugünkü *Hürriyet*'in birinci sayfasının en üstünde, en önemli haber, Orhan Pamuk'un kaybolan paltosu.

Bu haberle bütün *Hürriyet* okurları, ciddi bir biçimde kültürleşmişlerdir. Tabii kaybolan paltosunu haber yaptıran Orhan Pamuk'a da "Aferin" diyorum ciddi bir acıyla.

İşte Orhan Pamuklar... cahiller kümesi, küçük bir haberde bile *İnsancıl*'i yeniyor. Biz, iki üç cümlelik *İnsancıl Atölyesi* haberini yayınlatamıyoruz, Orhan Pamuk'un paltosu birinci sayfanın en üstünde, günün en ciddi haberi olabiliyor.

Yeniliyoruz.

Ama bu yenilgi tarihsel değil, günlük. Çünkü, Orhan Pamuk'un kaybolan paltosunun haberi, insan türüne hiçbir katkı yapmaz. Ama okuyan, düşünen insanın, önünde sonunda insan türüne katkısı olur.

Tarihsel süreçte paltocular yenilecek. Biz kazanacağız.

Tabii siz üzüldünüz değil mi, bu kış gününde paltonun kaybolmasına. Üzülmeyin Orhan Pamuk'un paltosu için 1.500 dolar, cebindeki notlar için de 1.500 dolar aldığı savlanmış.

Tabii bu zavallı memurun paltosu değil, Orhan Pamuk'un paltosu.

16 Ocak Perşembe

Bu sabah dolaşırken düşündüklerim.

AKP'yi tutan yazarlar, birdenbire demokrat oldular. Ama tuhaf bir demokratlık bu. AKP'yi halk seçti. Öyleyse AKP'nin aldığı her karar, halkın kararıdır. Demokratsanız bu kararlara boyun eğeceksiniz. Daha düne kadar, *"Demokrasi tanrısal değil. Bu yüzden ben demokrat değilim,"* diyenler bile demokrat oldu.

Demokratlıkları da bir tuhaf dedim. Tuhaf, çünkü demokrasi, birilerinin boyun eğdirmesi, öbürlerinin boyun eğmesi değildir.

Demokrasi, insani hayat biçimlerinde ortak yaşamadır. Dayatma, boyun eğdirme, gözdağı verme, dirsek atma, çelmeleme yoktur demokraside. Ayrıca, azınlıkta kalan düşüncenin ciddiyetle korunmasıdır demokrasi. Düşünme... düşünceyi dillendirme, özgürce yaşama biçimidir demokrasi.

Ama bunların hiçbiri gündeme gelmiyor. Türkiye bunu hep yaşadı. 1950'den beri karşı düşünce hep ezildi. *"Ya sev, ya terk et"* dendi.

Şimdi sopa AKP'lilerin elinde. Yeni parola *"Halka boyun eğ."*

Nedir sorun. Kaba bir düşüncesizlik olsa belki çözülebilir bu sorun. Ama bir varoluş sorunu var ortada. Herakleitos şöyle der, "Uyanık olanların ortak

bir dünyası vardır, ancak uyuyanların her biri kendi özel dünyalarına çevrilidir." Lukacse bu sözden hareketle şu saptamayı yapar, "Herakleitos'un belirttiği anlamda bir uyuyanlar dünyası oluşur; bu dünyanın kişileri bir varoluş biçimi olarak uyanıklığı yadsırlar ya da benimsemezler..."

Türkiye'yi hep uyuyanlar yönetti. Bir varoluş biçimiydi bu. Uyanıklığı, düşünceyi yadsıdılar. Şimdi AKP uyuyanlar dünyasında, uyanıklığı, düşünceyi yadsıyor.

Uyku durumunda yaşayan, tekilde kalır, hiçbir zaman insan türüne katkıyı düşünmez. Bir örnek vereyim. Geçen gün balık alıyorum. Temizlenmesine bakmak için tezgahın arkasına geçtim. *"Rahatsız olmuyorsunuz değil mi"* dedim. *"Biz olmayız ama başka balıkçılar rahatsız olabilir"* dedi. *"Neden"* deyince *"Bayat balıkla değiştirirler de ondan"* dedi.

İşte uykuda olma durumu. Tekbenci varoluş, tekbenci yaşama. Bayat balığı satar, bayat balığı yiyeni düşünmez.

AKP'nin uyku durumu, Türkiye'ye uygun. Halkın büyük, o ünlü deyişle "ezici" çoğunluğu uyku durumunda. Yazarı bile böyledir Türkiye'nin. Uyuma durumundadır. Tekbencidir.

Bir yaşama, bir varoluş biçimidir bu. Bütün hücrelerini ele geçirmiştir tekbencilik. Otobüse binerken bile sırayı bozar, aradan sıyrılır. Hiç düşünmeden yapar bunu. Tepke durumuna gelmiştir.

Bu açıdan bakıldıkta AKP'nin, AKP'li yazarların davranışına şaşırmıyorum. Ama bir sıkıntı kaplıyor içimi... Güneşin doğuşu... ağaçların güzelliği... okul aracını bekletmemek için koşan çocuğun heyecanı, uzaktan beni izleyen kedinin dikkati, bütün bu güzellikler birden siliniyor. İçim kabarıyor. İnsanı, yurdunda, dünyada hapsediyor tekbenciler.

Bütün sevinçleri kırıyor... derken Miray'ın mektubu... "Bugün uzun bir yürüyüşe çıktım ve sizin *'Yapraklı Evi'*nize' yaprak topladım" diyor yolarkadaşım Miray.

Seviniyorum.

20 Ocak Pazartesi

Merhaba sevgideğer yol arkadaşlarım. İstanbul'da soğuk, bulutların kıpırdamadığı gri bir havada yazıyorum... Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* adlı eserini çalışırken, yüce gönüllüğü anlattığı bölümde durup düşünmüştüm. Şöyle der Aristoteles yüce gönüllülük için, *"... yüce gönüllülük erdemlerin bir süsü gibi bir şeye benziyor, çünkü onları daha büyük kılıyor ve onlarsız olmuyor. Bundan ötürü gerçekten yüce gönüllü olmak güç iştir; güzel ve iyi olmadan yüce gönüllü olunamaz."*

Aristoteles'e göre yüce gönüllü, düşüncesini açıkça söyler.

Bunları okudukta ilk aklıma gelen yüce gönüllü insan Sibel Özbudun oldu. Bugünlerde yüce gönüllü Sibel Özbudun'un *Kültür Halleri* adlı eserini okuyorum.

Biliyorsunuz, ABD'nin Irak'a saldırı olasılığına karşı "Barış gösterileri" düzenleniyor. Halkımızın barış istediği savıyla düzenlenen bu toplantılar, son derece sönük geçiyor. Toplantılara katılan yazarlar *"Halkımız bu toplantılara niye gelmiyor"* diye acı acı yakınıyor. Dilipak *Akit*'te, halkın korkudan bu toplantılara gelemediğini söylüyor. İslami söylemlerle halkı barış toplantılarına çağırıyor.

Şimdi soru şu. Halkımız barışçıl mı. Sibel Özbudun, *"Barışın Türk kültüründe yeri nedir?"* diye sorduktan sonra, şöyle diyor, *"Genel geçer toplumbilimsel kanılar, bir toplumda ataerkillik ne denli yüksekse, saldırganlık ve şiddet eğilimi ne denli güçlüyse, toplum otorite örüntülerini ne denli içselleştirmişse, militarist değerler ne denli revaçtaysa ve toplum emeğe ilişkin değerlere ne denli yabancılaşmışsa, ölüm ve yazgıcılık değerler sisteminde ne denli ağırlıklı bir yer tutuyorsa, toplumun 'barışçılık'tan o denli uzak olduğunu kabul eder." / "Bu kriterlere vurduğumuzda Türk toplumunda 'barışçıllık'ın şansı fazla yüksek görünmüyor."*

Bir düşünürün, bir yazarın ilk işi gerçekçi olmasıdır. Düşünme eyleminde öznellik olamaz. Nesneli, nesnel bir bakışla çözümlemek gerekir.

Sibel Özbudun'un da yaptığı bu. "Türk halkı barışçıldır" diye bir masalla uyutmuyor kendini.

Türk halkı, barışçıl değil. Sibel Özbudun bu yargısını şöyle temellendiriyor. *"Ataerkil ve eril değerler sistemi Türk toplumunun başat değerleri. Saldırganlık ve şiddet eğiliminin bu toplumda gün be gün yükseldiğini görebilmek için günde 1 saat televizyon izlemek yeter."*

"Otorite ise Türkiye'de adeta bir bağımlılık, bir kült konusu (...) Militarist değerlerin ne denli revaçta olduğundan söz etmeye bilmem gerek var mı? (...) Toplumun emeğe ilişkin değerlere yabancılaşmasına gelince, elhak, bunun da tartışma götürür bir yanı yok. 12 Eylül'ün zorunlu depolitazasyonu, Özalizmin 'kafayı kullan, köşeyi dön' şiarı tüm Türkiye insanlarına belletme çabalarıyla atbaşı gitmedi mi? (...) Ölüm ve yazgıcılık ise bu toplumun dinsel kodlarında mevcut olgular Türkiye'de kabaca Turgut Özal ile başlatılabilecek tırmanma tutkusu, vahşi 'Altta kalanın canı çıksın' yarışının öbür yüzü ise mutlak bir boyun eğicilik, teslim olmuşluk, tevekkül duygusu. Başına gelenleri 'Allahtan' kabul etme, 'Allah'ın gazabından korkma, 'kaderine razı olup haline şükretme' bütün Anadolu camiilerinde Cuma vaazlarının, camilerin önünde satılan ilmihallerin, din bilgisi kitaplarının vazgeçilmez temalarını oluşturuyor."

Dört bir yandan geliştirilen, pekiştirilen savaşçıl kültür... bu kültürde yetişen, barış dendi mi tüyleri diken diken savaşa tutkun bireyler. Sibel Özbudun soruyor, *"Peki bu konjonktürel dalgalanmalar, Türkiye'de bir barış kültürünün oluşmasına yol açabilir mi? Bu soruya da yanıt kocaman bir HAYIR'dır."*

Sen, Türkiye'de yıllarca savaşçıl kültürü geliştir, bu kültürü pekiştir, sonra bir sabah kalk, üstelik savaş çağrısı yaparcasına barış çağrısı yap. Bu düşünce toplumsal ilişkileri hiç hesaba katmayan, bu ilişkilerin diyalektik bağlantılarını hiç düşünmeyen metafizik düşünme yönteminin tipik belirtisidir.

Sibel Özbudun, keskin, sağlıklı bir bakış açısıyla, topluma ayna tutuyor. *"Bak bu aynaya, kendini gör"* diyor.

Kültür Halleri bu açıdan son derece önemli bir eser.

Peki, n'apmalı. Hiç umut yok mu bu toplumda. Sibel Özbudun, barışçıl bir kültür için, bir anlamda milimetrik mücadele öneriyor. Şöyle diyor, *"Barışın yalnızca silah atılmaması, çatışmaların olmayışı anlamına gelmediği, barışın eşit, özgür ve kardeşçe bir yaşamın adı ve tarzı olduğu bilincinden hareketle, bu ülkenin emekçi insanlarının karar alma mekanizmalarına ağırlığını koyması ve emekle bağlantılı tarihsel değerleri yeniden toplumsal hayatın her alanına egemen kılma mücadelesini vermesiyle sağlanacaktır gerçek barış ortamı."*

Bunun için bilincin ilk elde bütünselliğe kavuşturulması gerekir. Sibel Özbudun bu konuda, basit, önemsiz gibi görünen bir örnek veriyor. Yavuz Sultan Selim yerine Şeyh Bedreddin'i geçirmek gerekir.

Bakın bu neden önemli. Biri Yavuz Sultan Selim'i yüceltip, sonra da barış diyorsa, bu bilinç parçalıdır. Bir yanıyla Yavuz'u sever, bir yanıyla barışı. Üstelik samimidir. Ama bütünü göremez. Bütünü göremediği için Yavuz Sultan Selim'in yüceltildiği yerde savaşçıl kültürün gelişeceğini bilmez. Sonra halk, barış toplantılarına niye gelmiyor diye yazılar yazar. Ama bu halk değil mi düğünlerde bile sevincinden, silahla, üç dört kişiyi yaralar, iki üç kişiyi öldürür.

Sibel Özbudun *Kültür Halleri* için şöyle diyor, *"Bu kitapta yer alan yazıların her biri, yine de, insan(lar)ın kendi(leri)ne insanca bir dünya yaratabilme yetisine güven ve umutla kaleme alındı."*

Gerçekçi düşünürün tipik bir özelliğidir bu, *"güven ve umut"* Sibel Özbudun, gerçekçi olduğu için, kalıcı olanla, geçici olanı sağlıklı bir çizgiyle ayırmış.

Sibel Özbudun son derece tatsız olsa bile geçici olanın, emek odaklı bir tasarıyla, bir mücadeleyle ortadan kaldırılabileceğini vurguluyor. Buna bir örnek vermem gerekirse, kısa erimli olmayan bu mücadelenin köklerini ilkçağa kadar götürüyor Sibel Özbudun. Böylece şunu görüyoruz. *"Bu uzun mücadeleler tarihinin her iki uygarlık açısından da getirisi, yükselen orta sınıf(lar)ın haklarını tedricen 'tam insan' sayılan üst sınıflarınkine yaklaştırmaları olmuştur.*

Ne anlama geliyor bütün bunlar. Ezilenler, sömürülenler "tam insan" sayılmıyor. İnsan hakları mücadelesiyle "tam insana" yaklaşıyor. Bir sınıfın bir başka sınıfı ezmesi, insan saymaması geçici, insanın hak için mücadelesi kalıcı.

Sibel Özbudun'un bu noktada ciddi bir uyarısı var. İnsan haklarını soyut, evrensel kategori olarak ele alınmamalı. *"Özgül sınıfsal bağlamları ve somut tarihsel ortamları çerçevesinde"* ele alınmalı.

Yoksa kalıcı olanla geçici olanı ayıramayız. Bu bizi derin bir umutsuzluğa, ya da aceleci bir umuda götürebilir.

Sibel Özbudun, *Kültür Halleri* (Ütopya Yayınevi, Ankara 2003) adlı eseriyle insan türüne önemli bir katkı yapıyor. Bu nedenle Sibel Özbudan'a insanlığın yüzakı diyorum.

21 Ocak Salı

Empedokles şöyle seslenir, *"İşlediğiniz ağır suçlar bocalatacak sizi, kurtaramayacak hiçbir şey daralmaktan yüreğinizi."*

Suç nedir acaba... Suç dendi mi, yasanın yasakladığı eylemler gelir aklımıza. Ama tarihsel açıdan bakıldıkta "suç"un sık sık değiştiğini görürüz. Bence insana karşı işlenen asıl suçlar yasalarda hiçbir biçimde yer almaz. Bence asıl suç, insanın yaratıcılığını engellemektir.

Binlerce, milyonlarca insan, yaratıcılığını bilmeden hayatın kaçgunda ölüp gider.

Bana en çok acı veren budur.

Hem *İnsancıl* dergisinde, hem *İnsancıl Atölyesi*'nde biz ciddi bir biçimde insanın yaratıcılığını desteklerdik.

Akşamüstü *İnsancıl*'da yazıyorum. *İnsancıl Atölyesi*'nde yaratıcılığı ortaya çıkan arkadaşlarımı düşünüyorum.

İçim üşüyor.

Kendilerini bilmeden yaşayıp gideceklerdi. Biliyorum, böylesi binlerce, milyonlarca insan var... Tabii yaratıcılık derken ille de şiir, roman, öykü, resim demek istemiyorum.Gazetelerde ABD'nin Irak'ta kullanacağı silahlar övülüyor. Bu insanlar, yaratıcılıklarını, silah üretmek yerine bir başka alanda, ama mutlaka insani alanda kullanabilirlerdi.

İşte ben, bunu, yaratıcılığın engellenmesini ya da insana karşı kullanılmasını değişmez suç diye görüyorum.

Bugün için Empedokles'in dediği noktaya gelemedik. Suç işleyen daha bocalamıyor. Daralmıyor yürekleri. Ama bir gün bu noktaya geleceğimize inanıyorum.

22 Ocak Çarşamba

Evi severim. Hele gece okuduğum eser güzelse. Gündüz, geceyi, evi, okuyacağım güzel eseri düşünürüm. Bir sevinç rüzgarı eser içimde.

Bugünlerde Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yıl* adlı eserini okuyorum yeniden.

Kırk Yıl güzel bir eser. Ama geceyi, *Kırk Yıl*'ı düşündükte eskisi gibi sevinç rüzgarı esmiyor içimde. Dün bir ara o rüzgar geldi, geldi ama hızla gitti. Sevinemedim.

Bu sabah yolda yürürken içime girdim. Neden sevinemiyorum, onu bulacağım. Fazla dolaşmadım içimde. Elimle koymuş gibi buldum. Pelin yok ya, gitti ya, ondan sevinemiyorum.

Sevinçsiz yaşanır mı... Yaşıyorum işte. Pelin'e dargınım. Opera'ya gidecektik hafta sonu. Kandırdı beni. Şurdan çıkıp gelse, bir süre yüzüne bakmam.

Kimileyin, seminerlerde gözüm onu arar. Hep oturduğu yere bakarım. Birden yüreğim daralır. İçimden ağır bir sövgü geçer. Kime... Hiç kimseye. Belki hayata.

Sevinçsiz yaşamak... Ne kadar sürer bu. Bilmiyorum. Dert değil, sürebildiği kadar sürsün. Ben, yaşanması gerekeni yaşamaktan korkmam. Hem benim hayatımda sevinçli günler azdır. Bir, güzel eserler okuma sevinci vardı, o da gitti. Varsın gitsin... Yaşarım böyle hiç sektirmeden. Rakımı içerim. Düşler kurarım. Kavga ederim.

Bakın ne demiş İsmet Alıcı bir şiirinde. *"Kırıksa kolum kanadım / Yaralarım eriyorsa kezzapla / Batakta kalmışsam bir başına / Çığlığımla keserim nabzımı / Yürürüm kendi ipimi kemiren umutla."*

İşte böyle.

Son on yılımı izleyen bir tanıdık, geçen gün *"Şaşıyorum, ne çok şey geldi başınıza Gündoğdu. Ben kesinlikle dayanamazdım bunlara"* dedi. Güldüm. *"Ben"* dedim, *"bunların hiçbirini başıma gelmiş kabul etmiyorum."*

Gerçekten de bir başkası, bin yıl yaşasa "başına gelecek" olaylar yaşadım ben. Düşünün, baba yanı siyahi bir kölenin torunlarındanım ben. Nerden mi biliyorum, annem söyledi. *"Oğulcuğum"* derdi annem, *"Çocuğun siyahi doğarsa karından kuşkulanma. Senin kökenin siyahi bir köleymiş. Özgürlüğe düşkünlüğün de burdan geliyor."*

Böyle bir insanın hayatı düz çizgide gidebilir mi. Gitmez. Gidemez. Düz bir çizgide gitseydi hayatım, canım sıkılırdı.

Benim hiç sıkılmadı canım.

Karşılaştığım hiçbir olayı da başıma gelmiş kabul etmedim. Ne güzel söylemiş Herakleitos *"İnsan karakteri, kendi kaderidir."*

Karakterimi yaşadım ben.

UYKUSUZ IRMAK

Yatağı değişmiş bir ırmağız uykusuz
Çatır çatır çatlarken sabırtaşları
Bir yalvaçın sabrını kuşandık biz
Tılsımdı sırtımızda kurşun delikli parka
Şöyle deliksiz bir uyku görmedi gözlerimiz

Bağışlayın yorgunuz uzak çağlardan geldik
Solgun sayfalarda biledik usumuzu
Hep umutlar çıkardık
Dişleri sökülmüş günlerin şapkasından
Nedense karşılık göremedik sevgimize

Aşkın denektaşında sınadık ruhumuzu
Başımızı vurdukça taşlara köpürdük öfkeden
Aktık bir sola hep sola kıvrılarak
Kanımız döküldü de
Dökülecek bir deniz bulamadık kendimize.

Kenan YÜCEL

27 Ocak Pazartesi

Bu sabah, bir baktım, kapkara bulutlar gökyüzünü kaplamış. Yürürken durdum, uzun uzun kara bulutlara baktım. Milim kıpırtı yok. *"Beni korkutamazsınız. Görmesem bile güneşin gökyüzünde olduğunu biliyorum. Hiç gitmeyecekmiş gibi kurum kurum durmayın. Bir rüzgar gelir, darmadağın eder sizi"* dedim.

Yürüdüm.

Hayata da böyle bakıyorum. En karanlık günlerde bile aydınlığın geleceğine inancımı yitirmiyorum.

GÜNEŞ TAYFI

Hey! Dostum
Anlat bana hislerini
çiğ taneleri tenine değdiğinde duyduklarını.

Yağmuru ve bulutların hareketlerini
bir pencerenin gerisinden seyretmenin
verdiği kimsesizlik hissini.

Bırak göreyim
gözlerinin kanlı kırmızısını
Leş kargaları değil
avuçlarına bırakacaklarım

Göster bana
bir ortaçağ büyücüsünün
tılsımıyla parmak uçlarındaki
bir çocuğun yaralarını nasıl sardığını
ve kristal gözyaşlarını bir adamın
nasıl erittiğini alnının sıcağında

Küçük sevinçlerini anlat bana
Yüreğinin beyaz ışığını alnıma doğrulttuğunda
aklımın prizmasından geçerek
gözlerime yansıyan Güneş Tayfını göreceksin
Kırmızı
turuncu
sarı
yeşil
mavi
lacivert
ve mor

Senin çözümün bende... çocuk
Benim çözümüm... sende...

30 Mart 1995
PELİN

İsteme Adres: İstiklal Cad. Küçük Parmakkapı İpek Sok.
Zafer Han No.10 Kat.1 Taksim
Tel&Fax: 0212 249 80 19